

**De scherpschutter
der vallei van St. Martin**

een episode uit de geschiedenis van het volk der Waldenzen,
vrij naverteld

**door
C. Dubbeld**

**Stichting Gihonbron
Middelburg
2008**

Inhoudsopgave

1. Een stervende moeder	12
2. In het gezin van Jerome Picomo	17
3. Een afgeslagen verzoek	25
4. Moeder Van Duren	33
5. Dreigende geruchten	36
6. Een belangrijke vondst	43
7. Onenigheid	49
8. De tand van Sint-Pancratius	55
9. Als de strijd nadert	62
10. De kapelaan	66
11. Een zware tocht	73
12. "Heere, breng ons weder..."	82
13. De terugtocht aanvaard	88
14. Het doel bereikt	96
15. Een twijfelaar	104
16. Het leven van een zwerver	111
17. Balzille	115
18. De winter	121
19. Opnieuw belegerd	126
20. De vreemdeling	132
21. Ternauwernood gered	139
22. Gelijk men het zilver loutert...	146
23. Geduldig gedragen	152
24. Als een broeder	157

VOORWOORD

L.S.

De godzalige Joseph Charles Philpot heeft in zijn preken en brieven dikwijls gewezen op het nut van de beproeving. Aan zijn vriend Joseph Parry schreef hij eens: "Ik heb voor mijn ziel nooit iets wezenlijk goeds genoten, dan in de weg van beproevingen en moeite." En in een brief gericht aan zijn gemeenten te Stamford en Oakham, maakte dezelfde schrijver eens de opmerking: "Alles wat met de levende godzaligheid te maken heeft, moet beproefd worden." Door alle eeuwen heen heeft elke gelovige dit in mindere of meerdere mate in het persoonlijke leven ervaren.

In sommige perioden der geschiedenis hebben christenen echter gemeenschappelijk beproevingen moeten doorstaan. Hevig zijn soms de vervolgingen geweest tegen de gemeente van Christus op onderscheidene plaatsen. Hoe is de bodem van landen zoals Nederland, Engeland, Schotland, Duitsland en Frankrijk als doordrenkt van het bloed der getuigen Christi.

In bijzondere mate geldt dit echter ook voor het volk der Waldenzen. Gedurende honderden jaren hebben de bewoners van de valleien van Piëmont de smaad van Christus gedragen.

Welnu, uit de geschiedenis van dit volk wordt in dit boek een episode verteld. Een episode uit de tijd, dat ons eigen volk reeds tientallen jaren lang de vrijheid genoot om God naar zijn Woord te dienen.

De grote lijn van het verhaal is historisch betrouwbaar. Ds. J. F. Martinet heeft in zijn "Kerkelijke geschiedenis der Waldensen" (Amsterdam, 3e druk, 1826) de gebeurtenissen rond dominee Arnaud en zijn getrouwen uitvoerig beschreven. Ook andere geschiedschrijvers vermelden, soms tot in de details, gebeurtenissen zoals ze voorkomen in dit verhaal, dat vrij naverteld is naar een uitgave van J. de Liefde.

Hoewel we enkele hoofdpersonen, die in dit verhaal voorkomen, niet in de geschiedschrijvingen terug hebben kunnen vinden, zo geeft het verhaal toch een goede indruk van de strijd en de beproeving, die het volk der Waldenzen weleer heeft moeten doorstaan.

Tenslotte spreken we de wens uit dat het horen van het Woord, dat tot op heden in ons land onbelemmerd kan plaats vinden, die vruchten af zal werpen dat, wanneer ooit in ons land een dergelijke gemeenschappelijke beproeving zou uitbreken, ook onder ons iets worde gevonden van de moed en de lijdzaamheid, zoals die onder het volk der Waldenzen zo helder hebben geschitterd.

Rotterdam, november 1980
C. Dubbeld

1. Een stervende moeder

Schoon is het landschap van de valleien.

Heuvels en dalen zijn begroeid met wijngaarden en korenakkers. Hoger dan de andere valleien ligt **de vallei van Sint-Martin**. Aan de westzijde van de vallei bevindt zich een hooggelegen plateau. Als men op dit uitgestrekte plateau staat heeft men een prachtig uitzicht op de vallei. Tussen de vijf kleine heuvelspitsen langs het plateau opent zich een prachtig vergezicht. De heuvelspitsen aan de zijde van het plateau vormen bijna een vestingmuur, waarachter de huizen en hutten gebouwd zijn. Het plateau staat bekend als het plateau van de Cinq-Pics. (vijf pieken)

Het middelpunt van het plateau wordt gevormd door een sierlijk gebouwde hoeve. Deze boerderij is ongetwijfeld de belangrijkste van het gebied: ze wordt dan ook de landhoeve van Cinq-Pics genoemd.

Het is in de herfst van het jaar 1678.

Een zachte wind waait tussen de heuvels en de zon beschijnt de zo welgestelde boerderij.

Werkelijk, een bekoorlijke plaats.

Doch, schijn bedriegt. Zo mooi als de hoeve er uit ziet, en zo schoon als ze daar gelegen is, zo ellendig is het in de boerderij gesteld. De kamers van het huis zijn slechts enkele uren geleden veranderd in een complete chaos. Ramen en deuren zijn verbrijzeld. Allerlei huisraad ligt vernield over de vloer van de grote kamer. Meubelstukken liggen kapot getrapt her en der verspreid. Allerlei etensresten liggen overal vertreden op de grond. Scherven van vernielde wijnkruiken tonen de verwoesting die heeft plaats gevonden. Hier en daar is te zien dat enkele lieden zoveel wijn hebben gedronken, dat hun magen het niet langer verdragen konden. Een afgrijselijke stank vervult daardoor de ruimte. Geen mens kan het in deze plaats uithouden.

Toch klinken vanuit een zijkamertje enkele stemmen.

Daar, op de vloer, op een armvol stro, bedekt met enkele oude kledingstukken, ligt een schijnbaar oude vrouw. Haar gezicht ziet grauw. De dood begint zich reeds af te tekenen op het gelaat van de stervende.

Naast haar staat, half gebogen, een meisje. Ze is slechts twaalfjaar. Een sluier van droefheid hult haar knappe gezichtje. En geen wonder, het kind staat bij het sterfbed van haar innig geliefde moeder. Nog even, en dan zal de weduwe van Henri Rolanier de weg gaan, waarlangs niemand ooit terugkeert.

"Nee, Daniëlle," spreekt de moeder, "je hoeft niet meer te hopen.... ik gevoel het mijn einde nadert snel. Maar.... dat einde zal vrede zijn...."

Het meisje probeert zich te bedwingen, maar het lukt haar niet. Snikkend zinkt ze bij het sterfbed van haar moeder neer.

"Kind," gaat deze na enkele ogenblikken verder, "je zult weldra helemaal alleen op de wereld staan.... maar de Heere.... Hij zal je bewaren.... Zal je Hem... trouw blijven...?"

"Ja, moeder," verzekert Daniëlle beslist.

"Zal je nooit vergeten... dat je een kind der valleien zijt... een dochter van ons volk ? Zal je nimmer.... het geloof van je vadersen verloochenen.... en je neerbuigen.... voor de afgoden van Rome...?" "Wees gerust, moeder. Dat nooit!" spreekt de dappere twaalfjarige dochter der Waldenzen.

"Ik wist het...," fluistert de stervende moeder. "Dit maakt me... het sterven zo licht. Zeg me nu nog eens wat voor uit het Woord des Heeren, 't is het laatste... wat je voor je moeder... doen kunt..."

Daniëlle heeft geen bijbel nodig. Zoals alle kinderen der Waldenzen heeft ze reeds van jongs af aan grote stukken uit de Heilige Schrift uit haar hoofd geleerd.

Op zachte toon begint ze: "Hij is om onze overtredingen verwond, om onze ongerechtigheden is Hij verbrijzeld. De straf, die ons de vrede aanbrengt, was op Hem, en door Zijn striemen is onzer genezing geworden..."

"Genezing... verzoening... door Hein alleen!" fluistert de moeder. Daniëlle gaat verder: *"Uw hart worde niet ontroerd. Gijlieden gelooft in God, gelooft ook in Mij. In het huis Mijns Vaders zijn vele woningen; anderszins, zo zou ik het 11 gezegd hebben; Ik ga heen, om u plaats te bereiden. En zo wanneer Ik heen zal gegaan zijn en u plaats zal bereid hebben, zo kom Ik weder en zal u tot Mij nemen, opdat gij ook zijn moogt waar Ik ben..."*

"Ja, Hij bereidt ons plaats," begint de stervende weer, terwijl ze de ogen opslaat, "geen mensen... geen heiligen... ook de maagd Maria niet... Hij alleen... Bewaar, mijn kind... bewaar deze woorden in je hart..."

Daniëlle gaat verder: "En ik zag een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, want de eerste hemel en de eerste aarde was voorbijgegaan, en de zee was niet meer. En ik, Johannes, zag de heilige stad, het nieuwe Jeruzalem, nederdalende van God uit de hemel, toebereid als een bruid, die voor haar man versierd is. En ik hoorde een grote stem uit de hemel, zeggende: 'Ziet, de tabernakel Gods is bij de mensen, en Hij zal bij hen wonen, en zij zullen Zijn volk zijn, en God Zelf zal bij hen, en hun God zijn. En God zal alle tranen van hun ogen afwissen; en de dood zal niet meer zijn, noch rouw, noch gekrijt, noch moeite zal meer zijn; want de eerste dingen zijn weggegaan'..."

"Amen..," fluistert de zeer zieke vrouw, bijna niet te verstaan. Tijdens het opzeggen van deze verzen uit de Openbaring, sluimert de vrouw zachtjes in.

Uitgeput door vermoeidheid en smart, valt Daniëlle naast haar in slaap....

Als ze na korte tijd ontwaakt, ligt het ontzielde lichaam van haar moeder naast haar....

Nu staat ze daar alleen op de wereld!

Binnen tweemaal vier en twintig uur is haar leven totaal veranderd. Onverwacht had een bende soldaten, nu twee dagen geleden, de stille hoeve overvallen. Als een ware terreur hebben ze te keer gegaan. Een verwoest huis hebben ze achtergelaten. Gebonden hebben ze de huisvader meegesleurd, op weg naar Turijn.

In hun eigen ogen zijn ze zeer barmhartig geweest door Daniëlle toe te staan bij haar ernstig zieke moeder achter te blijven. De slag is voor het toch al verzwakte lichaam van de vrouw echter te zwaar geweest. Zo wordt Daniëlle tegelijk van haar vader en van haar moeder beroofd. Want ach, ze behoeft niet te hopen, dat ze haar vader ooit nog terug zal zien. Als een hongerige leeuw heeft de bende zich op haar vader geworpen, en nimmer zullen de soldaten hun prooi loslaten. Wat helpt het, dat de regerende hertog Karel Emanuel op het einde van zijn leven aan de Waldenzen enige vrijheid heeft beloofd? Ach, de vervolgingen zijn wel opgehouden, maar op vele plaatsen in de valleien trekken nog benden soldaten rond die allerlei verwoestingen en wreedheden uitvoeren. Aangevuurd door de Jezuiten* kennen ze geen medelijden, en gaan ze voort met hun vreselijk werk.

Klachten, die aan het hof van Turijn daartegen worden ingediend, helpen niet. Altijd zijn er wel handlangers, die op een schijnheilige manier doen voorkomen, alsof het slechts kleinigheden betreft, waarover men zich druk maakt.

Nimmer zal Daniëlle meer iets van haar vader horen. Ongetwijfeld zal hij, zoals zo velen, in een vuile kerker een ellendige dood sterven. Wat moet Daniëlle echter

beginnen?

Dat wordt aan haar niet gevraagd. De familiebezittingen der Waldenzen worden altijd verbeurd verklaard, en aan een of ander rooms gezin in pacht gegeven. De kinderen der Waldenzen worden altijd zoveel mogelijk verdeeld en ondergebracht bij roomse gezinnen, opdat ze behouden zullen worden bij het geloof der kerk.

Zo gaat het ook met Daniëlle. Eer het lichaam van de moeder begraven is, komt een zekere Jerome Picomo uit het naburige Suza om de landhoeve van Cinq-Pics in bezit te nemen. Jerome is vroeger soldaat geweest. Op zijn vele zwerftochten heeft hij van zijn geloof niet veel overgehouden. Nu aanvaardt hij echter graag het bezit van de mooie boerderij, om verder een stil en rustig leven te leiden. De twee voorwaarden die hem worden gesteld, wil hij wel aanvaarden.

Hij moet er zorg voor dragen dat de vrouw, voor haar sterven, de sacramenten der zieken zal ontvangen. De enige dochter moet hij daarbij opvoeden tot een trouw lid van de Roomse kerk. De eerste voorwaarde kan hij echter al niet meer voldoen: eer hij op de hoeve arriveert, is de vrouw reeds overleden. Zo blijft er nog één taak over: Daniëlle rooms opvoeden.

Daniëlle, die haar stervende moeder beloofd heeft, nimmer te buigen voor de afgoden van Rome

2. In het gezin van Jerome Picomo

Daniëlle had het slechter kunnen treffen.

Wel is de hoeve van haar vader nu in handen van een vreemde. Ook is er een onzichtbare kloof tussen haar en haar pleegouders. Jerome houdt zich uiterlijk aan de gebruiken van de Roomse kerk, maar in zijn hart spot hij met God en godsdienst. Zijn vrouw Barbara is in dat opzicht precies het tegenovergestelde. Met hart en ziel gelooft zij in alle fabels en bijgelovigheden, die de roomse geestelijken haar voor houden.

En toch had ze het slechter kunnen treffen, want, én de ongelovige Jerome én de bijgelovige Barbara houden veel van de arme wees en doen alles om het Daniëlle naar de zin te maken, opdat de smart van het verlies enigszins wordt verzacht.

De eerste dag, dat ze op de hoeve kwam, heeft Daniëlle het ergste gevreesd. Wie zijn die mensen, die op de boerderij van haar vader kwamen wonen? Ze heeft bij voorbaat een hekel aan hen.

Dat wordt er niet beter op, als moeder Barbara, vol van heilige schrik, het hele huis rond gaat met een bakje met wijwater en alles en nog wat daarmee besprengt. Dat is nodig om alle boze geesten, waarmee de Waldenzen in verbinding staan, te verjagen. En Daniëlle ziet, dat ze elke keer ook nog een kruis slaat....

Daniëlle heeft echter ook gezien, met hoeveel zorg en eerbied ze alles doet om haar moeder een eervolle begrafenis te geven. Dat heeft haar bijzonder goed gedaan, en haar eerste wrokgevoelens smelten weg.

"Wat denk je van onze Daniëlle?" vraagt Barbara, als ze aan de avond van de eerste dag met haar man alleen is.

"Onze Daniëlle....?" roept Jerome, waarbij hij de klemtoon op het eerste woord legt.

"Da's waar ook. Wat een zegens deelt de kerk allemaal niet uit. Aan ons, oprechte kinderen van de moederkerk, geeft ze voor lage pacht een prachtige boerderij, en een flinke, gezonde meid op de koop toe. En voor de ketters heeft ze stroppen, pijnbanken, gloeiende tangen en nog veel meer dergelijks, om hun onwillige zielen te dwingen de zaligheid in te gaan. Zo is het toch...?" Barbara slaat een kruis.

"Ja, met die arme ketters heb ik ook diep medelijden," zegt ze. "Ach, het zijn toch ook mensen, en moeten die dan zo erg gepijnigd worden...? Nee, dat zou ik nooit kunnen...."

Maar, het is een mooie boerderij hier, dat staat vast."

"En is het daarom goed, dat de bezitters van zo'n boerderij uitgeroeid worden, zodat wij hun plaats kunnen innemen...?"

"Dat doet de kerk, Jerome, en daarom moet het wel goed en nodig zijn, en..."

"Dat is het oude liedje weer," valt Jerome haar in de rede. "Maar dat zing ik niet meer mee. Ik heb gereisd van oost naar west, ik heb gevochten tegen Turken en heidenen, maar op ketterjacht gaan... dat nooit!"

"Maar het gaat er toch om, om hun zielen te redden en in het goede spoor te leiden. Ik heb op het schilderij in de kerk te Balma gezien, wat er anders met hen zal gebeuren: dan zullen ze eeuwig door de boze geesten met vurige spijkers aan de deuren van de hel warden vastgespijkerd.... 'k Heb het met mijn eigen ogen gezien. Heilige Lazarus, wat vreselijk!"

"Hun zielen in het goede spoor te leiden, zegje? Waar is dat dan?" vraagt Jerome.

"Waar anders dan in onze kerk? Maar ach... de arme vrouw, die wij hebben begraven, stierf in haar ketterij, zonder priester en zonder sacrament. Mogen alle heiligen zich over haar ontfermen..." Jerome lacht.

"Moeder, je dwaalt weer ontzettend," spreekt hij. "Volgens uw catechismus behoren alle heiligen tot de Roomse kerk. Wat zouden ze dan voor een ketterse vrouw moeten doen...?"

"'t Is waar, de kerk vervloekt de ketters, Jerome..."

"Nu ja, daar geef ik ook al niet veel om. De priesters weten heel goed, waarom ze het volk zo dom houden en doen geloven, dat alles wat de kerk zegt, de waarheid is. Maar ik ben te verstandig om van al die dwaasheden nog iets te geloven. De hele santenkraam is me geen penning waard en voor mijn part zie ik mijn leven lang geen priester, geen altaar en geen madonnabeeld meer. 'k Heb meer wijsheid in mijn pink, dan honderd priesters in hun kale hersenen!"

"Sint Jozef! Heilige Maria!" roept moeder Barbara ontdaan, en slaat wel drie kruisen achter elkaar. "Je bent erger dan een heiden, Jerome! En onze arme koeien hebben vandaag zulke bloederige melk gegeven! De boze..."

"Wees gerust, vrouw," onderbreekt Jerome haar. "Ik heb niet de eer om met de duivel op vertrouwelijker voet te staan dan jij. En wat de melk betreft, dat heeft een heel natuurlijke oorzaak. Door het verhuizen zijn de beesten gisteren niet gemolken, en als je een dier te lang met de melk in de uiers laat lopen, zet die zich vast en wordt bloederig. Ik heb de uiers nu goed gesmeerd, en weet zeker, dat er morgen niets meer mankeert. Zo zie je, dat de boze met de hele zaak niets te maken heeft."

"Maar zulke goddeloze gevoelens, Jerome... Weet je wel, dat de inquisitie..."

"Ja, maar daarom zeg ik deze dingen dan ook niet tegen de pastoor. Jij zult me toch niet aangeven, heb ik het vermoeden. Kijk anders maar uit, want wie moest je anders helpen om 's nachts de spoken en boze geesten weg te jagen. Je weet, dat niemand daar beter in is, dan ik, ook al doe ik het zonder rozenkrans en crucifix*." Barbara huivert.

"Maar, om aller heiligen wil smee ik je toch voorzichtig te zijn," spreekt ze, veel zachter dan gewoonlijk. "Als iemand anders je zo eens hoorde spreken! Laat Danielle zo iets nooit van je horen! Het lijkt me een kind te zijn, waarvan ik veel gemak kan hebben bij het werk in het huishouden en met de kleintjes. Maar wat zal ze van je denken, als ze zulke ketterijen van je hoort, die misschien erger zijn dan ze ooit gehoord heeft? En, heilige Jacobus, als ze je eens " "Dat is een aardig idee, ja. Zij gaat naar de pastoor en klaagt mij aan vanwege ketterij Maar wees maar gerust: ik zal haar niet voor jouw pastoor bederven Maar je moet er echter ook niet op rekenen, dat ik de kerk bij haar zal aanprijzen. Als ze handig, eerlijk en vlijtig is, dan ben ik volkomen tevreden en mag ze van mij geloven wat ze wil. Laten we haar

in ieder geval zacht en vriendelijk behandelen, vrouw. Daar heeft ze recht op, en ze heeft het hard nodig ook, want ze heeft zo ontzaglijk veel verloren "

Daar is Barbara het helemaal mee eens. En als ze die avond naar bed gaat, zegt ze een gebed meer op dan normaal, en in haar domheid en onwetendheid stelt ze dat op rekening van Daniëlle.

Dagen en weken gaan voorbij.

Langzamerhand verzacht de tijd de wonden die geslagen zijn in het hart van de dochter der valleien. Ze komt er steeds meer achter dat Jerome en zijn vrouw haar bijzonder goed behandelen en het werkelijk goed met haar menen. Daniëlle krijgt haar pleegouders dan ook hartelijk lief.

De twee jongste kinderen, een jongen van zes en een meisje van vier jaar, zijn erg op haar gesteld. Zij beschouwen Daniëlle volkomen als een oudere zuster.

Paolo, de oudste zoon die drie jaar ouder is dan zij, doet niets liever dan de onwillige koeien voor haar vast te houden als ze gaat melken, en verder haar voor allerlei werkelijke en denkbeeldige gevaren te beschermen. Hij is een wilde knaap, en hoe ouder hij wordt, hoe meer hij op zijn vader gaat lijken. In onverschilligheid en spotternij met alles wat met de godsdienst te maken heeft, gaat hij zelfs weldra veel verder dan zijn vader ooit gedaan heeft.

Als Daniëlle aan zijn vriendelijk, openhartig en behulpzaam karakter denkt, dan voelt ze een sterke genegenheid voor hem. Als hij echter, vooral als zijn moeder in zijn buurt is, aan het spotten met alles en nog wat bezig is, dan schrikt Daniëlle echter altijd voor hem terug.

Het duurt niet lang of de dienaren van de Roomse kerk beginnen met hun werk om het kind der Waldenzen in de schoot van de alleen zaligmakende moederkerk terug te brengen. Daarmee maken ze altijd grote haast, want ze weten dat leden der Waldenzische kerken altijd hun uiterste best doen om dergelijke ouderloze kinderen terug te krijgen. De Waldenzen sturen onophoudelijk ernstige klachten over de misdaden in de valleien naar Turijn. De Zwitserse afgevaardigden geven altijd ten volle hun medewerking. Rome gaat echter zijn gang en doet aan de aanklagers hoogstens een aantal vage beloften en valse verontschuldigen.

Weldra komt pater Le Norme, pastoor van het naburige Balma, regelmatig een bezoek aan de boerderij brengen.

Hij is een aardige en vriendelijke, maar domme man, die het belangrijker vindt dat de tafel goed gedekt is en de wijnglazen goed gevuld

zijn, dan dat hij zich druk maakt om een ketterse te bekeren. "Wij kunnen het goed met elkaar vinden," zegt Barbara, als ze het over Daniëlle hebben, "maar u zult wel moeite met haar hebben, meneer de pastoor. Ze is mij tenminste veel te wijs."

"Zalig zijn de zachtmoedigen," spreekt de goedaardige man. "Ze is nog maar een kind, en ze zal zich echt niet tegen onze heilige kerk verzetten."

"Ik wees haar gisteren op een madonnabeeld, maar toen zei ze, dat ze, toen ze klein was, met veel mooiere poppen had gespeeld. Heilige Maria!"

"Geduld, moeder Barbara. Als ze maar eenmaal onze catechismus geleerd heeft..."

"En toen ze maagpijn had, wilde ik enkele haren van de heilige Bernardus op de maag leggen. Zoiets is een onfeilbaar middel tegen alle pijnen in de ingewanden. Zij lachte er echter om en zei, dat ze er vies van was. O, santa Margrita, vies van een heilige!"

"Misschien was een kom warme melk met nootmuskaat ook beter geweest, mijn dochter."

"Béter, heer pastoor? Beter dan het haar van Sint Bernardus? Ik heb aan pater Sebastiaan er drie kronen voor betaald, en die heeft ze onlangs nog voor een kroon in wijwater uitgespoeld."

"Ik bedoel: beter voor Daniëlle," verbetert de pastoor, na een moment van

verlegenheid. "De uitwendige zegeningen van de kerk zijn veel en groot, maar.... voor de gelovigen! Roep Daniëlle trouwens eens even, en laat u mij dan met haar alleen."

Daniëlle komt, en de pastoor heeft voor de eerste maal een gesprek met haar. Hoewel, een gesprek is het eigenlijk niet. De pastoor is veel te bang om een gesprek te voeren met een kind der Waldenzen, want hij vreest, dat hij er misschien niet uit zal kunnen komen. Daarom zegt hij haar alleen maar, dat ze van nu af aan in een rooms gezin zal leven en ook lid van zijn kerk moet worden. Als ze gewillig is, zal hij heus wel een hoop door de vingers willen zien.

Daniëlle schikt zich in haar lot. Ze leert de pastoor verdragen. Hij is werkelijk geen kwade kerel. Men toe woont ze zijn onderwijs bij. Komt er dan een waarheid aan de orde, waar ze het mee eens is, clan betuigt ze haar bijval. Is het echter anders, ook dan houdt ze haar mond niet en komt ronduit voor haar mening uit. Dan kijkt de pater haar maar eens met een vriendelijke glimlach aan en zegt: "Geduld, mijn dochter! Later zal het wel beter gaan..."

Na verloop van tijd schrijft de pater Daniëlle Rolanier, zonder het tegen haar te zeggen, in in het kerkregister. Aan zijn meerderen schrijft hij een brief, waarin hij zegt dat de zaak in orde is. Werkelijk, de man is te dom om te redetwisten, en te goedhartig om ketters te vervolgen Daniëlle brengt op de hoeve gelukkige dagen door.

Soms wordt ze hij het zien van een voorwerp of een bepaalde plaats herinnerd aan haar jeugd en het verlies van haar ouders. Men betoont in het gezin van Jerome en Barbara haar dan nog meer hartelijkheid, teneinde de smart, die soms opkomt, te verzachten. Overigens wordt ze door een ieder als een volwaardig lid van het gezin aangezien en behandeld. In de keuken en de kelder is ze de rechterhand van haar pleegmoeder en verder wordt ze, vanwege haar opgeruimd en behulpzaam karakter, door ieder gewaardeerd. Af en toe trekt er een pijnlijke trek over haar knappe gezicht, als ze hoort dat hier of daar een gezin van het volk der Waldenzen door soldaten en priesters is overvallen. Ook dit gebeurt echter steeds minder. De hertogin-weduwe is haar overleden man als regentes opgevolgd en heeft te kennen gegeven in vrede met de dappere bewoners uit de valleien te willen leven en werken.

Zo gaan enkele jaren ongemoeid voorbij. Moeder Barbara doet nog altijd haar best om haar schat aan relikwieën uit te breiden. Soms koopt ze een tand, dan weer eens een nagel of een schoenriem van de een of andere heilige. Een pelgrim of kluizenaar maakt haar dan wijs dat het een onfeilbaar middel is tegen allerlei pijnen en ongelukken, en moeder Barbara is dan zo goedgelovig om er een hoog bedrag voor te betalen. Daarbij roept ze nog altijd een hele serie heiligen aan, als Jerome op zijn gewone wijze weer eens de draak steekt met allerlei bijgelovigheden van zijn vrouw en van de Roomse kerk. De vrouw meent altijd dat het aantal heiligen zo groot is, dat er vast wel een is geweest die de naam heeft gedragen die haar zomaar te binnen schiet.

Eén keer is het zelfs gebeurd, dat ze riep: "Heilige Daniëlle!"

De zo plotseling heilig verklaarde Daniëlle zat naast haar en schoot vanzelf schaterend in de lach. Dit was dan echter ook wel op een moment dat er wel iets zeer droevigs was gebeurd: zonder blikken of blozen had de ondeugd Paolo haar zitten vertellen, dat binnen niet al te lange tijd de pastoor van Balma ging trouwen...

Paolo is uitgegroeid tot een flinke jonge man. Hij is de trots van zijn vader en, ondanks zijn afkeer van priesters, paters en monniken, de lieveling van zijn moeder.

In het voorjaar, als de sneeuw op de bergtoppen begint te smelten, en de bergen bedekt worden met een groen kleed, drijft Paolo, samen niet de herders, de kudden van zijn vader hoog de bergen van Hautcamp in, die ten noorden van het dom

Balzille liggen. De kudden blijven daar gedurende de hele zomertijd, terwijl Jerome thuis blijft om de akkers te bewerken. Daniëlle brengt één of tweemaal in de week de benodigde levensmiddelen naar de herders in de bergen.

Paolo is echter niet in de wieg gelegd voor het vreedzame herdersbedrijf. Hij is een hartstochtelijk jager. Dikwijls laat hij dan ook de zorg van de kudden over aan de herders en trekt zelf, met zijn jachtgeweer in zijn hand, nog hoger de bergen in. Dan klautert hij over rotskloven en langs afgronden, om een gems na te zitten of een klipgeit onder schot te krijgen. Slechts zelden schiet hij mis. Nooit brengt hij of een van de herders in die tijd een bezoek aan de boerderij, of moeder Barbara ontvangt een aangeschoten stuk wild. Trots maakt zij het dan klaar en Jerome geniet altijd van dit verrukkelijke voedsel.

Van het begin af aan hebben Paolo en Daniëlle veel met elkaar omgegaan. Dat was vanzelfsprekend: Paolo was slechts drie jaren ouder terwijl de andere kinderen zoveel jonger waren. Ze waren zo nauw aan elkaar verbonden dat het dikwijls leek alsof het broer en zus was. Bij Paolo verandert dit echter in de loop der jaren; niet dat hij minder om haar gaat geven, maar wel omdat hij haar met andere ogen gaat bekijken. Jerome heeft dit in de gaten, en hij is er blij mee. Paolo kan nergens een betere en handiger huisvrouw krijgen dan Daniëlle. Ook moeder Barbara voelt geen bezwaren om Daniëlle eens als haar volkomen dochter te aanvaarden. O ja, nog altijd draagt Daniëlle een groot aantal ketterse ideeën om en toont ze voor een crucifix, een madonnabeeld of voor de heiligen niet de minste eerbied. Dat vindt ze echter veel minder erg dan de onverschilligheid van haar zoon Paolo, en wie weet, weet Daniëlle hem nog eens wat meer eerbied en ontzag voor God en godsdienst bij te brengen.

En Daniëlle? Zij houdt wel van Paolo. En zou hij zo godsdienstig zijn als zijn moeder, zonder al die bijgelovigheden natuurlijk!, dan zou Daniëlle er wellicht aan denken om aan zijn wensen tegemoet te komen. Want dit is waar, ondanks de duidelijke herinnering aan het gesprek met haar moeder, vlak voor haar sterven, en aan de opvoeding die zij in haar jeugd heeft ontvangen, heeft zij ook Ieren zien dat er in de Roomse kerk nog mensen zijn, die een eenvoudige en zachtmoedige geest hebben en die ook een afkeer hebben van de wrede vervolgingen die Rome's dienaren uitvoeren.

Maar Paolo is zelfs niet rooms: hij is een knappe, jonge kerel, een geofende jager, een dolle pretmaker en wildebras, en verder niéts. En mogelijk gaat hij in zijn dolheid dikwijls heen over de stem van zijn geweten, mogelijk gevoelt hij soms innerlijk dat de weg die hij bewandelt niet de rechte weg is, voorlopig is daar voor een buitenstaander niets van te merken, en maakt hij keer op keer op een luidruchtige wijze duidelijk dat hij niets van de dienst des Heeren moet hebben.

Wie weet, komt daar nog eens verandering in. Wie weet, keert hij zich nog eens af van zijn oude leefwijze, en dan ..., ja, wat ze dán zal doen, hoe zou ze dat vooruit kunnen zeggen?

Nu zijn beiden nog jong. Ze zal hem niet aanmoedigen, maar ook niet terugstoten. Eén ding staat voor haar vast: nimmer wenst ze de vrouw te worden van een ongelovige en spotter. Ook al heet hij Paolo Picomo.

3. Een afgeslagen verzoek

Op zekere dag gaat Daniëlle opnieuw met een goed gevulde mand op haar rug naar de bergen van Hautcamp. Enkele uren klautert ze bergop, bergaf. De brandende zon doet haar puffen en zweten. Eindelijk staat ze aan de voet van een heuvel. Hier, zo weet Daniëlle, moet ze nog tegenop klauteren en dan zal ze dicht bij de heuvel zijn, waar de verblijfplaats van Paolo zich bevindt.

Even zet ze de mand neer op de grond en gaat in het gras zitten, om uit te

rusten. Ze trekt haar kleding recht en brengt ook haar haar even in orde.

"Ho-la-i!" klinkt het plotseling boven haar hoofd.

"Dat is Paolo," zegt ze bij zichzelf.

Het is zijn welbekende bergkreet, die niemand zó goed kan uiten als hij. Glimlachend kijkt ze op. Daar staat hij, fier rechtop, op de rand van het tien meter hogere bergplateau. Duidelijk steekt hij af tegen de helderblauwe lucht... Als overwinnaar staat hij daar, krachtig, sterk en onbevreesd.

Blozend slaat Daniëlle haar ogen neer. Ze is onder de indruk van zijn krachtige verschijning.

"Ach, wat is hij toch schoon," fluistert ze voor zichzelf heen. "Wat jammer, dat het toch zo'n woesteling is!"

"Wat jammer..."

Daniëlle is niet de enige, die dit dikwijls heeft gezegd, als het over Paolo Picomo gaat. Wie hem ontmoet, met hem spreekt en na enige tijd afscheid van hem neemt, fluistert onwillekeurig, terwijl hij het hoofd schudt: "Wat jammer..."

"Is er..," zo spreekt het goede bergvolk over hem, "is er in het gehele Waldenzendal iemand te vinden, die aardiger en hulpvaardiger is dan hij?" Met een vriendelijke glimlach en een goed woord kan men van hem gedaan krijgen wat men maar wil.

"Wat is hij altijd medelijdend en meelevend!" Zijn weerga bestaat er niet. Hij kan er zelfs niet tegen, dat hij een klein kind hoort huilen.

"En open, oprecht en eerlijk als goud!" Wat toont hij altijd een afkeer te hebben van bedrog. Woedend wordt hij, als hij het bij anderen opmerkt. Hij heeft aan niets meer een hekel dan aan huichelarij.

"En rechtvaardig en trouw!" Dat heeft men ervaren en daar kan men van vertellen. Wee de verdrukker van weduwe of wees, die hij te pakken krijgt. Wee de woekeraar, die de arme pachter het bloed uitzulgt. Ze krijgen van Paolo altijd enkele dagen huisarrest om na te denken, waarom ze kennis met zijn gespierde vuist hebben gemaakt. Dikwijls heeft hij daarom voor het gerecht gestaan. Maar als hij er stond, hield hij zijn mond niet dicht en bracht altijd naar voren, welk onrecht hij had willen bestrijden. Meer dan eens stelden de rechters hem in het gelijk. Dikwijls echter moest hij zich ook schuil houden voor de gendarmes. Een groot deel van een afdeling werd dan op hem afgestuurd om hem gevangen te nemen: een korporaal met een paar man was voor hem niet genoeg...

"Nee, zo'n edele, flinke knaap is er in de hele omgeving niet te vinden..."

Maar.... wat jammer! Als het jagen hem eenmaal te pakken heeft, is er geen houden meer aan. Opeens springt hij dan op, grijpt zijn geweer en zijn weltas* en vertrekt. Weken, maanden lang zwerft hij dan over bergen en door dalen, over duizelingwekkende rotskloven en langs bodemloze afgronden. "Ho-la-i! Ho-la-i!" zo klinkt dan zijn roep terwijl hij een ree of een gems achterna jaagt, of zijn geweer op een valk of een adelaar richt. En hel hele dal weergalmt van de jachtkreet van de woeste jager van Cing-Pies. "Ho-la-i! Ho-la-i!"

Op andere tijden is hij weken of maanden thuis, zonder om te kijken naar zijn jachtgerei. Rustig en regelmatig verricht hij dan zijn arbeid in huis of op het veld. Maar o wee, wanneer hij tijdens een bruiloft of op een kermis de smaak van de brandewijn weer te pakken krijgt. Weken en maanden lang is hij dan weer bedorven. Geen huis is er dan meer met hem te houden. Wat haalt men dan opgelucht adem als men de jonge knaap met zijn geweer op zijn rug en een rode jagersmuts op zijn hoofd ziet

verdwijnen achter de hoge bergtoppen. Maar dan nog zucht menige bewoner uit het dal: "Wat jammen..., wat jammer

Zo roemt het volk de jonge jager. Zo klaagt het volk ook over de onhoudbare woesteling.

En niemand is zo trots, als ze Paolo hoort prijzen, als Daniëlle. Niemand is echter ook zo bedroefd bij het horen van allerlei klachten over Paolo, als Daniëlle.

Ook nu voelt zij een diepe smart als zij zijn edele gedaante ziet. Want ze weet, dat diezelfde Paolo ook de ontembare, de woeste en de spottende is.

"Welkom, zon van mijn leven!" roept hij haar toe, de rode muts vrolijk boven zijn hoofd zwaaiend. "Blijf even zitten. Dan kom ik bij je en zal je helpen de heuvel op te klauteren."

Het duurt inderdaad maar even. Met enkele sprongen, en hij staat naast haar.

"Tsjonge, wat een zware mand," zegt hij, als hij de boordevolle mand als een veertje op zijn linker schouder tilt. "Maak de manden toch niet zo vol. Met minder kunnen we ook wel toe, en jij kunt je krachten beter aan iets anders besteden."

Daarop neemt hij haar bij de hand en trekt haar zachtjes mee, de heuvel op.

Wat een prachtig gezicht is het, eenmaal boven op de heuvel. Een uitgestrekte, groene vlakte, die ongemerkt overgaat in met gras begroeide heuvels, waarop mooie kudden vreedzaam grazen. Daniëlle ziet op niet al te grote afstand een hut staan. Hij is opgetrokken uit ruwe stenen, kleine en grote. Die zijn opgestapeld tussen verscheidene houten vensters, die de hut telt. Dit is het zomerverblijf van Paolo. Ze bestaat uit twee verdiepingen. De onderste doet dienst als opslagplaats van gereedschappen, voedsel en andere benodigdheden. Aan de buitenzijde is een ruime trap met een houten leuning geplaatst. Langs deze kom je op de tweede verdieping. Daar bevinden zich twee vertrekken. Het ene is een slaapvertrek, het andere dient als woonvertrek. Rondom deze verdieping loopt een houten galerij, die overdekt wordt door de uitstekende dakrand. Zelfs bij grote hitte en bij aanhoudende regen kan men op deze wijze toch van de buitenlucht en van het mooie landschap ongestoord genieten. "Wat heb je een mooie arendsveer op je muts zitten," zegt Daniëlle, terwijl ze samen in de richting van de woning wandelen. "Waar heb je die gevonden?"

"Gevonden?!" herhaalt Paolo schijnbaar geërgerd. "Denk je dat een echte jager zich versiert met een veer, die hij gevonden heeft? Nee, liefste, ik heb het dier met eigen hand uit de lucht geschoten."

"O, neem me alstublieft niet kwalijk," lacht ze, terwijl ze een lichte buiging maakt. "Ik wist niet dat ik naast zo'n buitengewone jager liep."

"Ha, ha," lacht de jager, "alsof dat zo'n kunst is. Let eens even op "

Juist vliegt er een valk boven hun hoofd. Paolo legt rustig zijn geweer aan, spant even zijn spieren, haalt over en het dier maakt

enkele vreemde buitelingen door de lucht en tuimelt levenloos op korte afstand tegen de grond. Met enkele felle sprongen verdwijnt Paolo achter enkele bergkammen en eer Daniëlle van haar verbazing bekomen is komt hij al teruglopen met de valk in zijn hand.

"Uw dienstwillige dienaar!" zegt hij, terwijl hij onderdanig zijn muts afneemt, licht voor haar buigt en de valk voor haar voeten neerlegt. "Moge het ogenblik spoedig aanbreken dat ik zo al mijn verdiensten, mijn hele leven, alles, ja, mijn

hele ik zo mag neerleggen aan de voeten van de koningin van mijn hart...."

"Doe niet zo gek," zegt ze, terwijl ze hem een zachte klap tegen zijn wang geeft. "Kom, breng me nu maar in je hut en geef me eens een kom verse melk, want ik ben bijna uitgedroogd. Dan kan ik eens even rustig op de galerij gaan zitten en uitrusten."

"Wat ben ik ook een sufferd," mompelt Paolo nu, terwijl hij zich met zijn vuist tegen zijn hoofd slaat. "Dat ik daaraan ook niet eerder heb gedacht, en je ben gaan bezighouden met mijn vertoningen, in plaats van te bedenken dat je moe en dorstig bent.."

Weldra zit Daniëlle op de bank op de galerij. Op haar schoot heeft ze een kom verse melk met brokken. Al roerend met haar lepel, doet ze zich daaraan te goed, alsof ze in drie dagen niet gegeten heeft. De berglucht heeft haar, zoals gewoonlijk, hongerig gemaakt.

"Wat woon je hier toch heerlijk," zegt ze, terwijl ze de lege kom aan Paolo aanreikt, die al die tijd stil en bewonderend haar aan heeft staan kijken.

Werkelijk, wat ziet Daniëlle er aantrekkelijk uit. Het is een (linke, stevige en welvarende dochter: het ideaal voor de zonen der valleien. In haar grote, helderblauwe ogen tintelt een vuur, waardoor ze voor Paolo onweerstaanbaar schoon is.

"Wat woon je hier toch heerlijk," herhaalt ze nog eens, terwijl ze uitziet over de mooie vlakke en de indrukwekkende heuvels. "Ik zou hier wel altijd willen wonen."

"Meen je dat werkelijk, roept Paolo verheugd uit. Hij zinkt direct naast haar neer op zijn knieën.

Verschrikt staat ze op. Dát had ze niet bedoeld....

"Rare knul, zul je dan nooit eens ernstig worden?"

"Maar ik ben ernstig, Daniëlle, echt waar," zegt hij, terwijl hij opstaat en zijn handen in de lucht steekt. "Daniëlle, zou je hier niet altijd willen wonen? Zou je soms...."

"Houd daar nu mee op. Paolo," valt ze hem op ernstige toon in de rede. "Je weet, dat daar nu eenmaal toch niets van kan komen." "Maar, Daniëlle, waardin dan niet...?"

"Omdat..., omdat..., " stottert Daniëlle verlegen, aan de band van haar schort plukkend. "Ach, Paolo, dat weet je immers zelf wel?!" Paolo zwijgt.

"Ja, ik weet het," begint hij na enige ogenblikken stilte opnieuw. "Het is, omdat ik te wild, te woest ben, nietwaar? Maar dat hoeft toch geen probleem te zijn " Zijn stem wordt weer vuriger. "Ik beloof je, zodra ik met je getrouwd ben, wordt ik zo mak als een lammetje, heus waar."

"Ja, misschien voor een poosje..."

"Nee, voorgoed! Geloof me! Trouwens, ik zou niet anders meer kunnen, als ik dagelijks met je omging..."

"Je vergist je, Paolo," antwoordt Daniëlle hem ernstig. "Geen vrouw zal ooit jouw hart kunnen veranderen. En zolang ge niet tot God bekeerd bent, je eigen weg blijft bewandelen...."

"Ach, begin je daar nu weer over," valt Paolo haar ongeduldig in de rede. 't Is altijd hetzelfde. Ik wilde, dat je je verstand eens ging gebruiken, Daniëlle, in plaats van te luisteren naar al die fabels, die de priesters je, net als marskramers, proberen te verkopen. Hoe kun je daar nu toch nog in geloven. Hoe kun je vasthouden aan de sprekende ezel van Bileam, aan het gevecht van de heilige Joris met de draak, aan de heilige Ursula met haar elfduizend meisjes, die plotseling in engelen veranderen en een reisje door de lucht

gaan maken. Verder al die wonderen van Jezus, Die zelfs uit het graf zou zijn opgestaan, maar...."

"Zwijg, Paolo. Wat sla je weer door!"

"Zo is het toch, of niet soms?" De arme knaap weet niet het onderscheid te maken tussen de waarachtige wonderen, die Gods Woord ons bericht, en de fabels van de Roomse kerk, die de priesters aan de man weten te brengen. Van de weeromstuit verwerpt hij nu alles.

"Nee, zo is het niet," herneemt Daniëlle het woord. "Van al die dwaze dingen, die de priesters verzonnen hebben over al die zogenaamde heiligen geloof ik ook niets. Maar dat Jezus grote en heerlijke wonderen en tekenen gedaan heeft en uit de doden is opgestaan, dát is de waarheid!"

"Ik zie niet in, waarom het ene wel waar is en het andere niet," werpt Paolo tegen.

Daniëlle zwijgt. Het valt haar niet gemakkelijk om een antwoord te geven op deze waarom-vraag. Zij gevoelt dat Gods Woord de Waarheid is, en dat het geen fabels zijn, die daarin vermeld staan. Maar om dat aan Paolo duidelijk te kunnen maken....

"De Bijbel!" roept ze tenslotte. "Dat is het! Alles over het leven, de wonderen, het sterven en de opstanding van de Heere Jezus staat in de Bijbel. En alles, wat in de Bijbel staat, is de Waarheid, Paolo!"

"Hoe weet je dat?" vraagt de ongelovige Paolo verder.

"Als je ooit de Bijbel zou hebben gelezen, zou je zoiets niet vragen," antwoordt Daniëlle. "Toen ik nog een kind was, las ik er, samen met mijn ouders of alleen, altijd in. Nooit kwam er echter toen bij me op, of het wel waar was wat ik las. Als je Gods Woord leest, wordt je innerlijk overtuigd, dat het de Waarheid is."

"Dat moet dan wel een wonderlijk boek zijn," merkt Paolo twijfelachtig op. "Als dat zo is, zou ik de Bijbel der Waldenzen ook wel eens willen lezen."

"Had ik er maar één," wenst Daniëlle, die nu voor het eerst het gemis van het Woord Gods gevoelt. Na de dood van haar moeder heeft ze geen bijbel meer in handen gehad. In haar geheugen heeft ze niet veel meer bewaard van alles, wat ze vroeger uit haar hoofd heeft geleerd. Het wonen in het roomse gezin heeft haar wat dat betreft geen goed gedaan.

"Maar nu moet ik weer opstappen," gaat ze na enkele ogenblikken verder. "Het zou anders veel te laat worden."

Ze zet haar hoed op haar hoofd en doet de mand aan haar arm. Deze is nog niet helemaal leeg. Wat er nog in zit, heeft echter een andere bestemming. Dat weet Paolo ook.

Deze staat eveneens op, om nog een eindje met haar mee te lopen. Zijn opgewekte stemming is echter verdwenen, en ook Daniëlle voelt zich niet meer op haar gemak. Zo lopen ze een tijdlang zwijgend naast elkaar verder. Tenslotte staat Paolo stil.

"Daniëlle," spreekt hij, terwijl zijn stem beeft, "moet het dan altijd zo tussen ons blijven? Heb je dan geen andere woorden voor me, die me gelukkiger zouden maken dan een mens ooit is geweest?" Daniëlle moet vechten tegen zichzelf. Toch antwoordt ze beslist: "Ik kan je geen ander antwoord geven, dan ik je gegeven heb." Een droevige trek ligt op haar gezicht. Liever had ook zij gehad, dat het anders was geweest.

"Vaarwel, Daniëlle," zegt Paolo, terwijl hij zijn hand haar toesteeft. "Misschien was ik te haastig," mompelt hij, meer tegen zichzelf, er achter aan.

"Tot ziens, hopen we, Paolo," groet Daniëlle, en terwijl ze hem een hand geeft ziet

ze dat er een traan uit een van zijn donkere ogen loopt. Haastig draait hij zich om. Daniëlle laat hem gaan. Wat moet ze anders? Met een diepe zucht vervolgt zij nu alleen haar weg.

Nog één keer kijkt ze om. Ook hij kijkt op dat moment om, zodat ze elkaar nog eenmaal zien.

Dan verdwijnt Paolo achter een rots.

Als Daniëlle hem niet meer kan zien, vullen haar ogen zich met tranen.

4. Moeder Van Duren

Daniëlle kiest bij haar terugweg een andere weg, als waarlangs ze gekomen is. Nadat ze een steile berg heeft beklommen, daalt ze langs een gevaarlijk pad in een diepe rotskloof. Ze volgt de weg door de kloof en bereikt zo een schijnbaar ondiep gewelf in de rotsen. Ze loopt het gewelf in. Een weg, die schijnt dood te lopen. Wie hier de weg niet kent, loopt terug. Dat hebben reeds vele soldaten gedaan, tijdens hun jacht op de Waldenzen. Zij zochten dan verder, in een andere richting.

Daniëlle loopt echter door. Achter een vooruitstekend rotsblok wordt een nauwe spleet zichtbaar. Een spleet, juist ruim genoeg om er een mens door te laten. Daar worstelt Daniëlle zich doorheen. Weldra staat ze voor de lage deur van een hut. De hut is gebouwd tegen de rotswand in de tweede ruimte, die zich aldus achter de eerste bevindt. Ze lijkt met de rotswand vergroeid te zijn. Wie staande bovenop de rotswand in de diepte blikt, merkt de hut niet op. Je moet het weten, anders zie je hem niet.

Driemaal achter elkaar tikt Daniëlle op de deur. Dat is het teken, dat er geen onraad is. De deur wordt geopend. In de opening verschijnt een oude vrouw met een vriendelijk gezicht. Blij stapt ze op Daniëlle toe.

"Welkom, Daniëlle. Kom binnen, mijn kind!"

Moederlijk kust de oude vrouw de jonge dochter.

"Hoe gaat het met u, moeder Van Duren?" vraagt ze.

"De Heere is goed," antwoordt de bejaarde vrouw. "De Heere is met me, zegt David. Uw stok en Uw staf, die vertroosten mij." Rustig en eerbiedig heeft de oude vrouw de laatste woorden uitgesproken. Haar grijze hoofd heeft nadrukkelijk geknikt.

Over haar zilvergrijze hoofd zijn al wat stormen heengegaan. Stormen, waarin ze was vergaan, als ze de reis alleen had moeten maken. Diepten, waarin ze was verpletterd, had een Ander haar niet gedragen.

32

Eens was ze een jonge, gelukkige vrouw. Met haar man en haar eerstgeboren kind woonde ze op een mooie landhoeve. Geen zorgen had ze in die tijd gekend.

Vóór dat haar bruidskleed echter versleten was, werd haar geluk wreed verstoord. In die tijd was opnieuw een vervolging tegen de Waldenzen uitgebroken.

De vijanden hadden het juist op hun gezin gemunt. Gezwegen hadden ze immers niet, als hen gevraagd was naar de hoop die in hen was. Zonder angst en zonder vrees hadden ze de Naam van de Heere Jezus Christus beleden. Ook al wisten ze, dat ooit het lijden daarop zou volgen.

En dat was geschied.

Onverwacht waren op een morgen de wrede soldaten binnengedrongen. Eerst vielen ze haar man aan. Dapper had hij zich verdedigd. Hij wilde zijn vrouw en zijn kind beschermen. Maar wat baat het, tegenover een troep soldaten? Voor haar ogen was haar liefste gedood.

Toen greep een van de soldaten naar het kind. Dat was te veel voor de vrouw. Ze pakte vliegensvlug een bijl, zwaaide die met ongewone kracht boven haar hoofd en liet

hem neerkomen op het hoofd van de soldaat. Met ingeslagen schedel zonk hij neer. Geschrokken sprongen de andere soldaten op hun maat af Daarvan maakte de moeder gebruik. Ze greep haar kind, snelde de achterdeur uit en vluchtte. Ze wist een pad te bereiken, dat de soldaten niet kenden. Tussen de bergen wist ze te ontkomen.

Doch wat moest ze nu beginnen? Wel was ze gered. Wel had ze haar kind weten te bemachtigen. Maar wat hielp het? Nergens zou ze immers meer veilig zijn. Er zou in de valleien net zolang achter haar aan gejaagd worden, totdat ze eindelijk in de hand van die wreden zou vallen. Weg moest ze dus. De valleien uit. Vluchten.

Langs gevaarvolle wegen, die alleen bekend waren aan de Waldenzen, zette ze haar tocht voort, in zudelijke richting. Eindelijk kwam ze in Marseille, een stad in het zuiden van Frankrijk, aan. Toen was ze echter reeds alleen. Ze had haar kind op de weg achter moeten laten. Door honger en ontbering had het kind de laatste adem uitgeblazen. Was het kind van de moeder afgescheurd.

In Marseille had de moeder werk gezocht. Als dienstbode kon ze weldra aan de slag. Toch bevredigde haar dit op den duur niet. Toen ze dan ook na enkele jaren de kans kreeg om met een schip

naar Holland te varen, liet ze dat niet voorbijgaan. Ze wist immers, dat velen van haar volk in Holland een gastvrij onderkomen hadden gevonden. Ze wist, dat men in Holland de mogelijkheid genoot om in vrijheid God naar Zijn Woord te dienen. Behouden kwam ze op de plaats van bestemming aan.

Hier kwam ze in aanraking met een godvrezend man, Jacob van Duren. Deze man, die een rang in het leger van de prins van Oranje bekleedde, werd weldra haar echtgenoot.

Enkele jaren heeft ze toen in rust en vrede doorgebracht. Twee kinderen mocht ze in die tijd ter wereld brengen. Doch opnieuw bleven de slagen niet uit. Kort na elkaar verloor ze haar man en haar twee kinderen. Opnieuw was ze in rouw gedompeld. Weer stond ze alleen op de wereld.

Toen dan ook na enige tijd geruchten Holland bereikten, dat Karel Emanuel was overleden en diens vrouw de Waldenzen niet langer liet vervolgen, trok ze met een groot aantal andere Waldenzen terug naar het oude vaderland.

Nauwelijks was ze echter in haar vaderland aangekomen, of ze vernam dat twee van haar familieleden zouden worden opgevoed in de afgodendienst van de Roomse kerk. Alles stelde ze in het werk om dat te voorkomen. Ze wist de twee kinderen in handen te krijgen, en vluchtte toen met hen naar het gebergte van Hautcamp. Daar nam ze haar intrek in de hut achter de rotsspleet. In het begin leed ze er gebrek. Niemand wist immers van haar verblijf af. Toen de nood echter op het hoogst kwam, was de uitkomst nabij. Op een van zijn tochten door de valleien vervolgde Paolo een stuk wild. Dat volgde de weg in de rotskloof. Zo ontdekte Paolo tot zijn verbazing een hut, waarin een vrouw en twee van honger schreiende kinderen zich bevonden. Paolo behoefde geen moment na te denken wat hij doen zou. Verraden kwam niet in zijn hoofd op. Integendeel. Deze vrouw met haar twee kinderen moest onderhouden worden. Di- rekt haalde hij uit zijn hoger gelegen zomerverblijf het nodige voedsel. En daar bleef het niet bij. Hij bracht Daniëlle op de hoogte van zijn ontdekking. Voortaan zou deze, als ze weer voedsel bracht naar Paolo, zoveel meenemen, dat ook vrouw Van Duren er een deel van zou ontvangen. Vanaf die tijd nam Daniëlle altijd een andere weg terug. Steeds weer bracht ze een bezoek in deze spelonk en liet een deel van de inhoud van haar mand bij de weduwe achter. Ook andere vertrouwde vrienden van het volk der Waldenzen keken vanaf die tijd naar de weduwe om. Ze behoefde voortaan geen gebrek meer te lijden.

5. Dreigende geruchten

Als Daniëlle eenmaal in de hut is, begint ze haar mand leeg te maken. Moeder Van Duren wil haar wat te eten of te drinken geven.

"Doe geen moeite, moeder Van Duren," antwoordt Daniëlle, "ik behoef echt niets te hebben. Bij Paolo heb ik goed gegeten en gedronken, en nu moet ik weer spoedig naar huis, want moeder Picomo wacht op mij."

"Môeder Pisome," herhaalt de Waldenzische weduwe. "Kind, kind, elke keer dat ik je die vrouw moeder hoor noemen, is het net alsof ik door een slang gebeten word."

Moeder Van Duren is een oprechte vrouw. Daarbij is ze echter ook zó onverdraagzaam, dat ze een afkeer heeft van alles wat rooms is.

"Toch is ze werkelijk een moeder voor me," begint Daniëlle weer. "In het begin heb ik die mensen werkelijk gehaat, maar in de loop der jaren heb ik ze werkelijk lief gekregen, en daar kan ik nu eenmaal niets aan doen."

"Ze zijn rooms," merkt de weduwe op. "De Heere zegt: 'Haat ook de rok, die van het vlees besmet is'."

Daniëlle wordt verlegen. Daar kan ze niet tegen op.

Welfelend begint ze na enkele ogenblikken echter opnieuw: "De Heere zegt toch ook: 'Hebt uw vijanden lief?'"

"Uw vijanden! Dat is zeker! Maar deze afgodendienaars zijn niet alleen onze vijanden, maar het zijn vijanden des Heeren. Daarvan zegt David: 'Zou ik niet haten, die U haten? Ik haat ze met een volkomen haat. Tot vijanden zijn ze mij'."

Daniëlle zwijgt. Ze voelt, dat er iets in de redenering van moeder Van Duren zit, dat niet klopt. Ze weet het echter niet onder woorden te brengen, en houdt daarom maar haar mond. Ze verschuift het lint van haar hoed, die vóór haar op de tafel ligt.

Moeder Van Duren gaat echter verder. "Ik ben wel eens bezorgd over je, Daniëlle. Dat ze je ai in dat gezin hebben geplaatst, daar kun jij niets aan doen. -

nu je ouder bent geworden, zit er iets niet goed. Hoe kan het zijn, dat je je daar zo thuis voelt? Hoe komt het, dat je niet reeds lang ontvlucht zijt uit dat afgodische huis, om in het midden van ons volk de God van je vaders te dienen naar Zijn Woord?"

"Ik kan moeder Picomo niet verlaten. 'k Geloof zelfs, dat ik dat niet mag doen," antwoordt Daniëlle. "Zij kan mij niet missen. Wie zou anders de koeien moeten melken en de kinderen verzorgen? Ik kan God daar toch ook met mijn hart dienen?"

"En dan zeker tegelijk je voor de afgoden buigen, en naar de tempel gaan, waar de Balpriesters het reukwerk ontsteken voor hun god, die ze zelf gemaakt hebben. O, Daniëlle..."

"Dat is niet waar!" valt Daniëlle vurig de oude vrouw in de rede, "nee, moeder Van Duren! Aan mijn stervende moeder heb ik plechtig beloofd, dat ik nooit voor een afgodsbeeld neer zou knielen. Deze belofte heb ik tot nu toe immer gehouden, al is het, dat ik me van vele andere zaken moet beschuldigen. En als ik daarnaast een enkele keer in Balma naar de kerk ga, dan zit ik voortdurend in gedachten te bidden, en luister ik beslist niet naar wat wordt gesproken. De pastoor weet dat ook, maar hij valt mij er niet lastig mee."

Moeder Van Duren schudt haar hoofd. "Wat samenstemming heeft Christus met Belial en wat gemeenschap heeft het licht met de duisternis? Daarom, ga uit het midden van hen en scheid u af, zegt de Heere, en raakt niet aan hetgeen onrein is, en Ik zal ulieden aannemen. Zó spreekt het Woord van God, Daniëlle, en ik vrees, dat je door je toegeeflijkheid verwerpelijk wordt voor de Heere. Je probeert Hem te dienen op een wijze, dat je het kruis mis zult lopen. Als onze vaders dat hadden willen doen, hoeveel leed en marteling hadden zij zich dan misschien ook wel kunnen besparen. Doch ze stonden onbewegelijk en hadden alles over voor de Naam en de zaak des Heeren. Mijn grootvader werd eens in de gevangenis geworpen. En weet je waarom? Toen hij eens met geweld in een roomse kerk werd gebracht, moest hij knielen voor het hoogaltaar en een kruis slaan. Hij weigerde echter beslist.

Eens werd op de borst van een vriend van mijn vader de punt van een sabel gezet. De vijand beloofde hem de vrijheid, als hij alleen maar zou zeggen: "Jezus, Maria." Hij riep de Naam van de Heere Jezus wel aan, maar weigerde beslist om Maria aan te roepen. Toen werd hij doorstoken, O, Daniëlle. Hoevelen is de vrijheid en het leven beloofd, wanneer ze slechts uitwendig zich wilden voegen naar de gebruiken van de Roomse kerk. Zij verkozen echter liever armoede en vervolging, galeistraaf en brandstapel, dan de verloochening van de dienst des Heffen. Waarlijk, ze waren getrouw tot de dood, en ontvingen de kroon des levens! En zou jij dat ook zijn, Daniëlle, als ze je dwongen te knielen in zo'n roomse afgodstempel, en dat met de bedreiging van de dood, als je zou welgeren? Daniëlle, kind, ik weet het nog zo zeker niet..."

Dat weet Daniëlle ook niet.

"Dit weet ik wel," herneemt ze ernstig, "dat ik liever duizend doden zou sterven, dan afvallig te worden van het geloof mijner vaders. God is mijn Getuige, dat ik daarin de waarheid spreek!" "De geest is wel gewillig, maar het vlees is zwak," merkt de weduwe op.

"Toch is het niet uit zwakheid, moeder Van Duren, dat ik op de hoeve blijf. Meerdere malen heb ik er ernstig over nagedacht de hoeve te verlaten. Ik kon echter geen echte redenen bedenken, om de hoeve te ontvluchten. Daarbij geloof ik, dat het ook in het nadeel van anderen zou zijn. Op dit moment geniet ons volk rust. Zou het echter zo blijven, als de priesters merkten, dat ik de hoeve ontvlucht was, en me bij de Waldenzen in de valleien schuil hield? Zou dat geen aanleiding worden voor nieuwe vervolgingen? Is het dan niet beter, dat ik blijf waar ik ben, zolang ik er niet gedwongen word om dingen te doen, waardoor ik het geloof mijner vaders zou verloochenen?"

Het is aan het gezicht van moeder Van Duren goed te zien, dat ze het er in het geheel niet mee eens is. Juist wil ze Daniëlle echter gaan weerleggen, of er wordt driemaal achter elkaar op de deur geklopt.

Haastig loopt de weduwe naar de deur. Verrast kijkt ze op, als ze de binnenkomende man herkent. Het is een predikant van haar volk, dominee Leidet. Hij maakt een rondreis om de verstrooide schapen te bezoeken. De weduwe is altijd bijzonder verheugd, als ze één van de leraars op bezoek krijgt.

De leraar geeft ook Daniëlle vriendelijk een hand. Hij herkent haar. Meerdere malen heeft Daniëlle de leraars van haar volk ontmoet, als ze hoorde, dat één van hen in de nabije omgeving aan één der woningen een bezoek bracht. Nee, het is beslist onjuist van moeder Van Duren om haar van

ontrouw te verdenken.

Met enkele woorden wordt de predikant op de hoogte gebracht met de inhoud van het gesprek.

"Ik geloof, dat Daniëlle volkomen gelijk heeft, moeder Van Duren," spreekt hij, nadat hij enkele ogenblikken heeft nagedacht. "Ik zou in haar plaats vermoedelijk hetzelfde doen. Zolang het kan, laat ze daar dan blijven. Ze zou door onvoorzichtigheid en overdreven ijver eerder onze zaak kunnen benadelen dan bevorderen."

"Is het een voordeel om in vrede te leven, als dat bereikt wordt door te heulen met de vijanden?" vraagt de weduwe scherp. "Zegt de Zaligmaker niet plechtig: 'Wie zijn kruis niet draagt en Mij navolgt, die kan Mijn discipel niet zijn?'"

"Jawel," zegt de predikant, "zeker. Maar dat is het kruis, dat de Heere ons oplegt. We zijn er dikwijls zo toe geneigd om onszelf een kruis op te leggen. Dat geldt ook voor het kruis van het martelaarschap. Alleen dat kruis wordt mij opgelegd, dat ik werkelijk niet meer kan ontgaan. Dat kruis heeft de Heere voor mij bestemd." De weduwe is het er nog niet mee eens.

"Artikel 10 van onze oude geloofsbelijdenis zegt: 'Wij hebben altijd geloofd, dat al die dingen, die door de mensen uitgevonden zijn, zoals de dagen en feesten, gewijd aan de heiligen, het zogenaamde wijwater, de bepaling om zich op vastgestelde dagen van vlees en andere spijzen te onthouden, en al dergelijke, inzonderheid de missen, een gruwel zijn voor God.' We moeten niet alleen welgeren aan die gruwelen mee te doen, maar we moeten ons er ook tegen verzetten en er ook tegen getuigen!"

De leraar is echter voorzichtiger.

"Ik geloof niet, dat we er op uit moeten zijn onze vijanden te ergeren, en tegen ons in het harnas te jagen. Dat moet Daniëlle op de hoeve ook niet doen. De Heere zegt ook in Zijn Woord: '*Zie dan toe, dat gij voorzichtiglijk wandelt*.'"

Moeder Van Duren bekruipt de vrees dat ook haar predikant de moed, de ware heldenmoed ontbreekt.

"Ik denk aan Elia op de Karmel," zegt de weduwe. "Zijn houding tegenover de afgodendienaars was toch wel anders dan die van Daniëlle tegenover haar huisgenoten."

"Ja, maar vergeet niet, dat er behalve die Elia nog zeven duizend anderen waren, die ook voor de knie van Baal niet gebogen hadden. Geen van die zeventuizend handelde echter als Elia, moeder Van Duren. God roept niet ieder van Zijn kinderen op om als helden

des geloofs het tegen de vijanden op te nemen. Vaak zijn dat maar enkelingen. Toch kan er van die anderen ook een gezegende invloed op hun omgeving uitgaan."

De weduwe weet niet, wat ze hierop moet antwoorden. Daniëlle is het van harte met haar leraar eens. Ze wist alleen niet de juiste woorden te vinden om het naar voren te brengen.

"Het voorbeeld van Elia is hier dus minder goed op zijn plaats," gaat de predikant verder. "Ik denk nu echter aan de opvolger van Elia, namelijk Eliza. Eens kwam Naman de Syriër bij hem om genezen te worden van zijn melaatsheid. Nadat hij in de Jordaan genezen was, keerde hij naar Eliza terug. Hij was ervan overtuigd, dat er behalve de God van Israël op de gehele aarde geen god was. Voortaan wilde hij die God dienen. Nu moest hij echter af en toe met zijn heer naar het huis van Rimmon om bij het

knielen zijn heer te ondersteunen. Daarom vraagt hij vergeving voor die enkele maal dat hij zo ook in het huis van Rimmon moet neerknielen. En wat zegt dan de profeet Eliza? Hij zegt niet dat het goed is, maar hij gaat hem ook niet bestraffen op een manier van: "Dat kan niet, want dan verloochen je de God van Israël, en dat kan niet samengaan, enzovoorts..", nee, hij zegt alleen maar: 'Ga in vrede!' Ik geloof dat we dat ook tegen Daniëlle moeten zeggen. Zolang je niet gedwongen wordt tegen je geweten te handelen, blijf dan op de hoeve. Want werkelijk, ik geloof dat je door onvoorzichtig en uitdagend tegen hen in te gaan meer kwaad dan goed bereikt. Je loopt dan de kans binnen 24 uur te worden opgepakt en in een klooster ergens op Sicilië te worden opgeborgen. Dat zou de zaak alleen maar erger maken.

Overigens zijn we wellicht niet ver meer van het moment dat God opnieuw Zijn gemeente in de smeltkroes der verdrukking gaat brengen. En dan zou werkelijk openbaar komen, of we bereid zijn voor Zijn Naam smaadheid te dragen. En dan vertrouw ik, dat ook Daniëlle niet terug zal schrikken in het aangezicht van marteling en dood, wanneer zij het geloof van haar moeder openlijk zal moeten belijden."

Het vertrouwen dat de leraar in haar heeft, doet Daniëlle goed. Toch schrikt ze onwillekeurig van de gedachte aan marteling en dood. Moeder Van Duren veert echter op, alsof ze naar het moment van de beproeving verlangt.

"Hebt u iets gehoord?" vraagt ze haastig.

"Het zijn nog maar geruchten," antwoordt de leraar, "en God geve, dat het slechts bij geruchten zal blijven. Men vertelt dat de koning van Frankrijk het Edict van Nantes herroepen heeft, en er daardoor opnieuw bloedige vervolgingen in Frankrijk tegen onze broeders zijn losgebroken. Het schijnt, dat koning Lodewijk probeert om de hertog van Turijn over te halen om dezelfde maatregelen te treffen. Als dat waar is, vraag ik me af, hoelang de jonge hertog zich zal verzetten tegen de sterke aandrang van die kant." "Wiens wan in Zijn hand is, en Hij zal Zijn dorsvloer doorzulveren!" haalt de weduwe op plechtige toon aan. "Verdrukkingen en benauwdheden zijn smartelijk voor het vlees, maar heilzaam voor de geest. In zulke dagen komt opnieuw het onderscheid openbaar tussen hen, die hun leven voor Christus over hebben, en die dat niet hebben."

't Is voor Daniëlle inmiddels tijd om te vertrekken. Ze wil graag voor de avond terug zijn en staat daarom op. Moeder Van Duren probeert haar te bewegen om tot de volgende morgen te blijven. Daniëlle blijft echter bij haar voornemen. Het is midden in de oogsttijd, en daarom zit moeder Picomo met verlangen naar haar uit te kijken. Hartelijk is het afscheid van de oude vrouw.

De leraar zegt nog enkele ernstvolle woorden tegen haar en drukt haar dan ook de hand.

Spoedig is ze nu op weg. Door flink door te stappen bereikt ze nog tijdig de hoeve. Moeder Barbara ontvangt haar met vreugde.

6. Een belangrijke vondst

De volgende morgen is Daniëlle in de schuur bezig aan de was. Toch is zij niet zo opgewekt als anders. Haar gezicht staat ernstig. Af en toe laat ze, zonder het zelf te merken, haar handen in haar schoot rusten en kijkt dan enige tijd pelnzend voor haar uit. Er is ook zoveel om over te piekeren. Ze denkt aan het gesprek met Paolo. Ze pelnst over haar gesprek met moeder Van Duren. Vooral wordt ze echter bezig gehouden door de bange geruchten, die dominee Leidet heeft meegedeeld.

Altijd was ze zich blijven beschouwen als een dochter van het volk der Waldenzen. Vroeg of laat zou ze zich eens voegen bij haar volk. Maar nu ze gehoord heeft, dat verdrukking en vervolging misschien voor haar volk weer voor de deur staan, nu ze wellicht binnen niet al te lange tijd door de waakzaamheid en strengheid van de priesters gedwongen zal worden om openlijk de zijde van haar volk te kiezen en de boerderij dan zal moeten verlaten, nu gevoelt ze hoe smartelijk het voor haar zou zijn als de banden van vriendschap en liefde, waarmee ze aan het gezin van Picomo is verbonden, zouden worden doorgescheurd.

En dan Paolo. Nog ziet ze de traan in zijn oog glinsteren, vóórdat hij zich gisteren snel omdraaide. Hoe zou het nu met hem gaan? Op dit moment denkt hij vast en zeker aan haar en voelt hij zich diep ongelukkig. Ze twijfelt er niet aan, dat hij haar oprecht liefheeft. Onmogelijk kan ze echter zijn liefde beantwoorden, zolang hij de wilde jager en de onbeschaamde spotter blijft. Als hij eens anders was, als hij eens oprecht God en Zijn Woord liefhad, o, dan zou ze zeker verder met hem door het leven willen gaan. Dan zou ze met hem de hoeve willen verlaten om zich bij haar volk te voegen. O ja, ook alleen zou ze dat kunnen, maar het zou haar om Paolo toch bijzonder smarten.

Bij al haar pelnzen en piekeren heeft ze weinig aandacht voor de kinderen, die om haar heen in de schuur spelen.

Moeder Barbara heeft er nu zes, en terwijl Daniëlle de was doet kan ze tegelijk op de jongste drie een oogje houden. Deze keer besteedt ze echter geen enkele aandacht aan de drie kleintjes.

De kinderen hebben dit al snel in de gaten.

"Is Dani ziek?" vraagt de grootste van de drie.

"Welnee, kind," antwoordt Daniëlle.

"Ik weet het wel," zegt de andere. "Dani is altijd humeurig als zij naar Paolo is geweest. Ik wilde, dat Paolo maar weer thuis kwam. Jij ook, hè, Dani?"

"Nou en of," zegt Daniëlle, terwijl ze moeite doet om zo opgeruimd mogelijk te zijn. "Dan draagt hij je weer rond op zijn schouder, en gooit hij je hoog in de lucht en vangt hij je weer in zijn sterke armen op. Paolo is sterk, hè. Dat kan ik niet, hoor."

"En mij gaat hij leren schieten met het geweer!" roept de derde, een aardig ventje van een jaar of zes. "Pief, paf, zó!" en hij tilt de bezemsteel op en houdt hem vast als een geweer.

"Alle mensen houden van Paolo," begint het andere kind weer. "De pastoor gisteren ook."

"Ja, en ik heb op zijn knie gereden," roept de kleinste. "O, wat een dikke, vette knie!"

Daniëlle moet even lachen om de beschrijving van het lichaamsdeel van de pastoor van Balma, die inderdaad niet bepaald mager is. "Ben jij bang

voor de pastoor, Dani?" vraagt de jongen.

"Ik? Waarom zou ik bang zijn voor die goede man?" antwoordt Daniëlle.

"Ik ben ook niet bang voor hem," gaat het kind weer verder. "Maar ik houd niet van de kapelaan. Hij zit altijd rond te kijken als een kat die op muizenjacht is. Moeder zegt dat hij zo mager is en er zo onvriendelijk uitziet, omdat hij zo heilig is. Maar ik ben bang voor hem. Ik wil nooit een heilige worden..."

Ook Daniëlle heeft een afkeer van de kapelaan. Altijd is ze bevreesd als ze hem ziet verschijnen. Het is een echte Jezuïet. Met zijn loerende valse ogen zit hij altijd rond te speuren. Onwillekeurig vergelijkt Daniëlle hem met een slang, die langzaam schuifelend op zijn slachtoffer afgaat tot op het moment dat hij vooruit schiet om zijn prooi te overweldigen. Sluw en listig speurt hij immer rond. Trouwens, Daniëlle is niet de enige, die zo over hem denkt. Zelfs moeder Barbara huivert ongemerkt zodra ze hem ziet verschijnen. De arme ziel schrijft dat altijd echter toe aan de bijzondere heiligheid die de kapelaan bezit, waarvoor je dan als leek enigszins bevreesd bent.

De kinderen spelen verder en Daniëlle is weer in gedachten verzonken.

"Dani, kijk eens even," roept na enkele ogenblikken één van de kleinen. "Ach, ik ben mijn kastanje kwijt, mijn grote kastanje. Ze is weggerold, achter de trap, daar! Wil jij hem voor mij opzoeken? Ik durf niet..."

"Durf jij niet? Foei," spreekt Daniëlle, "je bent toch niet hang?"

"Nee...maar...het is er zo donker. Ik kan daar niets zien," gaat het kind verder, alsof Daniëlle wél in het donker kan kijken. Daniëlle laat haar werk staan en gaat de kastanje zoeken. In de hoek achter de trap, die naar de zolder leidt, is het inderdaad bijzonder donker. Lang tast Daniëlle rond, zonder dat ze iets vindt. Eindelijk heeft ze de kastanje in haar handen. Hij is in een opening in de grond gerold. Daniëlle vindt er iets vreemds aan. Het is net, alsof die opening daar opzettelijk is gemaakt, zo voelt het aan. Nieuwsgierig tast Daniëlle dieper in de opening. Haar hand voelt een hoeveelheid Alpen gras. Nog dieper voelt ze iets hard, iets vierkants. Met moeite tilt ze het er uit. Het is een kistje. Een klein, houten kistje. Gespannen tilt ze het deksel ervan op.

Tot haar verbazing vindt ze twee boeken. In het licht ziet ze meteen welke boeken het zijn. Het zijn de Bijbel en de Catechismus van haar vader.

Hoe kwamen die daar? Daniëlle's gedachten gaan terug in Netverleden. Ze denkt aan die vreselijke morgen toen de vijandelijke soldaten de hoeve naderden. In uiterst gevaar, misschien wel het laatste wat hij deed, heeft vader wellicht toen deze hoeken hier en op deze wijze opgeborgen. Hij kon het natuurlijk niet verdragen dat die woestelingen deze kostbaarheden in handen kregen en vernielden. Daarom borg hij ze in deze donkere schuilplaats op. Zo moet het zijn gegaan.

Geen kreet van verbazing is Daniëlle over de lippen gekomen hij het ontdekken van deze schat. Dat had de aandacht van de kinderen getrokken. Op dit moment kan ze het beste de boeken weer veilig in hun schuilplaats opbergen.

Zodra ze daartoe echter de gelegenheid vindt, keert Daniëlle naar de zoldertrap terug. Weer tast ze naar het kistje en nu pakt ze voorzichtig de boeken eruit en verbergt ze onder haar kleding. Met de boeken zoekt ze haar slaapkamertje op. Daar bergt ze hen veilig op. Vanavond hoopt ze er aandachtig in te lezen.

Het lijkt die dag wel alsof de uren kruipen. De tijd wil maar niet sneller gaan,

en Daniëlle verlangt juist zo naar de avond. Eindelijk daalt de nacht als een sluier over de hoeve en begeven alle bewoners zich naar hun rustplaats. Als Daniëlle zeker weet dat allen slapen, steekt ze de lamp aan. Een blauwe schemer vult het vertrek. Dan haalt ze haar boeken te voorschijn. Begerig bladert ze door het oude Godswoord. Bij een flink aantal bijbelteksten ziet ze aantekeningen staan. Die heeft vader erbij geschreven. Tranen vullen haar ogen, terwijl ze verder ziet. Ook in de catechismus vindt ze tekentjes staan. Dat waren dan de vragen, die de kinderen buitengewoon goed uit hun hoofd moesten leren. De grondwaarheden van het christelijk geloof moesten de kinderen met zich dragen, vooral ook als weerlegging van de dwalingen van Rome. Ongemerkt raakt Daniëlle aan het lezen....

Vr. Wat verstaat gij door het geloof?

Antw. Volgens de uitspraak van de apostel in Hebr. 11 is het een vaste grond der dingen die men hoopt en een bewijs der zaken die men niet ziet.

Vr. Hoe kunt gij weten of gij werkelijk gelooft?

Antw. Daaruit, dat ik Jezus Christus ken en in Hem geloof als waarachtig God en waarachtig Mens, Die in de wereld is gekomen, Die geleden heeft en is opgewekt tot mijn verlossing en mijn rechtvaardiging, en dat ik Hem daarom liefheb, en begerig ben Zijn bevelen op te volgen.

Vr. Zeg mij, op welke wijze gij die God, in Wien gij gelooft, aanbidt en dient?

Antw. Ik aanbid en vereer Hem zowel op een wijze die in uiterlijke verrichtingen bestaat, als in het innerlijke van mijn gemoed. Uiterlijk vereer ik Hem met knielen, met het opheffen van mijn handen, door het buigen van mijn lichaam, door psalmen en geestelijke liederen, door vasten en aanroepen van Zijn Naam. Maar innerlijk dien en aanbid ik Hem door Hem niet mijn gehele hart aan te hangen, door een oprechte wil om alles te doen wat Hem behaagt, en door in geloof, hoop en liefde Zijn geboden te betrachten.

Vr. Vereert gij godsdienstig nog iets anders dan God alleen? *Ante.* Neen.

Vr. Waarom niet?

Antw. Omdat God dat ten strengste verboden heeft in de woorden: "Gij zult de Heere, uw God, aanbidden en Hem alleen dienen"; en: "Mijn eer zal Ik geen anderen geven"; en: "Mij zal alle knie gebogen worden." En Jezus heeft gezegd: "De ure komt en is nu, wanneer de ware aanbidders de Vader aanbidden zullen in geest en waarheid." Ook wilde de engel niet dat Johannes, en Petrus niet dat Cornelius hem zou vereren.

vr. Waaraan kent gij de valse leer der ontrouwe leraren?

Antw. Zij leren dingen die strijdig zijn met het waarachtige, christelijke geloof (...) Door zulke leraars wordt verering en dienst aan mensen, aan het werk van mensenheden, aan menselijke woorden of aan menselijke macht betoond; op die wijze, dat de verblinde menigte daarin voorwerpen van godsdienstige verering ziet naast God, hetwelk de jammerlijke vrucht is van de valse godsdienst, door de priesters geleerd, en van de vrekkelijke simonie*, onder welker verderfelijke invloed zij handelen.

Vr. Wat is eigenlijk de genade?

Antw. Het is de verlossing, de vergeving der zonden, de rechtvaardigmaking, de aanneming tot kinderen, de heiligmaking van ons, mensen.

Vr. Wat verstaat gij door hoop?

Aram. Het is een zekere verwachting der genade en der heerlijkheid, die toekomende is.

Vr. Wat wordt er in ons vereist om op de genade in Christus te mogen hopen?

Antw. Een levend geloof en een waar berouw over onze zonden. Jezus heeft daarom gesproken: "Bekeert u en geloof het evangelie."

Vr. Vanwaar ontstaat die hoop in ons gemoed?

Antw. Het is Gods gave, en zij berust op Zijn toezeggingen. Zo getuigt de apostel van God, dat, hetgeen beloofd was, Hij ook machtig was te doen. En God heeft toegezegd dat, zo iemand tot Zijn kennis komt, tot bekering en tot hoop, Hij hem wil genadig zijn, hem vergeven, rechtvaardigen enz.

Vr. Wat denkt gij van de gezegende maagd Maria? De engel heeft haar toch de "begenadigde" en "gezegende onder de vrouwen" genoemd?

Antw. De gezegende maagd was en is inderdaad "begenadigd" en "gezegend", wat haar zelf betreft. Daaraan ontleent zij echter in het geheel niet de macht om iets te doen in het belang van een ander. Haar Zoon, Jezus Christus, de Heere, alleen, is in staat de genade, die in Hem woont, aan anderen mede te delen, waarom van Hem geschreven staat: "En uit Zijn volheid hebben wij allen ontvangen, ook genade voor genade."

Vr. Waarvan acht gij het eeuwige leven afhankelijk te zijn?

Ani. De voorwaarde des eeuwigen levens is gelegen in een levend en werkzaam geloof, en in een volharden ten einde toe in een wandel, die daarmee verbonden en er de vrucht van is. De Heere heeft daarom ook gesproken: "Dit is het eeuwige leven, dat zij U kennen, de enige en waarachtige God, en Jezus Christus, Dien Gij gezonden hebt." En elders staat er: "En wie volharden zal tot het einde, die zal zalig worden."

Vol ontroering leest Daniëlle deze en andere plaatsen. Voortaan buigt ze zich elke avond en iedere morgen enige ogenblikken over de teruggevonden Bijbel en de catechismus. En hoe meer ze leest, hoe vaster ze ervan overtuigd wordt dat ze een dochter der valleien is, een kind der Waldenzen.

7. Onenigheid

Ds. Leidet blijkt gelijk te krijgen. Nieuwe vervolgingen dreigen.

We schrijven het jaar 1685.

Frankrijk wordt in deze jaren geregeerd door Lodewijk de Veertiende.

Groot is zijn macht. Hoog is zijn aanzien. Met bijna vergoddelijkende eerbied ziet het volk tegen hem op. Frankrijk staat op het toppunt van zijn macht. Handel en industrie maken een ongekende bloei mee. Grote scholen en academies worden gesticht. Onder leiding van bekwame ministers groeit Frankrijk uit tot één van de machtigste Europese staten.

Aan het hoofd van dit machtige Frankrijk nu staat Lodewijk de Veertiende.

Frankrijk vereert haar "zonnekoning". Zelfs zijn er die aan zijn handoplegging genezende kracht toeschrijven. Eén macht heeft echter sterke invloed op Lodewijk: dat is de kerk, de geestelijkheid. Rome probeert alles in het werk te stellen om opnieuw de kinderen der reformatie te verdrukken en als het kan zelfs uit te roeien.

In het jaar 1685 behaalt Rome een in haar ogen glorieuze overwinning. Op 18 oktober 1685 wordt namelijk het Edict van Nantes herroepen. Met het uitvaardigen van dat Edict ontvingen de Hugenoten in 1598 vrijheid van godsdienst. Bijna een eeuw lang hadden ze die vrijheid mogen genieten. Doch opnieuw wordt nu de lijdensbeker voor dit verdrukte volksdeel gevuld. Een bloedige vervolgingsstrijd wacht hen.

Doch hen niet alleen. Lodewijk probeert de regering in Turijn ertoe over te halen eveneens wrede maatregelen te nemen tegen de ketters. Wonen in de valleien van Piëmont niet vele Waldenzen? Daarbij komt dat vele Franse Hugenoten hun vaderland verlaten en de toevlucht in deze valleien zoeken. Ook dat kan Lodewijk natuurlijk niet verdragen.

De jeugdige hertog Victor Amadeus II voelt er echter niet veel voor tot vervolging over te gaan. Lange tijd heeft hij de raadgevingen van Lodewijk naast zich neergelegd.

"Ik heb geen trouwer en moediger onderdanen dan deze bewoners der valleien," is het antwoord van de hertog aan een Franse ambassadeur, die opnieuw is gekomen om de verlangens van Lodewijk bekend te maken. "Ik kan en wil hun geen leed doen. Zonder hun trouw en dapperheid zou het mij nog onlangs niet gelukt zijn de bandieten van Mondori te onderwerpen."

"Toch zijn het ketters," vervolgt de Franse ambassadeur, "en daarom moet iedere trouwe zoon der kerk hen als zijn vijanden zien. En — laat ik er dit nog even bijzeggen," zo spreekt de ambassadeur enige tonen lager, "dat mijn meester, de koning van Frankrijk, bereid is om zelf de ketters uit de valleien te komen verjagen, als uwe hoogheid blijft welgeren het te doen. Hij denkt dat hij met veertienduizend Franse soldaten dat wel zal kunnen opknappen. Het spreekt vanzelf, dat in dat geval de valleien natuurlijk zijn eigendom worden..."

Zo verlaat de ambassadeur de jonge hertog. Hij is er zeker van, dat deze vooral over de laatste woorden goed zal nadenken.

Die nacht slaapt de hertog niet. Het is immers een regelrechte bedreiging die de Franse ambassadeur heeft geuit. Zijn macht staat op het spel. Zijn eer wordt bedreigd. Moet hij het desondanks blijven opnemen voor zijn trouwe onderdanen?

Helaas, eigen roem en macht wegen de hertog zwaarder dan het geestelijk heil zijner onderdanen. Wel doet hij het tegen zijn zin, zo maakt hij zichzelf wijs. Maar wat moet hij anders? Het zou de Waldenzen toch niet helpen, al zou hij er van afzien.

De volgende dag sluit de hertog dan ook een overeenkomst met de koning van Frankrijk. Deze belooft extra troepen te zullen sturen om de hertog te helpen bij dit zeer goede werk....

De zomer van het jaar 1685 is ten einde gekomen. Guur is het najaarsweer in de bergen geweest. Koud hebben de windvlagen Paolo in het gezicht geslagen en hevige regenbuien hebben de wegen onveilig gemaakt. Daarom is Paolo met de kudden teruggekeerd naar huis.

Grote vreugde is er in het hart van de kinderen. Moeder Barbara is nu weer gerustgesteld. Ze heeft toch maar liever dat haar lieveling in haar omgeving is,

dan dat hij rondzwerft door kloven en langs ravijnen. Weliswaar beveelt ze in de tijd van Paolo's afwezigheid hem dagelijks aan in de voorbede van wel een dozijn heiligen, maar blijkbaar heeft ze daar ook zelf niet al te veel vertrouwen in Jerome kan op die momenten het natuurlijk niet nalaten weer eens hartelijk met haar geloof de draak te steken. Moeder Barbara weet op die momenten niet beter te doen dan zuchtend een kruis te slaan. Ondanks de blijdschap, die de woning na Paolo's terugkeer vervult, schijnt Paolo het zelf niet zo bijster naar zijn zin te hebben. Wel is hij ieder moment van de dag bereid ieder te helpen die hem nodig heeft. Wel speelt hij soms urenlang met de kleine kinderen, Wel moeten velen in de lach schieten als hij weer één van zijn grappen aan hen vertelt. Maar toch zijn die momenten van opgeruimdheid minder dan vroeger. Midden in het spel laat hij soms plotseling de kinderen alleen, gaat hij zitten en staart met het hoofd in zijn handen tijdenlang voor zich uit. Een andere keer staat hij soms midden in een gesprek van zijn stoel op, grijpt zijn muts en verlaat hij de woning, om urenlang in de omgeving rond te zwerven. Op die momenten is hij onvriendelijk en onbehouwen. Je kunt hem dan beter niet in de weg lopen. Maar wat de oorzaak daarvan is? Behalve zichzelf weet alleen Daniëlle het rechte van de zaak.

"Het zal niet lang meer duren of we zullen weer vreselijke dingen meemaken," zegt Jerome, als hij op zekere avond met een boodschap uit het naburige dorp thuis komt. "De ketterjacht begint weer." "Wat zeg je nou, Jerome?" vraagt moeder Barbara geschrokken. "Wat ik zeg? Wel, uw Ieue kerk gaat haar barmhartigheid weer betonen aan haar onderdanen, die welgeren om de voeten van de paus te kussen. Er is een gebod uitgevaardigd, dat iedere vreemdeling binnen drie dagen de valleien moet verlaten."

"O, maar dat heeft natuurlijk met de Franse vluchtelingen te maken," antwoordt moeder Barbara, "die hier al enkele weken rondzwerfen. Dat is niet erg, Jerome. Wat doen ze ook hier? Laat ze in hun eigen land blijven. En de kapelaan heeft gezegd, dat de vloek van de hemel zal rusten op ieder, die de Franse vluchtelingen..."

"Laat jouw kapelaan niet zijn oudewijvenpraat naar de drommel lopen," valt Jerome zijn vrouw driftig in de rede. "Die arme mensen zijn uit hun land weggevlucht omdat ze hun geloof niet willen verloochenen. Ik begrijp niet, waarom ze zo halsstarrig daaraan willen vasthouden. Maar dat is nog geen reden om hen als een stel misdadigers achterna te zitten, en hen zelfs op te jagen uit de schuilplaatsen die ze in de valleien hebben gevonden. Dat vind ik gewoonweg een schandaal. En trouwens, er zal nog wel meer gaan gebeuren..." "Maar waarom houden ze er dan ook van die ketterse ideeën op na?" begint moeder Barbara weer. "Ze kunnen veilig naar hun land terugkeren, als ze maar tegelijk terugkeren in de schoot van onze moederkerk. En dat is toch in hun eigen eeuwig voordeel?" "Nou ja, misschien zijn ze wel zo verstandig om dat te doen ook," merkt Jerome op.

"Nee, dat zullen ze niet!" roept Daniëlle, die tot nu toe met een benauwd hart gezweven heeft, uit. "Wie waarlijk gelooft, laat zich liever martelen, dan zijn geloof te verloochenen."

"Dani, Dani, dat ruikt naar ketterij, meidlief," spreekt Jerome, terwijl hij gemaakt ernstig zijn vinger opsteekt.

"'t Is goed dat de kapelaan dat niet gehoord heeft. Ik heb de indruk, moeder, dat het bekeringswerk van uw priesters niet zo bar veel resultaat

heeft gehad. Nu ja, voor mij ben je daar niet minder om, hoor, Dani!"

"Zo meent Dani het niet," neemt haar pleegmoeder weer het woord. "Heilige Josephus, ik weet zeker dat Dani net zo goed katholiek is, als ik het ben. De pastoor is best over haar tevreden. Maar, om aller heiligen wil, mijn kind, wees toch voorzichtig als de kapelaan er is. Hij luistert zo scherp, want hij is ook zo'n heilig man."

De arme vrouw schrikt terug van het idee dat de kapelaan inderdaad eens ernstig en nauwkeurig Daniëlle zou gaan ondervragen. In haar hart weet ze immers maar al te goed dat Daniëlle met allerlei ketterijen besmet is. Wie weet, zond de kapelaan haar wel naar een klooster om tot betere gedachten te komen. Daar moet moeder Barbara toch werkelijk niet aan denken.

"Het is toch wel een bijzondere heiligheid, die de kapelaan bezit, als je om alle heiligen wil daar voorzichtig voor moet zijn," merkt Paolo op. "Daniëlle is natuurlijk veel te goed katholiek om echt last van de inquisitie te krijgen. Ik voor me zelf zou wel eens willen, dat dat werkelijk eens anders was."

"Goddeloze jongen!" springt zijn moeder op, "zou je dan willen, dat ze even onverschillig was als jij en je vader?"

"Nee, ik zou willen dat ze een echte ketterse was," gaat Paolo verder. "Ik zou dan wel eens willen zien, welke kapelaan of monnik of weet ik veel wie haar aan zou durven raken, terwijl ik nog armen aan mijn lijf heb om haar te beschermen."

"Heilige Franciscus, Paolo, zou je je verzetten als de heilige kerk...?" "Ik zou Daniëlle verdedigen tegen iedereen die een hand naar haar zou durven uitsteken, al waren het papen, heiligen of de paus zelf!" roept Paolo woest.

"Heilige Jozef! Heilige Maria!" gilt moeder Barbara, bleek van schrik, alsof de inquisiteurs al voor de deur staan.

"Ik waarschuw je om een beetje voorzichtiger te zijn, Paolo," spreekt zijn vader nu. "Je weet, dat al die geestelijke heren mij geen cent waard zijn. Maar 't is gevaarlijk kersen eten met zulke lui. In de meeste gevallen trek je aan het kortste eind. Je kunt hen daarom veel beter laten praten en doen, alsof je het met hen eens bent. Zij nemen het domme volk in de maling. 'k Geloof dat wij dat ook het beste met hen kunnen doen."

Dit is echter een houding die Paolo tegen de borst stuit. Eerbied huichelen voor mensen die hij veracht. Dat is voor hem onmogelijk.

Die avond ligt Daniëlle nog lang wakker. Ze denkt aan de woorden van Paolo. Ach, wat is het jammer dat Paolo geen Waldens is. Ze weet, wat zou hij dan een geloofsheld zijn. Welk een moed heeft hij reeds in het alledaagse leven. Wat zou hij zich verzetten tegen het onrecht en de verdrukking van Rome!

Het duurt lang eer Daniëlle insluimert. Maar ook dan is het slechts een lichte slaap, waardoor ze voortdurend allerlei droombeelden voor zich ziet. Steeds ziet ze soldaten en priesters, marteltuigen en bloed, en bij dat alles zweven de kapelaan en Paolo voortdurend om haar heen. De angstige droombeelden houden Daniëlle nog dagenlang bezig. Met bange verwachting is ze vervuld.

8. De tand van Sint-Pancratius

Nog lang schijnt het goed te gaan.

Weken zijn inmiddels voorbij gegaan. In al die tijd heeft men niets gehoord over nieuwe maatregelen tegen de aanhangers van de leer der waarheid. Het lijkt wel, alsof de hertog van Turijn bevreesd is, om de afspraak met de koning van Frankrijk na te komen.

De vrees, die lange tijd de harten der Waldenzen heeft vervuld, begint langzaam te wijken. 't Zal zo'n vaart niet lopen, denkt menigeen. Totdat....

Op 31 januari 1686 wordt door de regering van Turijn op het aller-onverwachts een edict uitgevaardigd. Ontsteld horen velen aan, welke maatregelen zijn genomen. Machteloos ballen velen de vuisten. Ontroerd rollen bij velen de tranen over de wangen. Een bange tijd staat voor de deur.

Immers, met ingang van heden mogen in de valleien geen godsdienst oefeningen meer gehouden worden, behalve de roomse. Voor degenen die het gebod overtreden wachten ernstige straffen. Zij zullen met de dood worden gestraft terwijl al de bezittingen zullen worden verbeurd verklaard. De kerkgebouwen, die in de loop der jaren door de Waldenzen zijn gebruikt, moeten worden afgebroken. De predikanten en schoolmeesters, die in deze leer hebben onderwezen, worden verbannen uit de valleien. Tenslotte moeten voortaan alle kinderen, die geboren worden, gedoopt worden door de pastoor en onderwezen worden in de leer van Rome.

Ach, erger kan het eigenlijk niet. Reeds vanaf de dertiende eeuw genieten de Waldenzen allerlei vrijheden. De vorsten uit het huis van Savoye zijn hen immer welwillend geweest. En nu, in één ogenblik, komt aan al deze vrijheden een onverbiddelelijk einde. O zeker, in de loop der jaren heeft men meerdere malen last van vervolgingen ondervonden. Nimmer waren deze echter op deze wijze van de zijde der regering wettelijk geboden. O gewis, de ondergang der valleibewoners schijnt nu onafwendbaar te zijn. Als men niet in staat is door gesprekken de hertog milder te stemmen en tot herroeping te bewegen, dan schiet slechts het uiterste over: met hand en tand zich te verzetten tegen een veel te sterke overmacht. Nimmer immers zullen de Waldenzen zich laten dwingen het geloof der vaders te verloochenen!

"Heb-ie nog nieuws, Paolo?" vraagt Picomo op een zekere avond, als de geruchten der maatregelen reeds overal zijn doorgedrongen. Juist stapt Paolo de deur binnen. Eer deze echter gelegenheid heeft om op de vraag in te gaan, gaat de deur voor de tweede maal open. Pastoor Le Norme uit Balma stapt binnen.

"Vrede zij u, mijn kinderen," spreekt de goedge man. "Hoe gaat het er mee, moeder Picomo?"

Moeder Barbara heeft al enkele dagen last van hevige kiespijn. Ze heeft een doek om haar gezicht gebonden.

"Ach, mijnheer pastoor, 'k heb er nog zo'n last van. Al drie dagen draag ik de kies van Sint-Pancratius in mijn zak. Maar het helpt tot nu toe niets. Aaa..., weer zo'n pijnscheut. Heilige Maria....!" "Misschien is de genezende kracht van de kies wel uitgewerkt. Het zal wellicht schelen, als hij weer eens opnieuw in wijwater wordt gedompeld," merkt Picomo op, net alsof hij een heilige eerbied voor relikwieën heeft. De pater wordt een beetje verlegen, en zegt niets. Moeder Barbara sluit haar ogen, niet alleen om een paar schietgebedjes tot de heiligen te richten, maar vooral omdat Paolo achter de rug van de pastoor lange gezichten naar Daniëlle staat te trekken, waardoor deze op haar lip moet bijten om niet in de lach te schieten.

"Probeer het hier eens mee, moeder," zegt Paolo als de pijn even wat minder is. Hij reikt moeder Barbara een oude roestige spijker aan. "Ik heb hem gisteren op de weg gevonden. Wie weet is het de spijker uit de doodskist van de één of andere heilige. Als u de punt nu tegen de kies houdt..."

"Houd op, dwaze jongen!" roept Barbara, en vol ergernis werpt ze de oude, verroeste spijker, die Paolo haar — inwendig spottend met de bijgelovigheid van zijn moeder — als nieuw relikwie aan de hand wilde doen, in de hoek van de kamer.

De pastoor is echter niet zo onnozel, als soms gedacht wordt. Hij heeft wel degelijk door dat Paolo op deze wijze de spot drijft met de heiligheid van de relikwieën. Dat mag hij zo niet over zijn kant laten gaan. Ernstig spreekt hij daarom Paolo aan.

"Relikwieën vind je niet zomaar aan de kant van de weg, mijn zoon. Het zijn heilige schatten, die de kerk in haar bezit heeft en aan de gelovigen uit kan delen."

"Maar hoe komt de kerk dan toch aan al die dingen?" vraagt Paolo, vrij oneerbiedig.

"Vanaf de eerste eeuwen heeft de kerk de overblijfselen van haar heiligen en martelaren zorgvuldig verzameld en bewaard," antwoordt de pastoor.

"Alles goed en wel," spreekt Paolo verder, "maar er zal best een en ander van de heiligen in de loop der eeuwen verloren zijn gegaan. Omgekeerd is het ook mogelijk, dat er voorwerpen worden bewaard die in werkelijkheid helemaal niet van de heiligen of martelaren afkomstig zijn. Wie weet, moeder, is die kies die u in uw zak hebt, wel van een Turk of een heiden...."

"Paolo toch," roept moeder Barbara hevig geschrokken. "Ach, heer pastoor, de jongen is nu eenmaal een ontzettende plaaggeest, maar hij bedoelt het niet kwaad. We moeten hem maar een beetje toegeven. Heilige Lucretia, een kies van een Turk!"

"Maar, heer Pastoor," spreekt nu vader Picomo, "de kerk staat het toch toe aan de kracht van de relikwieën te twijfelen?" "Zeker," antwoordt deze. "De kerk dringt niemand een relikwie op. Alleen wie gelovig een relikwie van de kerk begeert, ontvangt er een en zal er de kracht van ervaren."

"Overigens bent u binnen niet al te lange tijd in de gelegenheid om uw voorraad beenderen, kiezen, schedels en weet ik al wat niet meer, behoorlijk uit te breiden," gaat Paolo nu weer verder. "Ik heb gehoord, dat alle bewoners der valleien, die welgeren zich te onderwerpen aan de macht der Roomse kerk, opnieuw zullen worden vervolgd, verbrand, gewurgd, en wat al niet meer. Ik denk dat uw pastorie, heer pastoor, te klein zal zijn om de overblijfselen van al deze martelaren te bewaren...."

"God zij hun zielen genadig, als het zover zal komen," antwoordt de teerhartige pastoor. "Maar je weet toch wel, Paolo, dat de overblijfselen van ketters geen relikwieën zijn?"

"Een martelaar is een martelaar," haalt Paolo de pastoor weer uit, door moedwillig de roomse heiligen en de ketters met elkaar te verwarren.

"Alleen zij, die voor de waarheid sterven, zijn heiligen en martelaren," onderwijst de pastoor geduldig verder.

"Wat nu echt waarheid is, daar weten heidenen en Turken, Rooms en ketters, denk ik, even veel van," daagt Paolo uit.

"Paolo!" roept zijn vader nu bestraffend.

Paolo, die van de jacht is teruggekeerd, en iets meer heeft gedronken dan goed voor hem is, heeft echter het vaste voornemen om het de pastoor aan zijn verstand te brengen dat hij niets gelooft van al die toestanden als heiligen, relikwieën en zulk soort dingen meer, terwijl hij ook gelijk duidelijk wil maken dat hij een afkeer ervan heeft om onschuldige mannen, vrouwen en kinderen op wrede wijze op te jagen, te vervolgen en te vermoorden. Een kerk, die dergelijke dingen niet alleen toelaat maar zelf bevordert, veracht Paolo tot in het diepst van zijn hart. Dát zal hij in ieder geval de pastoor

duidelijk maken. En wat de gevolgen ervan zullen zijn, zal hem een zorg zijn "Je dwaalt, mijn zoon," zo vervolgt de zachtmoedige pater. "De kerk bezit waarheid. En denk er goed aan: alleen in de schoot der kerk ontvangt een mens de zaligheid!"

"Dat zal wel! En daarom verhangt of verbrandt de kerk natuurlijk iedereen, die net niet dom genoeg is om alles maar klakkeloos aan te nemen, wat zij zegt."

"Ecclesia non persequitur," mompelt de pastoor.

"*De kerk vergiet geen bloed,*" vertaalt Picomo. "En dat is volkomen waar. De hertog zendt de soldaten en de beul brengt de ketters ter dood. Daar heeft de kerk part noch deel aan."

"Nou, het is maar goed dat de pater dat in het Latijn zegt, want er zal wellicht niemand zijn die hem gelooft," vervolgt Paolo. "Dat is precies eender als wanneer ik mijn geweer pak en met de kolf iemand zijn schedel insla en dan ga zeggen: Ja, dat heb ik niet gedaan maar mijn geweer. Ik vind het je reinste schijnheiligheid. Of wil de pastoor me soms vertellen, dat het tegen de zin van de kerk is, dat de ketters vervolgd worden? De soldaten worden door de priesters opgehitst! En de inquisitie, de kerkelijke rechtbank, spreekt toch de vonnissen uit en levert de slachtoffers daarna uit aan de beul?"

"Zwijg, Paolo!" roept Picomo nu uit. Hij wordt bang voor de gevolgen van dit gesprek.

"Waarom?" gaat Paolo echter door, meer en meer opgewonden. "De pastoor en de hele wereld mag het weten, dat ik een kerk, die niets liever doet dan vermoorden en verbranden, tot in het diepst van mijn hart veracht en verfoei!"

Daniëlle houdt haar hart vast. Moeder Barbara roept halfluid alle mogelijke heiligen aan, terwijl ze naar haar gezicht grijpt als ze een nieuwe aanval van kiespijn krijgt. De arme pater is hevig geschrokken en wenst in zijn hart, dat hij maar rustig thuis was gebleven.

"En nu verbied ik je om nog één woord te spreken!" eist Picomo, nu voor de tweede keer. "Je bent op dit moment in het geheel niet in een stemming om over heilige zaken te spreken. Ga naar buiten en kijk of het werk van de knechts goed verloopt."

Hoe opgewonden Paolo ook is, hij begrijpt dat het bevel van zijn vader nu ernst is. Hij ziet aan zijn ogen, dat vader nu geen tegenspraak meer zal dulden. Hij loopt dus de kamer uit, maar onderwijl kijkt hij nog even Daniëlle aan met een blik van een veldheer die na de overwinning het slagveld verlaat.

Moeder Barbara haalt diep adem. De kiespijn is behoorlijk minder. "Ik wist niet, dat uw zoon de ketters op zo'n wijze verdedigt," begint de pastoor, nadat Paolo de deur achter zich gesloten heeft. De pastoor vindt, dat hij dit toch niet zomaar stilzwijgend voorbij kan laten gaan.

"Ach, mijn waarde pastoor," antwoordt moeder Barbara, "hij meent het niet zo erg. 't Is de liefste jongen van de hele wereld."

"Ik denk dat hij onderweg, tijdens de jacht, meer heeft gedronken dan goed voor hem is," voegt Jerome er als verontschuldiging aan toe. "Je kunt maar beter niet op die onzin ingaan. Morgen is hij alles weer vergeten."

"Ach ja, zo is de jeugd," spreekt de goedgehartige pastoor nu. "Bij zulke jongelingen moet je nogal eens wat door de vingers zien. 'k Ben ook jong geweest!" En de oude pater zucht diep, alsof hij daarmee zeggen wil dat het hem behoorlijk spijt dat hij al zo oud is.

Jerome is intussen gerust gesteld. De pastoor heeft geen kwade bedoelingen. Na

enkele ogenblikken keert Paolo weer terug. Voordat het gesprek weer op hetzelfde onderwerp terecht komt, zegt Jerome tot zijn zoon: "Zorg jij eens even voor een goede kruik wijn, Paolo. Je weet, dat de pastoor wel een beker lust." Paolo laat zich overhalen. Ook hij is weg van de zelfgemaakte wijn. Niemand in de valleien kan van de vruchten zo'n krachtige en smakelijke wijn bereiden, als Paolo.

Paolo komt met twee kruiken terug. Wat is nou één kruik... Hij lust zelf ook wel een beker. En vader toch ook?...

Daniëlle pakt enkele bekertjes en vult ze tot de rand toe vol. Spoedig denkt niemand meer aan de harde woorden die tijdens het gesprek ... komt met twee kruiken terug

zijn gevallen. De goede vruchtenwijn heeft ze uit de herinnering weggespoeld.

Een uur later gaat de pastoor in een beste stemming naar huis. Het is maar heter, dat Paolo, vooral nu het al donker is geworden, hem aan de arm een eindje wegbrengt

Ook moeder Barbara is van de schrik bekomen. Trouwens, ze is haar kiespijn kwijt. Vol eerbied bekijkt ze nog eens de tand van Sint-Pancratius. Nee, het is er zeker niet één van een Turk of een heiden. Anders had hij vast niet zo goed geholpen.

9. Als de strijd nadert

Enkele dagen later is Daniëlle opnieuw in de gelegenheid een bezoek te brengen aan de schuilplaats van de weduwe Van Duren. Paolo verkeert in deze wintertijd niet in de bergen en daarom komt dit niet zo veel voor.

Vooralsin heeft Daniëlle er naar uit gezien de weduwe eens te kunnen opzoeken. Zij is zeer benieuwd naar de omstandigheden waarin haar volk verkeert. Zal er werkelijk een nieuwe vervolging uitbreken? Wat wordt er van onze kant gedaan, om dit mogelijk te voorkomen? Wat zou gedaan worden, als de hertog werkelijk zijn bedreigingen ging uitvoeren?

Al deze vragen branden Daniëlle op haar tong. En ze weet: niemand beter dan moeder Van Duren kan haar met het wel en wee van haar volk op de hoogte brengen.

Zodra Daniëlle de hut van moeder Van Duren binnengestapt is, merkt ze wel dat deze goed gehumeurd is. Strijdlustig schitteren haar donkere ogen. Het is alsof ze op het punt staat de brandstapel te beklimmen.

"Het is goed, dat je eens even aankomt!" zo verwelkomt ze Daniëlle. "Ik heb in de afgelopen tijd veel aan je moeten denken, nu de Midianieten zich gereed maken om het volk van God opnieuw te verdrukken. Ik heb het idee, dat het spoedig voor jou onmogelijk zal worden om nog langer in de tenten van de vijand te blijven wonen."

"Dat kan wel zo zijn, moeder Van Duren," antwoordt Daniëlle, die het niet kan waarderen dat haar huidige woonplaats zo genoemd wordt, "en als het moment aanbreekt dat ik openlijk de Naam des Heeren zal moeten belijden, dan geve God mij kracht om staande te blijven. Maar —, hoe staat het er momenteel eigenlijk voor met ons volk?"

"Slecht genoeg," is het antwoord.

"Dus de hertog herroept zijn nieuwe bedreigingen niet?" "Er is niets aan te veranderen. Toch is dat het ergste niet!" "Wat dan, moeder Van Duren?"

"Wat het ergste is? Dit is onze grootste ellende, dat er geen Gideon is om

als een strijdbare held onze mannen aan te voeren. Wel zijn er mannen, die reeds hun wapenen gereed maken. Wel zijn er dapperen, die gereed staan om de strijd aan te binden. Maar het merendeel van ons volk mist de moed der vaderen, die alles voor de Naam en de zaak des Heeren overhadden. O, ik wilde wel dat men naar mij zou luisteren. Dan zou ik als een tweede Debora de mannen wel aanvoeren en hen leiden naar de overwinning op de machtige vijand, zodat vele manspersonen zich voor hun lafhartigheid zouden schamen!"

Daniëlle heeft eerbied voor de persoon en het leven van moeder Van Duren. Ze eert haar vanwege het werk Gods, dat in het leven van de vrouw verheerlijkt is. Nu kan ze het echter niet nalaten om te glimlachen, als de vurige vrouw met grote stappen door haar kamertje loopt en zich op wil werpen als de nieuwe aanvoerster van het volk der Waldenzen.

"Misschien is het ook verstandiger om niet ineens naar de wapenen te grijpen, maar om eerst nog eens met alle voorzichtigheid in overleg zien te treden met de hertog...." waagt Daniëlle te zeggen.

"Dat jij zo spreekt, spreekt haast vanzelf," weert de weduwe de opmerking af, "maar dat ook vele anderen zich laten misleiden door dergelijke drogredeneringen, dat is mij een raadsel. Maar ik zal je eerst eens even vertellen hoe de stand van zaken eigenlijk is."

Daar is het Daniëlle juist om te doen. Ze vergeet de snijdende opmerkingen van de vrouw en luistert gespannen naar haar verhaal. "Direct na de uitvaardiging van het edict," zo begint de weduwe, "gingen enkele mannen als afgevaardigden naar Turijn, om de hertog te smeken het wrede gebod in te trekken. Ik wist reeds van te voren dat ze dit net zo goed niet konden doen. Het enige dat ze wisten te bereiken, was uitstel van de tijd waarop het edict in werking zou treden. Om te laten zien dat het de hertog werkelijk ernst was, zond hij direct na het overleg een leger van soldaten, die in de omtrek der valleien hun tenten moesten opslaan.

Er waren er onder ons, die onmiddellijk naar de wapenen wilden grijpen. De meesten waren echter te bevreesd om dat te doen, en redeneerden, dat je beter de vijand af kon wachten. Ze hebben echter niet door dat de vijand zich onderwijl bijzonder kan versterken. Straks, als ze menen sterk genoeg te zijn, zullen ze ons als schapen ter slachtbank leiden. En dat, terwijl dag in, dag uit, de beledigingen en bedreigingen van de afgodendienaars, die nog onder ons wonen, erger worden.

Vrienden in Holland, Duitsland en Engeland en andere landen hebben alles gedaan wat ze konden om onze zaak te verdedigen. Ze hebben brieven en afgevaardigden naar de hertog gestuurd om het voor ons op te nemen. Ook dat hielp echter weinig. Het enige, wat de hertog heeft willen toezeggen, is een vrije uitgeleide voor allen, die vanwege hun geloof naar een ander land willen verhuizen. Je kunt echter wel begrijpen dat de meesten er weinig voor voelen om al hun huizen, akkers en bezittingen, het erfdeel van hun vaderen, achter te laten.

Wat moesten ze dan doen? Opnieuw ging men maar weer vergaderen. Elke gemeente zond afgevaardigden naar Angrogne, om met elkaar over de toestand te beraadslagen. Gisteren sprak ik echter iemand, die juist uit Angrogne terugkeerde en de overleggingen had bijgewoond. Men had het niet eens kunnen worden, zo vertelde hij mij. Enkele dapperen wilden het tijdverlies gebed maken en alsnog naar de wapenen grijpen. Anderen zijn echter zo laf, dat ze

zeggen, dat je je maar lijdelijk aan de vijand moet onderwerpen, in de hoop, dat deze dan wel milder zal gaan optreden. Nog weer anderen, en dat waren meen ik de meesten, wilden opnieuw in overleg met afgevaardigden uit Zwitserland de toestand bespreken en hen om raad en hulp vragen. Dat zal nu gebeuren, geloof ik. Ik weet echter van te voren, dat er niets van terecht komt."

"Ik vermoed, dat ik aan u niet hoef te vragen, wat naar uw gedachten zou moeten worden gedaan. Maar, wat denkt u ervan, dat duizenden Franse soldaten gereed staan om het leger van de hertog te hulp te komen? Onze mannen zouden het toch nooit volhouden om tegen zo'n overmacht te strijden...?"

"Wie noemt het een overmacht?" antwoordt de weduwe verontwaardigd op de twijfels van Daniëlle. "Is er dan geen God meer in de hemel, Die Zijn volk uit alle nood zal kunnen bevrijden? Streed Gideon niet met een kleine bende tegen een groot aantal Midianieten? Wat zei de Engel des Heeren echter tegen hem? "De Heere is met u, gij strijdbare held." En de Midianieten moesten vluchten!" "Maar ook Israël is meer dan eens verslagen," merkt Daniëlle op. "Dat was vanwege hun zonden, en vooral om hun ongelooft, dat de Heere hen overgaf in de handen van de vijand," spreekt moeder

Van Duren. "En ik vrees wel eens, dat God ook ons volk verlaat, omdat we zo lang traag en bevreesd zijn, en ons vertrouwen niet meer op de Heere durven stellen."

Ach ja, zo is moeder Van Duren nu eenmaal. Ze ziet geen verschil tussen voorzichtigheid en lafheid. Nee, de Waldenzen zijn ook in deze tijd niet laf en bevreesd. Maar wel willen ze al het mogelijke doen om een botsing tussen legers, waarbij ongetwijfeld vele doden zullen vallen, te voorkomen. Het lukt Daniëlle echter niet om moeder Van Duren daarvan te overtuigen.

Als Daniëlle tenslotte het verblijf van moeder Van Duren verlaat, voelt ze zich nog onrustiger als ze reeds was. Waarlijk, een bange toekomst dreigt.

10. De kapelaan

Moeder Van Duren krijgt gelijk.

De Zwitserse afgevaardigden doen wat ze kunnen. Andere Europese hoven zetten zich eveneens in. Het helpt alles echter niets, Amadeus II trekt zijn decreet niet in. Dat kan hij ook niet. Hij is gebonden aan de afspraken met de Franse afgevaardigden. Openlijk geeft hij toe, door de dreiging van de Franse vorst niet van gedachten te kunnen veranderen. Slechts kan hij de Waldenzen in de gelegenheid stellen te vertrekken naar het buitenland. Ze zullen op hun weg niet worden tegengehouden.

Wat moeten de dappere bewoners der valleien echter doen? Moeten ze dan al hun goederen achter laten om te vluchten naar een vreemd land? Overigens blijkt weldra, dat ook dat zelfs niet aan iedereen wordt toegestaan. De vergunning om te vertrekken geldt slechts voor een gering aantal. Zij zal slechts verstrekt worden aan de predikanten en aan enkele andere leiders van het volk der Waldenzen. De bedoeling is duidelijk. Op deze wijze blijven de bewoners der valleien zonder leiding achter, als schapen zonder herder. Hoc velen zullen op deze wijze weer in de handen van de listige priesters raken. Alle verzet zal op deze wijze weldra verdwenen zijn.

Dié Waldenzen, die om een vergunning kunnen vragen, laten de termijn,

waarbinnen ze die kunnen aanvragen, echter voorbijgaan. Het uiterste willen ze wagen. De wapens worden gereed gemaakt. In de loop van april arriveert Victor Amadeus in het legerkamp aan de voet van de gebergten, waarachter de Waldenzen hun verblijf houden. Het is een goed uitgerust leger. Het voetvolk en de ruitery van de hertog zijn versterkt met hulpstroepen uit Frankrijk. Tegenover deze legers staat het legertje der Waldenzen. Het telt slechts 2500 gewapenden. De beste tactiek is ongetwijfeld om terug te trekken in de valleien. Vanuit allerlei rotskloven en van achter ontoegankelijke heuvels kan men dan de vijand geducht ervan langs geven. De soldaten menen echter dat het beter is direct zich te verweren. Ze stellen zich op langs een uitgestrekte verdedigingslinie. Voorwaar, een onmogelijke opgave met een zo gering aantal manschappen. Daarbij zijn er, die ter elfder ure de moed volledig verliezen en als dorpsgemeenschap aan de hertog laten weten zich te zullen onderwerpen. Bovendien ontbreekt het aan een goede aanvoerder, die aanwijzingen geeft en moed inspreekt.

De uitslag van de strijd is dan ook wel te raden. De aanvallers vallen op twee punten de valleien binnen. Zowel in de valleien van Perouse en Sint Martin, als in die van Lucerne wordt door de Waldenzen als helden gevochten. Soms houden ze langer dan een uur stand op punten, waar de vijand vele malen sterker is. Langzaam maar zeker moeten zij echter wijken voor de overmacht. Een algehele uitroeiing staat hen te wachten als ze nog langer door zullen vechten. Daarom moeten ze proberen tot een vergelijk met de vijand te komen.

"Leg de wapens neer," wordt de soldaten meegedeeld, "en geef je over aan de genade van de hertog. Op die voorwaarde kunt ge ervan verzekerd zijn dat zijne Hoogheid u vergiffenis zal schenken, en dat noch u, noch uw vrouwen en kinderen enig leed zal geschieden."

Door de nood gedwongen geven zij zich over. Wat moeten ze? Overigens is het vertrouwen op de beloften vanuit Turijn niet al te groot. In het verleden heeft men ervaren, dat daar niet op te bouwen valt. En in alle wreedheid komt dit spoedig maar weer openbaar. Op vreselijke wijze gaan de soldaten in de onderworpen dorpen en gehuchten te keer. Door dronkenschap verhit houden zij op beestachtige wijze huis. Vrouwen en meisjes worden op deerniswekkende wijze misbruikt en geschonden. Oude mannen en kinderen worden als schietschijf gebruikt en als kleiduiven neergeschoten of met sabelslagen tegen de grond geworpen. Ook die dorpen, die kort voordat de strijd uitbrak zich hadden onderworpen aan de hertog, worden niet gespaard. Behalve de smaad der lafheid dragen zij de smart der vervolging. Alle soldaten, die nog in staat zijn te strijden, worden door de soldaten van de hertog meegenomen onder voorwendsel dat ze hun aanhankelijkheid aan de hertog voor zijn oren moeten betuigen. In werkelijkheid worden ze echter in gevangnissen geworpen waar een dikwijls ellendige dood hen wacht. Bovendien worden ongeveer tweeduizend kinderen weggerukt uit de armen van de schreiende moeders en ondergebracht bij Roomsgezinde bewoners der valleien.

In deze droevige dagen wordt ook de eerwaarde leraar, ds. Leidet, geroepen tegenover zijn vijanden te getuigen van de hoop die in hem is. Maandenlang heeft hij in de gevangenis opgesloten gezeten. Water en brood zijn het enige voedsel geweest, waardoor hij in leven is gebleven. Daarbij heeft men het de dienstknecht des Heeren onmogelijk gemaakt te slapen, door één been in een blok te bevestigen. Als een misdadiger, als een oproerkraaier, ja, als een moordenaar, zei is zijn behandeling.

Bijna direct na zijn gevangenneming hebben monniken gepoogd hem tot hun dwalingen te bekeren. Eindeloos hebben ze hem bestookt met allerlei vragen en redeneringen. Alles echter tevergeefs. Nu kunnen ze het echter niet laten — toornig als ze geworden zijn — om hem in zijn laatste ogenblikken te kwellen. Zij zijn erbij op het moment dat het doodvonnis aan de leraar wordt voorgelezen. Zonder enige ontroering lijkt hij het vonnis aan te horen. Hierna verzoekt hij echter de monniken hem enige tijd te verlaten. Een ogenblik wil hij pogen het aangezicht des Heeren te zoeken. Hoe verlangt het afgetobde kind er naar zijn hart uit te storten aan de voeten van zijn hemelse Vader. Zijn ziel en zijn lichaam hijgen....

Doch het wordt hem niet vergund. Tot laat in de avond zitten ze in zijn gevangenschol om hem te sarren en te treiteren. De andere morgen vroeg zijn ze weer aanwezig om hem het verblijf in de kerker ondraaglijk te maken. En toch, de vrede van zijn gemoed kunnen ze niet verstoren, hoe ze ook te keer gaan. Ja, eigenlijk bereiken ze slechts het tegendeel. Want hoe meer de monniken hem lastig vallen, hoe heviger het verlangen van de bestreden dienst-knecht wordt om ontbonden te worden en met Christus te zijn. Zo breekt de dag van zijn kroning aan. Met een gerust gemoed verlaat ds. Leidet de kerker.

"Een dubbele verlossing valt mij vandaag ten deel," zo spreekt hij. "Ik word verlost van het verblijf tussen de vier muren der kerker en daarbij word ik verlost van een lichaam der zonde en des doods."

Hij verlangde ernaar, dat zijn ziel klapwiekend op zou stijgen uit de aardse kerker en op zou gaan tot Gods altaren, tot de God der blijdschap zijner verheuging, om God eeuwig als zijn God met de harp te mogen loven. Aan de voet van het schavot knielt de dienstknecht des Allerhoogsten nog één keer neer. Het wordt hem vergund nog éénmaal het aangezicht des Heeren te zoeken. Diep ontroerd horen velen het aan. Hij eindigt met de woorden van zijn Zaligmaker: *"Vader, in Uw handen beveel ik mijn geest."*

Nog even, ds. Leidet. Nog slechts enkele treden van de ladder scheiden U van de Ladder Jacobs. Slechts één beweging van de beul, en uw verlossing zal volkomen zijn!

Groot is allerwege de ontroering als men het einde van ds. Leidet verneemt. Diep is ook de smart op de hoeve van Ging-Pies.

Paolo verkeert juist te Prali, bij één van zijn jachtvrienden, als hij van de gewelddadige dood van de Waldenzische predikant hoort. Velen zijn diep verontwaardigd als de mare hen bereikt. En niet alleen de enkele Waldenzen, die nog op vrije voeten zijn, worden met afschuw vervuld, ook vele leden van de Roomse kerk zijn geschokt. De waardige leraar heeft door zijn zachtmoedigheid en behulpzaamheid veler achting in zijn leven verworven. Altijd was hij bereid te helpen, of het nu leden zijner gemeente waren of niet. Een ieder was hij tot steun, als hij maar even kon. Daarbij is natuurlijk ook de invloed van de goedge pater Le Norme van betekenis. Ook deze man had een diepe afkeer van de wrede vervolgingen der Waldenzen. Zijn verdraagzaamheid straalde uit op de leden zijner parochie die over het algemeen ook afkerig waren van de strijd tegen de veelal weerlozen.

Paolo spant in dat opzicht de kroon. Naarmate de vervolgingen heviger zijn geworden, is zijn verachting des te sterker geworden. Hij haat tot in het diepst van zijn rondborstige natuur de bloedeisen- de geestelijken. Geen goed woord heeft hij meer over voor ieder die een ambtsgevaad draagt. Om zijn ergernis

wat te verzachten, drinkt hij maar een beker meer....

Tegen de avond komt hij thuis. Zijn gezicht staat op onweer. De dood van dominee Leidet is voor Paolo de druppel, die de emmer der toelaatbaarheid doet overlopen.

Zo stapt hij de kamer binnen. En eigenlijk kan het niet ongelukkiger treffen: in één der stoelen zit de hatelijke kapelaan.

Juist is hij bezig moeder Barbara te bestraffen. Deze had medelijdend gesproken over het lot der Waldenzen. O nee, geen moment twijfelt moeder Barbara aan het juiste beleid van de kerk, maar haar goedhartige natuur had even haar verblind verstand overwonnen. De hatelijke Jezuïet acht het zijn dure plicht om moeder Barbara hier ernstig over te onderhouden. "Als de kerk geen medelijden betoont," zo spreekt hij op scherpe toon, "dan mogen wij ook geen medelijden gevoelen. We mogen geen genade kennen voor kettters en afvalligen. Zij zijn vijanden van God en wie hen helpt, vertoornt God en beledigt de heilige kerk."

"Dus dan is het toch de kerk, die de mensen laat ophangen en verbranden?" valt Paolo de kapelaan ruw in de rede.

"Paolo!" roept vader Jerome, en met dat ene woord poogt de vader zijn driftige zoon te waarschuwen. Ook hij moet in zijn hart van de kapelaan niets hebben, maar is tegelijk bang voor hem.

Paolo hoort echter de waarschuwing niet.

"De hertog heeft als trouwe zoon van de moederkerk de wapenen tegen de kettters opgenomen," zo antwoordt de kapelaan. "En ieder, die zich niet verheugt in zijn glorierijke overwinning tot welzijn van de kerk, is een verrader en een afvallige."

"Heilige Maria," zucht moeder Barbara. Ook Daniëlle beeft als een rietje. Picomo geeft haar een wenk. Zij begrijpt onmiddellijk de bedoeling. In de kamer ernaast ligt een kind te huilen. Ze staat op en loopt er naar toe. Dat is haar behoud....

Even is het stil in het vertrek, Een drukkende stilte. Een stilte, zoals die suizen kan, vlak voordat het onweer losbreekt. De kapelaan kijkt Paolo aan. Deze kijkt brutaal en verachtend terug. Dat is voor de kapelaan duidelijk genoeg.

"Lang heb ik reeds het vermoeden gehad, dat in deze woning ketterij schuilde," zo neemt de kapelaan weer het woord. "Dat moeten we dan maar eens even uitzoeken. Welnu," zo gaat hij verder, terwijl hij onder zijn kleed een kruisbeeld te voorschijn haalt, "ieder die de kerk trouw is, knielen neer voor dit heilige teken."

De kapelaan houdt het beeldje omhoog. Moeder Barbara ligt al op haar knieën. Met neergeslagen ogen, doch met woede in zijn gemoed en een vloek tussen zijn tanden, knielt ook Picomo neer, Maar Paolo blijft rechtop staan.

"Kniel, halsstarrige zoon!" bijt de kapelaan hem toe.

"Voor God zou ik knielen, als ik geloofde dat Hij bestond," antwoordt Paolo vastberaden. "Maar voor zo'n zelfgemaakt afgodsbeeld? Nooit!" Moeder Barbara schrikt hevig. In angst schreeuwt ze het uit: "Heilige Lucretia! Sint Jozef? Sint Pieter! Sint Jan! Om aller heiligen wil, Paolo, ter wille van je arme moeder, kniel toch neer."

Picomo blijft zwijgen. Als hij naar zijn gemoed te werk gaat staat hij nu op, grijpt die miezerige kapelaan bij zijn lurven en smijt hem vierkant de deur uit. Maar als verlamd blijft hij liggen.

"Nog één keer beveel ik het u: kniel neer, anders zal de vloek van de kerk

u treffen!" spreekt de kapelaan op luide toon, terwijl hij het kruisbeeld bijna onder Paolo's neus houdt. Dat is teveel voor de toch al gegriefde knaap. Hij weet zichzelf nu niet meer te beheersen. Met enorme kracht slaat hij de hand niet het kruisbeeld van voor zijn gezicht weg. Het beeld vliegt uit de hand van de kapelaan, slingert door de kamer en komt met een klap in de hoek van de kamer terecht. "Hier! Zoveel geef ik om de zegen of de vloek van jouw kerk!" "Heiligschenner! Vervloekte hond!" brult nu de kapelaan, terwijl hij haastig het beeld uit de hoek van de kamer oprapt en onder zijn kleed verbergt. Driemaal maakt hij een kruis. Een opmerking durft hij echter niet meer te maken want hij heeft de slag van Paolo gevoeld en is bevreesd geworden voor diens ijzeren vuisten. Als een geslagen hond druipt hij af en verdwijnt door de deur het huis uit.

"Zo, die komt tenminste voorlopig niet terug!" lacht Paolo.

"Ik vrees eerder, dan je denkt," antwoordt zijn vader. "O jongen, wat heb je toch gedaan. Vlucht, want anders kom je in één van de donkerste holen van de kerker terecht."

"O, dat zullen we nog wel eens zien. Vluchten kan ik altijd nog," meent Paolo. De hele verdere avond zit moeder Barbara stil in een hoekje. Voortdurend prevelt ze gebeden en af en toe ontsnapt een diepe zucht aan haar benauwde borst, Paolo doet zijn best om net te doen, alsof er niets aan de hand is. Dat lukt hem echter niet al te best. Ook hij is gespannen. Voordat hij in bed stapt neemt hij in ieder geval zijn geweer en zorgt dat het geladen is. Je weet immers maar nooit....

Midden in de nacht klinken drie zware slagen op de deur. Picomo springt uit bed.

"Doe open!" zo brult een stem.

"Ik ben niet gewend om midden in de nacht mijn deur voor vreemdelingen open te doen," is het antwoord.

"In naam van de heilige inquisitie: open de deur!" Picomo herkent nu de stem van de kapelaan. Dan weet hij genoeg. Hij snelt naar de slaapkamer van Paolo. Daniëlle is hem echter reeds voor geweest. Zij heeft tot op dit moment niet geslapen. Voortdurend heeft ze wakker willen blijven, om Paolo te kunnen waarschuwen, als er gevaar mocht dreigen.

Paolo heeft zich reeds bliksemsnel aangekleed. Hij pakt zijn geweer en haast zich naar de achterdeur. Op dat moment bezwijkt de voordeur onder het geweld van de slagen der geweerkolven, waarmee de soldaten zich de toegang tot het huis verschaffen. Een bende soldaten onder aanvoering van de kapelaan dringt de woning binnen. Ze houden fakkels omhoog om te zien wat ze doen.

De kapelaan heeft zijn voorzorgsmaatregelen genomen. Aan de achterdeur vindt Paolo twee soldaten. De één houdt een fakkel omhoog terwijl de ander een musket in handen heeft om de vluchteling tegen te houden. Twee soldaten is echter net iets te weinig voor Paolo. Zodra hij een voet buiten heeft gezet, slaat hij de fakkel van de ene soldaat uit diens handen en beukt tegen de andere soldaat op. De kapelaan heeft hem echter reeds ontdekt.

"Hierheen, mannen!" schreeuwt hij, terwijl hij onmiddellijk de achterdeur uitvliegt. "Grijpt hem levend!"

Paolo loopt wat hij kan, De magere jezuiet is echter niet minder vlug dan hij. De afstand tussen de kapelaan en Paolo wordt kleiner. En Paolo weet: een gewapende bende komt achter hem aan.

Even flitsen de gedachten door Paolo's hoofd. Dan neemt hij snel een besluit.

Hij kan niet anders. En hij weet, dat hij niet zal missen... Plotseling staat hij stil. Hij legt zijn geweer aan. De loop is gericht op zijn vervolger. Een ogenblik staat hij gespannen. Dan haalt hij de trekker over. Een schot klinkt. Een schreeuw klinkt op.

"Jezus! Maria! Ik sterf" gilt de kapelaan, terwijl hij getroffen neerstort. "Mannen...grijpt de hond...levend...."

Het zijn zijn laatste woorden.

Als de soldaten zich over hun aanvoerder heen bukken, blaast deze de laatste adem uit, Even kijken ze elkaar aan. Hun ogen gaan in de richting, waar de vluchteling is verdwenen. Geen van hen voelt er veel voor hem alsnog te achtervolgen....

Voorzichtig nemen ze het lichaam op. Ze dragen het naar de hoeve van Ging-Pies terug. Als ze het lijk neer hebben gelegd, draaien ze zich om en verdwijnen.

Moeder Barbara besprenkelt het lichaam en de kamer met wijwater. Picomo staat stil en kijkt wezenloos voor zich uit. Als Picomo even later het vertrek verlaten heeft, zinkt moeder Barbara, geheel ontdaan, op de bank neer. Ze barst in snikken uit. Ze weent over haar oudste lieveling ...

11. Een zware tocht.

Victor Amadeus heeft dus overwonnen.

En toch... de Waldenzen zijn niet vernietigend verslagen. Een aantal Waldenzen heeft zich na de overgave verborgen gehouden in de bergkloven en in de bossen. Zij vertrouwen de beloften van de hertog niet. Ze laten zich door zijn mooie woorden niet in de val lokken. Geduldig wachten ze op het vertrek van de vijandelijke legers.

Het grootste deel van de Franse hulptroepen trekt weldra zich terug en keert naar haar land weerom. Slechts enkele afdelingen van het hertogelijke leger blijven in de omgeving. Daarop hebben de achtergebleven strijders gewacht.

In kleine groepen verenigen zij zich. Zij trekken van nu af aan door de bergen, Af en toe zijn ze gedwongen aan de dorpen en boerderijen een bezoek te brengen. De nood dwingt hen soms tot het gewelddadig bemachtigen van hun voedsel. Bij de overgebleven soldaten van de hertog zijn ze gevreesd. Het is moeilijk vechten tegen een vijand die geen vaste standplaats heeft.

De hertog wil het liefst maar van hen af. Daarom biedt hij hen een vrijgeleide aan, als ze bereid zijn naar een ander land te reizen. Niet direct gaan ze op dit voorstel in. Ze maken van de gelegenheid gebruik om enkele voorwaarden te stellen. Velen van hen hebben familieleden, die in de gevangenschappen verblijven. Ze eisen, dat deze zullen worden vrijgelaten, en mee mogen de grenzen over. Verder willen ze een aantal soldaten als gijzelaars, teneinde er zeker van te zijn ongedeerd het land te kunnen verlaten. Beide voorwaarden worden door de hertog ingewilligd. Ongeveer driehonderd man be-geven zich uiteindelijk in de richting van de grens. De gijzelaars worden streng bewaakt, maar niet wreed behandeld. Tenslotte zullen ze het land verlaten. Voordat de gijzelaars vrijgelaten worden, krijgen ze echter een boodschap mee. "Ga heen, en zeg tegen de hertog, dat we wel in deze omstandigheden de valleien verlaten, maar dat we in geen geval afstand van het grondgebied van onze vaders doen. Vroeg of laat hopen we terug te keren!"

De vluchtelingen nemen hun toevlucht tot hun Zwitserse geloofgenoten.

Deze zijn geschokt bij het verschijnen van hun broeders uit de valleien. Ontroerd horen zij de verhalen aan over de duizenden gevangenen die in de kerkers kwijnen. Opnieuw zenden zij ernstige verzoeken naar de hertog in Turijn.

Deze maal krijgen ze meer bij de hertog gedaan. De dreiging van de Franse koning is immer goeddeels geweken. De Zwitsers weten met de hertog tot een overeenkomst te komen. Al de gevangenen zullen vrij worden gelaten en op kosten van de hertog naar de Zwitserse grens worden vervoerd. De Zwitsers zullen dan bereid zijn hen een woonplaats binnen hun grenzen te geven. Ook zullen ze ervoor zorgen, dat de afstand tot de grens van het hertogdom dermate groot zal zijn, dat de Waldenzen niet ongemerkt terug zullen kunnen keren naar de valleien.

Het duurt echter enige tijd eer de hertog aan zijn beloften voldoet. De herfst loopt reeds ten einde, de Alpenpassen worden reeds door sneeuw bedekt, en nog zuchten vele Waldenzen in de gevangnissen. Hun aantal is reeds een eind gedaald. Door gebrek aan frisse lucht, door het slechte voedsel en door de opeenhoping van vele gevangenen in kleine ruimtes hebben vele ziektes de bergbewoners aangetast. Honderden zijn reeds gestorven. De gevangenis werd hun laatste aardse woonplaats.

Een aantal Waldenzen is verleid door het vooruitzicht op vrijheid en welvaren. Zij hebben hun geloof afgezworen en hebben daardoor hun vrijheid en bezittingen terug ontvangen.

Uit dankbaarheid ten opzichte van de Franse koning heeft de hertog hem een presentje gegeven. Vijfhonderd gevangen Waldenzen vormen het geschenk voor de allerchristelijkste majesteit. Die kan hij verdelen over de galeien te Marseille *

Tenslotte is een groot aantal jongere mannen veroordeeld tot levenslange dwangarbeid in de vestingen.

Van de twaalfduizend personen, die in de gevangnissen zijn geworpen, zijn er dan ook als het er op aankomt nauwelijks vierduizend over om de tocht naar Zwitserland te maken.

Midden in de winter worden de deuren der gevangenis open gedaan. Hen wordt toegebeten dat ze zonder uitstel en met de meeste spoed de reis hebben te aanvaarden. Dat is een onmenselijke opgave. Hoe moet men in deze wintermaanden over de slecht onderhouden wegen trekken? Het is meer dan wreed op dit moment een dergelijke tocht aan te vangen. En toch...de hertog kent geen medelijden, laat staan zijn wrede soldaten.

In kleine groepen gaan de Waldenzen op weg. Militairen begeleiden hen. Bij een van de groepen bevindt zich ook moeder Van Duren met haar twee pleegkinderen. Aan haar zijde loopt...Daniëlle. Nee, Daniëlle heeft niet toegegeven aan de aandrang van moeder Van Duren om liet huis van de 'afgodendienaars' — zoals de familie Picomo altijd door haar werd genoemd — te verlaten. Ze heeft slechts enkele dagen de hoeve verlaten om op te trekken met moeder Van Duren gedurende deze zware tocht. Ze kan de weduwe dan tot steun zijn, terwijl ze er gelijk mee aan wil tonen, dat het niet het gebrek aan moed en opofferingsgezindheid is, die haar doet blijven waar ze is. Picomo vertrouwt haar volledig en heeft er dan ook niet aan getwijfeld of ze wel zal terugkeren. Tegen hen, die niet beter mogen weten, wordt gezegd dat Daniëlle enige tijd bij een vriend van Picomo in een ander dorp verblijft.

Al hoger voert de tocht. Paolo's zomerverblijf op Hautcamp ligt reeds achter hen en tegen het vallen van de avond bereiken ze dodelijk vermoeid een hoger gelegen dorp. Allen zijn overtuigd, dat ze hier de nacht zullen doorbrengen, en van hun zware vermoeienissen zullen kunnen uitrusten. De aanvoerder der soldaten die hen begeleiden, denkt er echter anders over.

"Een uur pauze, en dan verder!" zo luidt het commando. Moedeloos kijken een aantal uitgeputte vrouwen elkaar aan. Enkele mannen wagen het een opmerking te maken.

"Denk aan de zwakkeren onder ons, aan de vrouwen en de kinderen. Als we geen flinke nachtrust hebben, zullen er velen onderweg bezwijken."

"O, dat valt wel mee hoor. Ze knappen wel op van de frisse nachtlucht," zo luidt het onbarmhartige antwoord. "De lucht is helder en daarbij heb ik de opdracht u zo snel mogelijk over de grenzen te brengen. Opschieten daarom!"

Na een uur rust wordt de tocht voortgezet. De afgelopen dagen is er veel sneeuw gevallen. Het is snerpnd koud. Die nacht storten honderdvijftig mensen in elkaar, en blijven dood aan de kant van de weg liggen.

De volgende dag — het loopt reeds tegen de avond — bereiken ze de ingang van een bergpas, die zelfs bij goed weer moeilijk doorgaanbaar is en altijd veel gevaren met zich brengt. Niemand kan meer verder, zelfs de soldaten niet. Gedurende de nachtelijke uren zal dus gerust worden. Tegen de morgen maakt men zich gereed om verder te trekken. Als de bergbewoners naar de lucht kijken, zien ze echter, dat elk moment een storm los kan breken. Ze wijzen de officier erop en verzoeken hem ernstig het vertrek uit te stellen. Een sneeuwstorm in die bergpas zal ongetwijfeld zijn offers vragen. "Jullie hebben alleen maar de bedoeling om zo lang mogelijk op kosten van de hertog te kunnen leven," is het onzinnige antwoord. "We hebben echter geen dag te verliezen."

"Geef ons dan geen eten vandaag," antwoorden de ballingen. "We doen liever een dag zonder eten, dan ons met onze vrouwen en kinderen in zulke gevaren te begeven."

"Voorwaarts!" zo luidt echter het bevel van de ruwe soldaat, die ook zelf tegen zijn zin deze tocht moet maken, en zijn ongenoegen afreageert op deze weerloze lieden. "Wie niet verder kan, die blijft dan maar achter."

En verder gaat de troep. Maar de storm laat niet lang op zich wachten. Hij jaagt de sneeuw van de hoger gelegen berggruggen op en deze daalt in dikke lagen op de ongelukkigen neer. Zesentachtig ballingen blijven in de sneeuw steken, Als enkele dagen later een aantal kooplieden dezelfde weg langs trekt, dan vinden zij de lijken overal verspreid liggen. Soms zelfs van moeders, die hun zulgelingen nog in de armen geklemd houden

De dappere weduwe Van Duren weet zich door alle moeilijkheden heen te slaan. Daniëlle had er echter beter aan gedaan hij de ingang van de bergpas terug te keren. Hoewel ze meegaat met de bedoeling om de weduwe tot steun te zijn, moet deze echter meerdere malen Danielle oprichten en uit de sneeuw bevrijden. Soms is het echter zelfs voor moeder Van Duren teveel. Altijd is er echter dan een vreemdeling, die haar dan te hulp schiet. Wie hij is, weet ze niet, Zijn gezicht is niet te onderscheiden, omdat hij zich heeft ingewikkeld in een berenhuid. Niemand schijnt hem te kennen. Met niemand spreekt hij. Gedurende het grootste deel van de reis zien de vrouwen hem niet. Op die momenten, dat Daniëlle echter dreigt in te storten, is daar steeds die vreemdeling, die haar dan ondersteunt met zijn krachtige arm en haar uit zijn fles een slok wijn laat drinken. Soms neemt hij zwijgend de twee kinderen op zijn schouder en draagt ze een eind voort. En als de vrouwen zich dan

omdraaien om hem te bedanken, is de vreemdeling plotseling verdwenen. Aan het eind van de noodlottige weg ligt een klein dorp. Daar wordt halt gehouden. In de bergpas zijn ook zes soldaten om het leven gekomen. Ieder is dodelijk vermoeid, en verlangt naar enige tijd rust. De officier zal de kosten van het verblijf vergoeden. De dorpsbewoners ontvangen de vluchtelingen dan ook zonder meer. Geen van allen vindt echter zo'n goed onderkomen als moeder Van Duren en Daniëlle. Zij krijgen een uitstekende maaltijd met gebraden kip en zelfs wijn erbij. De geheimzinnige onbekende heeft een en ander voor hen geregeld. Daarna is hij weer haastig verdwenen.

"Wie dat toch kan zijn..." peinst Daniëlle voor zich uit. "Misschien is het wel een Nicodemus," antwoordt moeder Van Duren, "iemand die wel bij Gods volk wil behoren, maar zich toch nog verborgen houdt."

Daniëlle zwijgt. Ze heeft wel enig vermoeden, wie hij is....

De volgende morgen is de storm gaan liggen. Met nieuwe moed zullen de ballingen hun tocht voortzetten.

Voor Daniëlle is echter het moment van afscheid aangebroken. Het valt haar niet gemakkelijk om moeder Van Duren vaarwel te zeggen. Onder betere omstandigheden hoopt ze haar nog eens terug te zien. Langs een omweg — die echter minder gevaarlijk is — gaat Daniëlle op weg. Als ze enige tijd gelopen heeft ziet ze plotseling van een rots aan de kant van de weg een gedaante op de weg springen. Het is de vreemdeling. Hij heeft de kap van zijn ruwe mantel achterover geslagen, en daardoor is zijn gezicht nu goed zichtbaar. Lachend kijkt de vreemdeling Daniëlle aan.

"Paolo! Ben jij hier?!" roept ze verrast en geschrokken tegelijk. "Inderdaad!" zo spreekt Paolo. "Dacht je, dat ik je alleen op zo'n onbegaanbare weg zou laten lopen, met het risico dat je onderweg ergens blijft steken? Dat geloof je toch zelf zeker niet van Paolo." "Maar ben je dan niet bang? De soldaten zoeken je overal."

"O ja, dat weet ik. Meer dan eens hebben ze me vlak op de hielen gezeten. Maar geen nood, mijn schat. Als je ooit hoort, dat ze Paolo gevangen hebben genomen, wees dan zo vriendelijk het mij te komen vertellen."

Daniëlle schrikt een beetje van het 'mijn schat'. Paolo merkt dat. "Je bent toch niet bang voor me?" vraagt hij. "Kijk me niet aan, alsof ik een of andere misdadiger ben. Had je soms liever gehad, dat ik me door de kapelaan had laten gevangen nemen, zodat hij me had kunnen roosteren of iets dergelijks?"

"Paolo toch. Hoe kun je zo iets van me denken. Wel had ik natuurlijk liever gezien, dat het niet nodig was geweest dat je de man neer moest schieten."

"Hij had me niet achterna moeten komen, die Ielijke Jezuïet! 'k Ben blij, dat ik zo goed raak schoot."

"Hij was bijna op slag dood," vertelt Daniëlle. "De soldaten hebben zijn lijk op de hoeve gebracht. Het hele dorp is uitgelopen om hem te begraven."

"God hebbe zijn ziel, zou de goede pastoor zeggen. En moeder zal wel een of andere kies of schoenriem of iets anders hebben bemachtigd als middel tegen allerlei kwalen."

"Dat is best mogelijk," antwoordt Daniëlle "Maar wat hen je nu eigenlijk van plan?"

"Eerst jou veilig thuis brengen," is zijn antwoord. "Als mijn edele prinses mij die eer tenminste wil schenken."

"Krijg wat," lacht Daniëlle.

"Liever zou ik je ergens anders naar toe brengen," merkt Paolo na enkele

momenten op.

"En waar dan wel naar toe?" vraagt ze.

"Overal waar je maar wilt, tot aan het eind van de wereld." "Dat is een eind weg...."

"Nou ja, Zwitserland is ook goed. Ik had eigenlijk gedacht en gehoopt dat je met je volk mee zou gaan. Dan was ik ook niet meer teruggegaan."

"O nee," antwoordt Daniëlle, "wat zou je moeder daar een verdriet over hebben. Jou mist ze al zo erg..."

"Arme moeder, ik kan er ook niets aan doen," spreekt Paolo. "Maar, anderzijds, het bloed kruipt toch ook waar het niet gaan kan. Jij bent uiteindelijk een dochter der Waldenzen, en niet een van moeder Barbara."

Daniëlle zwijgt.

"Laten we alsnog teruggaan," is Paolo's idee. "Dan sluiten we ons weer bij de groep aan en trekken we mee naar Zwitserland. Eén *van de predikanten van* jouw volk zal ons huwelijk sluiten, en ik zal een Waldeus zijn."

"Jij een Waldeus..." klinkt het triest uit Daniëlles mond. "Waarom niet? Ik geloof alles, wat jij ook gelooft. Dat beloof ik je. Ik zal voor je werken, voor je lijden, ja, als het moet, voor je sterven. En jij zult mijn gelukkige vrouw zijn, mijn prinses, mijn koningin, mijn alles, mijn Daniëlle. Kom, ga mee..."

"Nee," is Daniëlles besliste antwoord. "Je kunt dat wel zeggen, maar, zoals jij nooit uit vrees voor de inquisitie een huichelaar zult worden, zo zul je ook nooit om mij worden. En dat is maar goed ook, want anders..."

"Wat anders...?"

"Anders zou ik je verachten. Het zal tussen ons altijd zo blijven als het nu is."

"Altijd, Daniëlle?"

"Ik vrees van wel," zo antwoordt ze, ingaand tegen haar eigen verborgen verlangens. "We zijn nu eenmaal niet voor elkaar geschikt, Paolo. Laten we als broer en zuster van elkaar blijven houden."

Paolo weet niet, wat hij terug moet zeggen. Zwijgend gaan ze naast elkaar voort. Ze ontmoeten verder op hun tocht geen bijzonderheden. In een eenzame woning, waar Paolo geen gevaar loopt, overnachten ze. Als ze een dorp naderen, dan neemt Paolo een omweg en voegt zich weer bij Daniëlle zodra ze het dorp gepasseerd zijn.

Meerdere malen komt hij terug op de wens, die zo diep in zijn hart leeft. Allerlei plannen loopt hij onderweg op te zetten. Dwaze plannen, om bijvoorbeeld hoog in de bergen, waar de adelaar zijn nest bouwt en waar de gems van rots op rots springt, een woning te bouwen, waar ze samen een kluizenaarsbestaan zullen leiden, ver van de mensen vandaan en gelukkig met elkaar. Van de jacht kunnen ze dan wel leven, zo is zijn stellige overtuiging.

Soms moet Daniëlle lachen. Steeds blijft ze echter onverzettelijk als het op haar laatste woord aankomt. Daniëlle Rolanier, dochter van het volk der Waldenzen, zal nimmer de vrouw worden van de onverschillige spotter Paolo Picomo.

Aan de avond van de derde dag sinds ze de groep hebben verlaten, bereiken ze de ouderlijke woning. Paolo wil het maar wagen om ook enige tijd in de woning door te brengen. Het is immers toch donker. Met een kreet van verrassing valt moeder Barbara haar zoon om de hals. Met een stevige handdruk ontvangt vader Picomo zijn dappere zoon, op wie hij heimelijk trots

is. Stil en genoeglijk brengt Paolo die avond in de ouderlijke woning door. Pas tegen de morgen dwingt de eerste schemering hem het huis te verlaten. Na korte onderbreking zet hij zijn zwerftocht in het hooggebergte voort.

12. "Heere, breng ons weder...."

Het dichtsbijzijnde toevluchtsoord voor de gevluchte valleibewoners is de stad Genève. De inwoners van de stad van de grote hervormer Calvijn beschouwen het als een eer om hen, die om de waarheid hebben moeten vluchten, te ontvangen. Elke keer dat een groep vluchtelingen wordt aangekondigd spoeden een groot aantal inwoners zich naar de poorten van de stad. "Daar komen de ongelukkigen, de stakkers," zo klinkt menige klacht, vol medelijden. Alles willen de bewoners dan ook doen om de berooide groepen geloofsgenoten te ontvangen. Soms ontstaat zelfs ruzie wie de meest zwakken en gebrekkigen in zijn huis zal mogen opnemen. Vol medeleven worden de valleibewoners naar de gastvrije woningen geleid.

Daar aangekomen is het eerste wat de Waldenzen vragen hoe het is met hun bloedverwanten. Die moeten reeds in de stad zijn gearriveerd. Weet men er niets van af? Hoe is het met vader, met moeder, met man of vrouw, met broers of zusters, en waar zijn mijn kinderen? Deze vragen worden vele malen gesteld. En niet altijd, nee, lang niet altijd kan men een troostvol antwoord laten horen.

Soms moet voorzichtig gezegd worden: "Uw vader is in de gevangenis gestorven." Andere keren klinkt het: "Uw man is rooms geworden," of "Uw kind is ontvoerd." Dikwijls worden de schouders echter opgehaald, omdat men geen bevredigend antwoord kan geven: "We hebben van hem of haar niets, maar dan ook niets meer vernomen."

Verpletterd zitten de familieleden dan soms neer. Ach, wat baat het op zulke momenten dat schalen vol met het heerlijkste voedsel en bekers met de beste wijn hen worden voorgezet? Hun hart schreeuwt van verdriet, van leed, van onpeilbare droefheid. En meer dan aan voedsel hebben de vluchtelingen dan behoefte aan woorden van troost, aan een hart dat werkelijk medelijdt in deze beproevingsweg. En de nazaten van Calvijn geven hen ook dit in niet geringe mate.

Het volk der Waldenzen dat in Zwitserland aankomt is niet zo erg groot meer. Eens telde het volk veertien tot zestien duizend mensen. Het totaal aantal uitgewekenen, dat nu in Zwitserland arriveert, bedraagt nog geen drieduizend. Zó is het volk verdrukt. Zó is het volk vervolgd. Duizenden liggen neergeslagen door de zwaarden van de hertog, velen sterven weg in barbaarse gavangenissen, terwijl het aantal lijken, gevallen langs de vluchtweg over de Alpen, niet te tellen is. Wat heeft Roete's kerk in deze jaren en vanwege dit volk een schuld op zich geladen. Onder het altaar zuchten ook de zielen van vele Waldenzen, en roepen om wraak: "Hoe lang, o heilige en rechtvaardige Rechter, oordeelt en wreekt Gij ons bloed niet van degenen die op de aarde wonen." Beef dan, o Rome, want de dag der vergelding komt. Dan zal God, vanwege het lijden dat ge Zijn kinderen hebt aangedaan, eindelijk recht doen!

Afgezien van het aantal dat niet arriveert, is het natuurlijk nog een flink aantal, dat zonder enige bezitting Zwitserlands grenzen passeert. Een kleine drieduizend man is volledig aangewezen op het medelijden der Zwitserse broeders. Daarbij zijn enige tijd geleden reeds een groot aantal Franse vluchtelingen de Zwitserse kantons binnengestroomd. Ook zij zijn hartelijk ontvangen, zonder dat men zich ook maar even heeft afgevraagd welke geldelijke kosten aan dit alles verbonden zijn.

Weldra worden echter ook andere landen door hun voorbeeld getroffen, en zijn bereid hulp te bieden. Verschillende Duitse staten zenden grote geldelijke bedragen tot

onderhoud van de vluchtelingen. Ook de Nederlanden laten in deze tijd van zich horen. Alleen al de Gereformeerde gemeenten van Amsterdam brengen in november 1687 een bedrag van 38.150 gulden bijeen. Ongetwijfeld, een zeer groot bedrag.

Dit alles wordt zeer gewaardeerd door de vroegere valleibewoners. Als ze later vertrekken en van hun weldoeners afscheid nemen, zeggen ze het ook. "We kunnen het niet in woorden uitdrukken, hoe dankbaar we u zijn voor al de genoten gastvrijheid. Overal waar we heengaan zullen we uw naam met ere noemen, terwijl we onze kinderen en kleinkinderen zullen inprenten nooit de weldaden, die u aan ons bewezen hebt, te vergeten. Onze nakomelingen zullen weten dat we naast God aan u ons leven en onze vrijheid te danken hebben, daar la ons hielp op een moment, dat de ondergang zeer nabij was."

Met geldelijke steun zijn de vluchtelingen echter op de duur niet geholpen. Zij moeten een woonplaats hebben en zelf in hun levensonderhoud kunnen voorzien. Daarbij zijn de Zwitsers met de hertog van Turijn overeen gekomen dat de Waldenzen verspreid zullen worden over alle delen van Zwitserland. Het aantal kantons, dat de zijde der reformatie heeft gekozen, is eigenlijk te klein om al de Waldenzen zo te huisvesten, dat ze in eigen levensonderhoud kunnen voorzien. Wat moet nu gedaan worden? De keurvorst van Brandenburg stelt zijn grenzen voor de Waldenzen en de Franse hugenoten open. Deze Frederik Wilhelm, die later de bijnaam "de grote keurvorst" krijgt, is bij het volk der Waldenzen en in de herinnering der Fransen altijd dankbaar herdacht. Andere Duitse vorsten volgen het voorbeeld van de keurvorst. Ook daar mogen de van alles beroofden hun toevlucht nemen. In Engeland regeert in deze tijd de vurige roomse vorst Jacobus II. De geloofsgenoten aan de overzijde der Noordzee kunnen op dit moment dus weinig doen.

De regering van de Nederlanden heeft in deze dagen weer een ander voorstel. Zij is bereid grondgebied aan de Kaap de Goede Hoop in zuidelijk Afrika beschikbaar te stellen, zodat het volk der Waldenzen dáár een nieuw vaderland kan vinden.

En toch, al deze plannen, hoe goed ook bedoeld, en hoe dankbaar in beginsel en tijdelijk ook aanvaard, deze plannen zijn niet de diepste wens van de Waldenzen zelf. In uiterste nood hebben zij een schuilplaats in den vreemde gezocht. De valleien blijven voor hen echter hun vaderland. In welke Duitse staten ze later ook hun toevlucht nemen, hun hart ligt aan de overzijde van de Alpen. Zo dicht mogelijk bij de grenzen van hun vaderland willen zij zich in het nieuwe gebied vestigen. Want, hoe erkentelijk ze hun gastheren ook zijn, hoe zeer ze het ook waarderen dat zoveel voor hen wordt gedaan, ze voelen zich toch als vreemdelingen in een vreemd land. Ze kunnen de woonplaatsen in de valleien niet vergeten. Met heimwee denken ze terug aan de plaatsen, waar ze als kinderen gelukkig waren. Hoe schoon zijn de herinneringen aan het ouderlijk huis, aan de schaduwrijke kastanje- en vijgenbomen, aan hun welden en akkers, aan de dalen en de trotse bergen, aan de groene hellingen, waar de kudden eertijds graasden. Diep zijn al die beelden in hun herinnering gegrift. Hun harten schreeuwen het uit, als ze er aan denken mogelijk nimmer meer op die oude bodem terug te kunnen keren. Dan treuren ze, zoals eenmaal de Israëlieten als ballingen aan de stromen van Babel, Dan knielen ze soms in het gras neer, met hun gezichten naar de dierbare valleien en schreien ze het voor God uit: "Heere, breng ons weder! Heere, tot hoe lange?" Bij dit alles zijn de Waldenzen er echter de mannen niet naar om

het daarbij te laten. Ze willen, als het even kan, een poging wagen om terug te keren.

In hetzelfde jaar 1687 wordt de eerste kans gewaagd. Eigenlijk staat bij voorbaat de uitslag vast. Ze begaan, evenals in vroeger dagen, de grote fout om niet gemeenschappelijk op te trekken. Slechts driehonderd mannen hebben aan deze onderneming deelgenomen. Helaas hebben ze de plannen niet genoeg geheim gehouden. Daardoor worden ze op de plaats, waar ze de grens over willen steken, door hun Zwitserse vrienden tegengehouden. Met droefheid in hun hart keren ze naar hun woonplaatsen terug.

Ze laten de moed echter niet zakken. Nieuwe plannen worden beraamd. De ervaring heeft hen intussen tot het inzicht gebracht, dat ze allereerst gezamenlijk op zullen moeten trekken, en dat het daarbij nodig is dat ze een goede, verstandige en leidinggevende aanvoerder hebben, Wie moet dat worden? Lang hoeven ze niet te zoeken. De man, die als aanvoerder hen terug zal moeten brengen naar hun valleien, is Henri Arnaud. Arnaud stamt uit een adellijk geslacht. Daardoor is hij in de gelegenheid geweest aan buitenlandse hogescholen !zijn !studie te volgen. Teruggekeerd in de valleien is hij één van de meest geliefde en geachte predikanten der Waldenzen geworden. Dominee Arnaud is een eenvoudige man. Toch is er geen dapperder legeraanvoerder onder de Waldenzen dan hij. Met welk een gloed heeft hij niet immer het Woord Gods gepredikt. Ernstig heeft hij steeds zijn gemeenten geleerd en vermaand. Vol troost zijn zijne woorden steeds geweest, wanneer leed en droefheid de harten hebben neergedrukt. Welk een kracht is er steeds van uitgegaan wanneer deze leraar heeft neergeknield om de nood van Gods Kerk in de valleien aan God op te dragen.

Wonderlijk, deze man is tegelijk een dapper en onverschrokken aanvoerder der legers. Aan de mislukte verdediging van de vaderlandse bodem tegen de legers van de hertog van Turijn heeft ook dominee Arnaud zijn aandeel gehad. Aan het hoofd van een troep soldaten heeft hij als een leeuw gevochten. Hij heeft zich als een van de laatsten pas teruggetrokken, toen de situatie werkelijk hopeloos was. Omdat hij terecht gevreesd heeft, dat de hertog hem zeker geen genade zou bewijzen, heeft hij met succes gepoogd tijdig aan gevangennamen te ontkomen. Zodra ze echter in Zwitserland weer op verhaal zijn gekomen, zien alle gevluchte Waldenzen in dominee Arnaud de man, die de leiding moet hebben bij een poging terug te keren naar de valleien.

Dominee Arnaud is direct hiertoe bereid. Het eerste wat hij doet is het uitzenden van drie door en door betrouwbare mannen. Zij moeten de beste weg uitzoeken langs welke men straks het veiligst kan terugkeren. Verder hebben deze mannen de opdracht om in het geheim, eventueel met behulp van een aantal zwijgzame vrienden, langs de weg voedselvoorraden aan te leggen. Het brood moet dan hard gebakken en gedroogd worden. De harde broden zijn op deze wijze langer dan een jaar goed te houden.

Terwijl deze mannen hun opdracht uitvoeren, reist dominee Arnaud door de verschillende kantons, waar de Waldenzen zich gevestigd hebben. De sterkste en dapperste mannen wijst hij steeds aan. De anderen overreedt hij voorlopig te blijven waar ze zijn.

Als de verspieters terugkeren, wordt besloten de weg door Wallis over de grote en kleine Sint Bernard en de Mont Cenis te nemen. Aan de zuidelijke grens van het kanton Bern ligt het stadje Bex. Dat zal het verzamelpunt zijn. In de

nacht van negen op tien juni 1688 zal men zich daar verzamelen.

In alle stilte verlaten al de aangewezen mannen tijdig hun woonplaats om op het afgesproken tijdstip op de afgesproken plaats te zijn. Langs moeilijk begaanbare wegen wordt door velen 's nachts gereisd. Alles gaat goed. Niemand schijnt op hen te letten. Vol moed en met blijdschap in de harten maken de verzamelde troepen zich gereed om de Rhônebrug over te steken, om hierna Wallis door te kunnen trekken. Hoe groot wordt echter hun teleurstelling. De brug wordt bezet gehouden. Het plan is verraden.

Zestig jonge, vurige Waldenzen, die in Genève in het garnizoen dienen, zijn de schuldigen. Arnaud had hen wijselijk niet uitgekozen om mee te gaan. Ze hadden echter wel van het plan gehoord en waren ook op weg gegaan, om mee te strijden voor de bevrijding der valleien. Met zijn zestigen tegelijk waren ze Genève uitgegaan. Dat had natuurlijk de aandacht getrokken. De regering kreeg argwaan en liet onderzoeken, wat er aan de hand was. Toen vernamen ze, dat van alle zijden gewapende Waldenzen in de richting van Wallis trokken. Nu wist de regering genoeg. De Waldenzen wilden blijkbaar opnieuw een uitval wagen. De regering zag zich genoodzaakt, vanwege de overeenkomst met de hertog van Turijn, hen dit te beletten.

Zo vinden de Waldenzen de Rhône-brug bezet. Wat te doen? Zullen ze zich met geweld een weg banen? Dat zou niet al te veel moeite geven. En toch, dat willen de Waldenzen niet. Het zijn immers hun weldoeners, Zwitsers, die hen zo gastvrij hebben ontvangen, die de brug bezet houden. Ze leggen de wapens neer en keren, nadat ze in de omliggende dorpen verzorgd worden, terug naar hun woonplaatsen. Opnieuw mislukt!

Ook de hertog van Turijn hoort van de mislukte poging der Waldenzen. Hij dringt opnieuw bij de Zwitserse kantons er op aan de Waldenzen woonplaatsen te geven op grote afstanden van de grenzen. De Waldenzen moeten aan de eis, die de Zwitserse regering hen stelt, wel voldoen. Duizend mannen trekken naar de Paltz, zevenhonderd naar Wurtemberg en slechts een gering aantal kan in Zwitserland blijven wonen.

Nu zijn ze verder van hun vaderland vandaan, als dat ze ooit geweest zijn. Terugkeer lijkt nu onmogelijker dan ooit te voren. En toch, in hun hart blijft de hoop leven. Het verlangen terug te keren blijft hen bij. En nimmer zullen ze hun gebed besluiten, zonder het voor Gods aangezicht te hebben neergelegd: "Heere, breng ons weder..."

13. De terugtocht aanvaard

Met smart heeft dominee Arnaud de onderneming op niets uit zien lopen. Nu bovendien zijn volk nog verspreid is over een veel groter gebied dan ooit te voren, lijkt terugkeer bijna voorgoed uitgesloten. Toch kan dominee Arnaud de gedachte aan terugkeer niet opgeven. In zijn hart blijft hij hopen eens opnieuw de valleien te zullen bewonen. Op dit moment kan hij met zijn landgenoten niets beginnen. Daarom brengt hij in deze tijd een bezoek aan Holland, om met de regerende prins van Oranje, stadhouder Willem III, te overleggen. Willem III heeft in zijn leven getoond een helder inzicht te hebben in de staatkundige toestand van Europa. Hij heeft immer het Franse koninkrijk bestreden, niet om de macht over Frankrijk te verwerven, maar om te

voorkomen dat Frankrijk al te veel macht in Europa zou verkrijgen, waardoor het staatkundig evenwicht zou worden verstoord. Voor dominee Arnaud is het noodzakelijk met deze man, die weldra de troon van Engeland zal bestijgen, in goed overleg de zaken te bespreken. Al zou dominee Arnaud er met niet al te veel moeite in slagen de valleien te heroveren, dan nog zou dagelijks het gevaar dreigen dat de legers van de hertog en van de Franse koning hen weer zouden verdrijven, ténzij hij steun ontvangt van andere Europese vorsten.

Willem IH staat bijzonder welwillend tegenover de zaak der Waldenzen. Hij moedigt de aanvoerder aan en geeft hem de raad om zijn mannen zoveel mogelijk bijeen te houden, daar weldra gunstiger tijden voor hen zullen aanbreken.

Ook met andere voorname lieden legt dominee Arnaud tijdens zijn verblijf in Holland kontakten. Enigen voelen zo de nood van het volk der Waldenzen aan, dat ze niet alleen hartelijke woorden spreken, maar ook geldelijke steun wensen te verlenen. Zo ontvangt de Waldenzenleider van de postmeester uit Leiden, de heer Nicolaas Clignet, een ton goud.

"Middelijkerwijs," zo heeft dominee Arnaud later verklaard, "is het welslagen van het plan grotendeels aan deze geldelijke steun te danken." De Algemene Staten hebben later dit bedrag aan de Leidse postmeester teruggeschonken.

Het inzicht van prins Willem is juist geweest. Eer het jaar 1688 voorbij is, breekt de negenjarige oorlog uit tussen Lodewijk XIV van Frankrijk en de landen die zich een jaar later zullen verenigen in het Wener Verbond, onder meer enige Duitse staten, Engeland, Spanje, Zweden en de Nederlanden. Uit angst voor een aanval van Duitse zijde vallen de Franse troepen de Palts binnen en trekken een verwoestend spoor. Dorpen en hoeven worden vernield en verbrand, en velen vinden de dood. De Waldenzen, die in deze Duitse staat hun woonplaats hadden gevonden, zijn genoodzaakt te vluchten. Zij spoeden meest in de richting van de Zwitserse kantons, waar ze opnieuw hartelijk worden ontvangen.

In hetzelfde jaar trekt Willem III de Noordzee over, om de macht van zijn Roomse schoonvader, Jacobus II, over te nemen. Voordat hij dat doet zendt hij echter een gezant naar de Zwitserse kantons, met het verzoek om de Waldenzen te blijven beschermen, totdat hij maatregelen zal hebben getroffen om voor de Waldenzen in zijn rijk een geschikte woonplaats te hebben gevonden. Willem is zijn beloften aan dominee Arnaud dus nog niet vergeten.

Dominee Arnaud vindt echter dat nu de geschiktste tijd is aangebroken om opnieuw een poging te wagen terug te keren naar de valleien. De hertog heeft zijn legerstroepen teruggeroepen, terwijl de Franse koning zijn handen vol heeft om al zijn vijanden uit zijn land te houden, zodat deze echt momenteel niet in de gelegenheid is om de hertog te hulp te komen. De kansen zijn dus gunstig. "Nu of nooit!" zo roepen de ballingen enthousiast en gorden de wapenen aan.

Aan de westelijke oever van het meer van Genève ligt een uitgestrekt bos. Het draagt dezelfde naam als het stadje, dat er dichtbij ligt: Nion. Tegen de avond van de vijftiende augustus van het jaar 1689 naderen langs verschillende wegen groepjes mannen. Ze zijn gewapend. Ze vallen niet op door rumoer en luidruchtigheid. Zoveel mogelijk ongezien proberen ze hun weg te vervolgen. Het zijn Waldenzen. Ze lopen naar de oever van het meer van Genève. Daar is het afgesproken punt. Vanaf deze plaats zullen ze het meer van Genève, dat hier

slechts anderhalve kilometer breed is, oversteken, om de landstreek Savoye binnen te trekken. Meest ongezien arriveren de mannen op de afgesproken tijd. Op het land en in het veld hebben ze vandaag niet veel arbeiders gezien. Ook dat is van te voren overdacht: vandaag werd immers een algemene dank- en bededag gehouden?

En dat het belangrijk is ongemerkt dit plan te ondernemen, hebben de mislukte ondernemingen in het verleden bewezen. De Zwitsers zien zich nu eenmaal nog altijd verbonden aan de afspraken met de hertog van Turijn en zullen nimmer toestaan dat de Waldenzen hun oude vaderland weer binnentrekken, laat staan gewapend. Wat dat aangaat ondervinden de Waldenzen meer last van hun vrienden dan van hun vijanden.

De maan staat reeds aan de hemel. Nog altijd ontbreekt een flink aantal mannen. De anderen worden ongeduldig. Dan zien ze op het meer een aantal boten naderen. Een juichkreet klinkt op. Spoedig is de blijdschap echter verdwenen: in de boten bevindt zich een groot aantal nieuwsgierigen, dat met eigen ogen wil zien of de Waldenzen zich werkelijk aan de oever van het meer verzamelen. Gelukkig zijn ze ongewapend. Het is echter wel een teken dat de onderneming bekend is geworden. Dan draalt dominee Arnaud geen ogenblik meer, ook al zijn een aantal mannen nog niet gearriveerd. Wachten had dan ook echt geen zin meer gehad, zoals later blijkt. Degenen, die nog niet zijn gearriveerd, blijken onderweg te zijn tegengehouden. Ruim honderd mannen worden in een rooms kanton gevangen genomen en naar de kerker in Turijn overgebracht. Daar zouden ze moeten zuchten tot de sluiting van de vrede toe.

Het is inmiddels negen uur geworden. Dominee Arnaud geeft het sein voor de overtocht. Weldra zijn allen aan de oever van het meer verzameld. Het is een indrukwekkend ogenblik. Daar staat een legertje van nauwelijks elfhonderd man, oud en jong, gehard door de arbeid, maar niet voor het leger. Deze dapperen zullen zich een weg moeten banen, dwars door een streek waar een vijandelijke bevolking hen de doortocht onmogelijk zal proberen te maken. Daar zullen ze de strijd aan moeten binden met wellicht honderden soldaten, verschanst achter rotsblokken en verscholen in hinderlagen, om, als het maar even kan, hun gedachtenis van de aarde uit te roeien, opdat het geen volk meer zij. Daar zullen ze ook bloot staan aan allerlei natuurlijke ontberingen, zoals koude en sneeuw, bergen en afgronden. Ach, ze weten het: het zal niet gemakkelijk zijn. Ze maken zich wat dit alles betreft geen illusies. En toch gaan ze. Toch geven ze de moed niet op. Toch schrikt niemand terug. Want één ding weten ze: ze strijden voor een rechtvaardige zaak! Ze strijden om het erfdeel der vaderen. Ze vechten om de valleien terug te verkrijgen, waar reeds eeuwenlang hun vaderen hun woonplaats hebben gevonden, en waar reeds vele jaren de banier der waarheid is ontvouwd. Daar heeft hun wieg gestaan. Daar wensen ze ook begraven te worden. En dit alles is hen de strijd waard. Daarom hebben ze wapenen aangedaan, niet om een veroveringsoorlog te strijden, maar om slechts hen te lijf te gaan, die hun aanspraken op het erfdeel betwisten.

Zo zullen ze de strijd tegemoet gaan. En toch, uit zichzelf zullen ze die strijd niet kunnen overwinnen. Ook daarvan dragen ze een diep besef om.

Daarom knielen die avond aan de oever van het meer van Genève honderden mannen in het licht van de maan neder. Dan opent hun aanvoerder, dominee Arnaud, zijn mond. Hij stort zijn klacht uit voor het aangezicht van zijn Meester. En hij vraagt bescherming en beveiliging uit de handen van zijn Vader. En hij stamelt dankwoorden uit, dat ze tot op dit ogenblik toe nog zijn, wie ze zijn. En hij bidt om een zegen voor hen, die zo lange tijd hen mild hebben onderhouden. "Laat Uw aangezicht met ons optrekken," zo smeekt dominee Arnaud, zoals eenmaal Mozes zijn volk aan de God des hemels opdroeg.

En nu de boten in! Het is dominee Arnaud slechts gelukt een klein aantal schippers over te halen hun boten ter beschikking te stellen. Deze weten, dat op een dergelijke daad een zware straf zal volgen, in het geval de overheid het hoort. Daarom komt het nu wel aardig van pas dat het aantal nieuwsgierigen per boot hierheen is komen varen. Dominee Arnaud maakt er een dankbaar gebruik van. Zo kunnen enkele honderden mannen reeds de eerste keer de overtocht maken. Zonder ongelukken bereiken ze de overkant. Maar van de vijftien vaartuigen keren er slechts drie terug. De overige schippers zijn bevreesd geworden voor de gevolgen, nu de plannen blijkbaar zijn uitgelekt. Zo kunnen bij de tweede en volgende maal slechts geringe aantallen mannen worden overgezet. Als de morgen aanbreekt staan dan ook nog zo'n tweehonderd Waldenzen aan de overzijde. Langer wachten is nu niet verantwoord meer. Ook de schippers zijn niet meer bereid door te gaan. Zo moeten de tweehonderd achtergeblevenen onverrichter zake terugkeren.

Negenhonderd mannen hebben de overzijde bereikt. Zij kunnen niet meer terug. De boten zijn inmiddels verdwenen. Nog eenmaal zien ze naar de overzijde van het meer. Nog eenmaal ook knielen ze neer om Gods aangezicht te zoeken, om een goede uitslag af te smeken. Dan begint echter de tocht. "Voorwaarts!" zo klinkt het commando, en de mannen trekken op.

Dominee Arnaud heeft zijn mannen ordelijk ingedeeld. Allen zijn verdeeld in twintig compagnieën. Zes daarvan zijn samengesteld uit Franse vluchtelingen, die zich bij de Waldenzen hebben aangesloten.

De compagnieën zijn ingedeeld in drie korpsen: een voorhoede, een centrum en een achterhoede. De voorhoede staat onder leiding van dominee Arnaud, terwijl het centrum en de achterhoede onder de leiding van twee andere predikanten staan. Spoedig zou één van de predikanten echter ontbreken. In het eerste dorp, dat ze passeerden, ging deze met al te goed vertrouwen om een gids vragen. Het gevolg was dat hij gevangen werd genomen.

Dominee Arnaud loopt aan de spits van het leger. Geen veldheer begon ooit aan een hachelijker onderneming dan hij. Geen aanvoerder kon ook echter zo op de volharding van zijn mannen vertrouwen dan de Waldenzenaanvoerder. Aanvankelijk verloopt alles zeer gunstig. Yvolre, een van de eerste stadjes, opent onmiddellijk de poorten en laat hen onbelemmerd doortrekken. Verbaasd en verschrikt kijkt het eenvoudige landvolk hen aan. Volkomen onverwacht is het Waldenzenleger immers verschenen. Weldra blijkt echter, dat geen der soldaten de bewoners ook maar even overlast doet. De vrees smelt dan ook weg als sneeuw voor de zon en maakt plaats voor toejuichingen. Velen spreken de ballingen moed in. "God zij met u!" zo

wordt hen vele malen toegewenst.

Ook in andere dorpen worden zij op dezelfde wijze ontvangen. Als de soldaten in de dorpen enig voedsel nodig hebben, wordt alles volledig betaald. Dankzij de hulp van de Hollandse postmeester zijn de mannen daartoe in de gelegenheid.

Een pastoor van één der dorpen is zelfs zo vriendelijk dat hij het leger met enkele dorpsgenoten tegemoet trekt. Hij onthaalt de mannen op een goede beker wijn, afkomstig uit zijn eigen wijnkelder. Mogelijk vreest hij, dat de soldaten anders ongevraagd zijn wijnkelder eens willen bezichtigen....

Arnaud blijft ondanks alle vriendelijkheid echter op zijn hoede. Terwijl ze voorttrekken, ontmoeten ze een jachtgezelschap. Een aantal aanzienlijke heren, gereed om zich te gaan vermaken met deze boeiende bezigheid, merkt het leger der Waldenzen op. Zelfverzekerd laten ze het leger van dominee Arnaud stilstaan en vragen op barse toon:

"Wie hen je, en waar gaan jullie naar toe?"

"Mag ik weten, met welk recht u dit vraagt?" is de rustige wedervraag van dominee Arnaud.

"Ik hen de baljuw, en, samen met deze heren, bezit ik de hoogste macht in deze streken," antwoordt de aanvoerder van het jacht gezelschap.

"Dat komt goed uit," zegt dominee Arnaud op vrolijke toon. "Wij zijn een aantal eerlijke lieden, die niemand lastig vallen en slechts deze streek door willen trekken. Ik stel voor, dat ti ons verder op onze tocht gezelschap houdt, zodat u dat met eigen ogen kunt zien."

"Geen gekheid!" valt de baljuw de leraar in de rede. "Zeg, wie jullie zijn, anders zal ik de gehele streek tegen jullie in beweging brengen."

"Dat willen we nu juist voorkomen," antwoordt dominee Arnaud, die inmiddels een aantal soldaten een teken heeft gegeven. Deze maken een omtrekkende beweging zodat het kleine jachtgezelschap weldra geheel omsingeld is door soldaten. "En daarom, mijne heren, in alle ernst, beveel ik u ons te vergezellen op onze tocht door deze streek. Je weet maar nooit of de bevolking kwaad tegen ons in de zin heeft, en dan kan het van nut zijn dat een aantal aanzienlijke heren als u zich in ons gezelschap bevindt. Voorwaarts."

De baljuw en zijn reisgenoten zouden liever op jacht zijn gegaan. Nu zien ze zich echter gedwongen te volgen, en het wild heeft die dag geen last van hen....

Al spoedig komen de gijzelaars buitengewoon te pas. Tegen de avond stuit het leger op een troep gewapende boeren van wel zo'n tweehonderd man. Het valt mee. Zodra de hoeren zien dat het aantal Waldenzen hen ver overtreft, maken ze dat ze weggkomen. Dominee Arnaud overlegt echter bij zichzelf dat het de volgende maal wel eens slechter af kan lopen. Hoe kan hij dat voorkomen? Dan schiet hem wat te binnen. Een ogenblik laat hij halt houden. Hij neemt een pen en enige stukken papier en beveelt de baljuw een brief te schrijven aan de besturen van de omliggende gemeenten en hen daarin te bevelen om het leger der Waldenzen ongehinderd te laten doortrekken.

Even aarzelt de baljuw.

"Schrijven, heer Baljuw", zo klinkt de stem van de predikant op strenge toon.

"Wat moet ik schrijven?" vraagt de baljuw hierop. Hij begrijpt wel, dat tegenstand zinloos is.

"Ik zal het u voorzeggen," En dominee Arnaud begint langzaam te dicteren, wat de baljuw op moet schrijven: "Wij laten u bij deze weten, dat het leger, dat momenteel door onze streek trekt, bestaat uit goede lieden. Ze gedragen zich ordelijk en niemand heeft last van hen. Alles wat ze nodig hebben wordt door hen betaald, en het enige wat ze verlangen is een ongehinderde doortocht. Daarom verzoeken wij u dringend niét de alarmklok te laten luiden en eveneens niet op de trommel te slaan. Zijn er boeren, die reeds de wapenen opgenomen hebben, dan verzoek ik u hen naar hun huizen terug te sturen."

Meerdere afschriften moet de baljuw van deze briefschrijven. Dominee Arnaud zorgt er wel voor dat ze op de goede plaatsen terecht komen. Het middel werkt uitstekend. Geen gewapende laat zich meer zien. Integendeel, overal worden de soldaten buitengewoon vriendelijk ontvangen en is de bevolking bijzonder behulpzaam. Soms worden zelfs paarden en rijtuigen ter beschikking gesteld. Doornat van de aanhoudende regen en dodelijk vermoeid profiteren de mannen van de aangeboden diensten. Pas midden in de nacht houden de compagnieën stil, om onder de open hemel in het veld te rusten.

14. Het doel bereikt

Tegen de avond van de tweede dag stuiten zij voor de eerste maal op een aantal soldaten. Een tijdlang hebben ze langs de oever van de rivier de Arve hun tocht voortgezet. Nu moeten zij echter één van de bruggen overtrekken. Direct aan de overzijde ligt een stad, waar ze doorheen zullen moeten trekken. Dat zal niet meevallen, want de verdedigingswerken van de stad bevinden zich in goede staat.

Een boodschapper wordt naar de stad gezonden met het verzoek om een vrije doortocht. Dit wordt echter geweigerd. De bewoners reageren op het verzoek door gewapend de stad uit te trekken en de brug te verdedigen. Zodra dominee Arnaud dit ziet laat hij zijn mannen dicht aaneensluiten. Na enkele ogenblikken hebben ze de brug bezet. Aan de overzijde stellen ze zich in slagorde op. Als de bewoners der stad deze vastberadenheid zien, trekken ze zich achter heggen en struiken terug. De Waldenzen kunnen hun weg vervolgen, zonder een enkel schot te lossen. Dat is ook de opzet: slechts in uiterste nood zullen ze van hun wapens gebruik maken.

In een klein dorp overnachten ze. Helaas kunnen ze hier niet voldoende voedsel verkrijgen. Daarbij lukt het niet al te best hun kleren, die door de aanhoudende regen druipnat zijn geworden, te laten drogen. Desondanks zijn ze in een opgeruimde stemming. Ze zijn reeds tot hiertoe mogen komen, zonder dat ook maar één van hen het leven heeft moeten verliezen. Hier laten ze ook de gijzelaars los. Deze kunnen nu de zo onverwacht verhinderde jachtpartij voortzetten.

De derde dag naderen zij de Alpen. Weldra staan ze aan de voet van de ontzaglijke Mont-Blanc. Deze geweldige berg is met talrijke bossen begroeid. Ze zien de toppen bedekt met een ontzettende hoeveelheid sneeuw die glinstert in het zonlicht. Hier bevinden zich ook oogverblindende gletsjers en met geweld neerstortende watervallen. Ze kunnen deze koning der bergen, waarvan de hoogste top meer dan vierduizend meter hoog is, echter niet ontwijken. Vol moed aanvaarden ze de moeilijke en gevaarvolle tocht. Nu eens klauteren ze omhoog, dan weer dalen ze langs de rotsen neer. Soms zijn ze genoodzaakt als een vluchtende gems van rots op rots te springen, willen ze hun tocht voortzetten. En toch, alles gaat wonderwel. Als Arnaud aan de andere zijde zijn mannen telt, wordt er niet één gemist.

Ze zijn er echter nog niet. Integendeel. Een lange bergketen ligt voor hen. Voortdurend zullen ze een aantal bergkammen moeten bestijgen om aan de andere zijde zich weer te laten zakken, om dan opnieuw aan een bestijging te moeten beginnen. Deze weg is de kortste. Het omtrekken van deze bergen zou vele dagen langer duren. Het gevaar van voedselgebrek zou dan ook vele malen groter zijn. Toch dreigt dat ook nu. De mannen vrezen in de diverse valleien niet veel nederzettingen tegen te zullen komen. Daarnaast zijn de gevaren groot. Er zijn er die vrezen dat hun gewonde voeten wellicht in de sneeuw zullen uitglijden, zodat ze een dodelijke val zullen maken. Anderen zien op tegen de hoogte van de kammen, die telkens opnieuw zullen moeten worden overwonnen. Steeds zullen gevaarlijke afgronden hun moeilijk pad omgeven. Eén misstap kan de dood betekenen. Ze weten het. En toch gaan ze.

Aanvankelijk gaat het zo voorspoedig dat enkele overmoedig worden. Ze hebben het zich allemaal veel te zwaarwichtig voorgesteld. Het valt allemaal best mee. Dit optimisme verdwijnt echter volkomen als ze aan de overzijde van een vallei voor een bergrug komen, waarvan de wand bijna loodrecht omhoog steekt. Het smalle pad, dat omhoog voert, is letterlijk in de steile rotswand uitgehouwen. Het lijkt een ladder die hangt aan de rand van een peilloze diepte. De moedigste blijft voor dit gevaarte stilstaan. En toch, die ladder moeten ze op. Enkelen aarzelen. Dan spreekt de leraar hen echter bemoedigend toe. Weldra staan enkele mannen, die reeds waren gaan zitten, met nieuwe moed op. Bezield door het woord van de godvrezende dienstknecht des Heeren, die dappere aanvoerder, zullen ze het wagen. Na een onbeschrijfelijke inspanning bereiken ze het hoogste punt. Allen halen opgelucht adem. Groter is echter het gevaar dat hen nu wacht. De afdaling brengt nog meer risico met zich mee dan de bestijging. Van klimmen of klauteren kan namelijk geen sprake zijn. Daarvoor is de rotswand veel te stijl.

Er zit niets anders op dan om zich gehurkt naar beneden te laten glijden en daarbij te proberen dat hun vaart niet te groot wordt, anders vallen ze met niet te stuiten snelheid in de afgrond te pletter. Lang mogen ze ook niet blijven staan. De avond daalt al en de mannen voelen reeds de koude van de nacht. Langer blijven zou nog andere gevaren met zich mee brengen. Stil stijgen de zuchten uit de harten op tot God. In Zijn hand moeten ze zich overgeven. Mogen ze zich overgeven. En zo laten ze zich, in het licht van de glanzende sneeuw, naar beneden glijden. En niet tevergeefs hebben ze vertrouwd: geen van hen wordt een haar gekrenkt! Allen voleindigen behouden deze afdaling.

De vierde dag trekken ze de bekende bergpas de Bonhomme over. Deze scheidt de bronnen van de rivieren de Arve en de Isère. Moeilijkheden zijn er te over. Met stromen valt de regen neer en de mannen waden zich tot de knieën door de vochtige sneeuw. Toch is dat niet het ergste. Groter is de vrees voor de verschansingen aan het einde van de weg. Daar verschuilen zich de eerste dertig soldaten. Weliswaar een gering aantal, maar voldoende om hen de doortocht onmogelijk te maken en vanaf hun beschermde positie het gehele leger te vernietigen. Met bange zorg trekken ze voorwaarts. Doch hoe groot is hun blijdschap als ze bemerken dat de stellingen geheel verlaten zijn. Er is geen vijand te zien. De geruchten zijn dus blijkbaar onjuist geweest. Wel ontmoeten ze even verderop een hoop gewapende boeren, doch deze schrikken terug voor de vastberadenheid waarmee de Waldenzen op hen afkomen en nemen de benen.

Steeds verder gaat de reis. Dan weer klimmend, dan weer dalend, in een eindeloze herhaling. De zesde dag bereiken ze de Mont-Iséran. Daar ontmoeten ze een aantal herders met hun kudde, die hen vriendelijk

onthalen op schapemelk. Als ze horen, wat de plannen der Waldenzen zijn, schudden ze echter bedenkelijk het hoofd.

"Je waagt veel te veel," zeggen ze, "je doet er verstandig aan om terug te keren."

"Dat nooit!" roepen de dappere mannen, als uit één mond.

"Dan zul je je moed weldra moeten tonen. Men wacht jullie verderop op."

"Waar?"

"Daar, aan de overzijde van de berg Cenis," is het antwoord. "Een leger, minstens tweemaal zo sterk als dat van jullie."

"We zijn bereid hen te ontmoeten," antwoordt dominee Arnaud rustig en kalm. "Eens moet het er toch van komen, nietwaar?" En zonder een spoor van angst stemmen de soldaten met hun onverschrokken aanvoerder in. Ze haasten zich om verder te gaan.

De volgende dag wordt de berg Cenis overwonnen. Nu naderen ze toch werkelijk langzaam maar zeker de valleien. Het is wel belangrijk, dat dit zo lang mogelijk onbekend blijft. Daarom nemen de mannen bij voorbaat alle postpaarden in beslag. Diezelfde dag ontmoeten ze een troep beladen muilezels. Ook deze wordt aangehouden. Als ze echter horen, dat deze dieren aan de pauselijke nuntius* die uit Frankrijk naar Italië terugkeert, behoren, laten zij de kudde ongehinderd verder trekken.

Nog steeds is geen spoor van een vijandelijk leger te bespeuren. Toch acht men het geraden om de openbare wegen zoveel mogelijk te mijden. Dat betekent echter wel dat ze langs bijna onbegaanbare paden hun weg moeten voortzetten. Dit brengt hen in moeilijkheden. Door sneeuw en mist misleid, raken ze aan het dwalen. Ze brengen in het bos een ellendige nacht door. Als ze de volgende morgen het dal, waar ze deze nacht verbleven hebben, verlaten, bemerken ze werkelijk dat de hoogten door soldaten bezet gehouden worden. De weg, die zij langs moeten trekken, is in zijn geheel voor het geweervuur der soldaten bereikbaar. Wat moeten ze doen? Ze sturen één man naar de vijand toe om te onderhandelen, Deze wordt echter gevangen gehouden. Honderd man zullen als eersten nu optrekken. Een geweesalvo doet hen echter terugdeinzen. De kansen worden overwogen. Iedereen is het er over eens dat het onmogelijk is langs deze weg verder te trekken. Daarom wordt besloten om langs de weg, die ze gekomen zijn, terug te keren, en te proberen langs een ander pad de vijand te passeren. Dat wordt een droevige tocht. Velen zijn dermate uitgeput dat ze door de ontberingen bezwijken. In totaal raken zo'n veertig mannen vermist. Daarbij lijden ze een zwaar verlies door de gevangennamen van twee geneeskundigen. De één belandt in de gevangenis van Turijn terwijl de ander zijn leven zal eindigen op de Franse galeien.

Tegen de avond naderen ze het dorp Salbertrand. Arnaud heeft het plan om daar de rivier de Dora over te steken. Zo meent hij de vijand te kunnen ontkomen. Onderweg ontmoeten ze een boer en spreken hem aan.

"Denk je, dat in het dorp daarginds tegen betaling voldoende levensmiddelen te verkrijgen zijn?" vragen zij hem.

Met lachende ogen kijkt de boer hen aan. "Dat denk ik wel, ja.

Zonder geld wel, ja."

"Zonder geld?"

"Jazeker. Gaat gerust die richting uit. Daar zal men u alles geven wat je maar wilt. Er wordt reeds een flink maal voor u klaargemaakt."

Spoedig blijkt wat de boer met zijn geheimzinnige antwoorden bedoeld heeft. In het dorp merken ze geen spoor van onraad. Nauwelijks zijn ze het dorp echter gepasseerd of ze zien een grote rij wachtvuren flikkeren op de plaats waar ze de brug zullen moeten passeren. Ze beginnen te tellen en komen aan de zesendertig. Het is duidelijk dat een grote legermacht hen daar de weg dus zal pogen te versperren. Lang behoeven ze zich echter niet te bedenken. Deze weg moet genomen worden en men zal de strijd dus moeten aangaan.

"Voorwaarts!" zo klinkt het bevel uit Arnauds mond. Omgeven en beschermd door het vallende duister lopen zij recht in de richting van de vijand.

"Wie daar?" klinkt de stem van de buitenste wacht.

"Vriend!" is het antwoord. Maar de schildwacht laat zich niet beetnemen en slaat onmiddellijk alarm.

"Sla dood, sla dood!" zo klinkt het weldra langs de gehele vijandelijke linie. Door een levend vuur worden de Waldenzen begroet. Als op bevel laat ieder zich plat op zijn buik vallen. Niemand wordt daardoor getroffen. Op handen en voeten kruipen ze nu verder. Als ze dicht genoeg de vijand zijn genaderd springen ze plotseling op met de sabels in de handen en houwen op de vijand in, om zich een doortocht naar de brug te banen.

De tegenstand is echter niet minder hardnekkig. Tot overmaat van ramp valt een tweede vijandelijke colonne hen in de rug aan. De Waldenzen raken in een benarde positie. Hier hadden ze niet op gerekend. Ze bevinden zich nu tussen twee vuren. Zullen ze het houden? Plotseling klinkt uit de voorste gelederen een roep.

"De brug is genomen! Komaan!" Dat geeft de Waldenzen moed. De achtersten rukken nu onweerstaanbaar op en de voorsten zijn gedwongen nu door te zetten. Hoewel het slechts een krijgslist is, en de brug in werkelijkheid nog niet in het bezit der Waldenzen is, raken de tegenstanders toch een ogenblik van slag. Daarvan maken de Waldenzen gebruik. Met des te meer moed rukken ze nu op en breken de weerstand van hun tegenstanders. Deze moeten wijken en slaan op de vlucht. Nu zetten de dappere Waldenzen hen achterna en er wordt waarlijk huis gehouden onder de vijand. De overwinning is volkomen. De aanvoerder der vijanden roept na de slag verslagen uit, dat hij niet alleen de strijd, maar ook zijn eer is verloren.

En werkelijk, de uitslag van de strijd zou niemand hebben voorspeld. Een machtig leger, bestaande uit 2500 geoefende soldaten, wordt verslagen door enkele honderden ongeoeffende mannen, die bovendien dodelijk vermoeid waren. Gewis, een machtiger Bondgenoot moet aan hun zijde gestreden hebben.

De vijand telt ruim zeshonderd doden. In verhouding daarmee is het aantal getroffenen onder de Waldenzen gering: vijftien doden en twaalf gewonden. Bovendien behalen de Waldenzen een flinke buit, als ze het legerkamp uitkammen. Een flinke hoeveelheid voedsel en een behoorlijk aantal wapens worden ze rijker. Wat ze niet mee kunnen nemen werpen ze in de rivier. De grote hoeveelheid kruit wordt verzameld op een hoop en in brand gestoken. Luid verkondigd de enorme dreun de overwinning der Waldenzen. Ver in het rond wordt hun komst vernomen. Verheugd zwaaien ze met hun mutsen. Luid klinkt het vreugdegeroep. Innig stijgen de dankgebeden ook op. Hartelijk klinken de dankliederen op:

*"De rechterhand des HEERE, is verhoogd,
de rechterhand des HEEREN doet krachtige daden."*

Graag zouden de mannen hier enige tijd uitrusten. Uit veiligheids-overwegingen zien ze zich echter genoodzaakt onmiddellijk verder te trekken. Nog één gebergte, de berg Sci, scheidt hen van de vallei Pragela. Deze grenst onmiddellijk aan hun vallei. Vroeger is deze er zelfs mee verbonden geweest. Ze moeten nu pogen die vallei te bereiken, voordat de vijand opnieuw zijn legers verzameld heeft en de strijd aan wil binden. Zonder uitstel wordt de Sci daarom beklommen. Bij velen schieten de krachten echter te kort. Zij zakken onderweg in elkaar en zijn met geen mogelijkheid meer op hun benen te krijgen. Zo'n tachtig man moeten ze op deze wijze achterlaten. De andere dag worden ze door de vijand gevangen genomen. Bij het aanbreken van de nieuwe dag hebben de overigen echter de top van de Sci bereikt. Het is zondagmorgen,

"Ziet daar, broeders, onze bergen," spreekt dominee Arnaud ontroerd, terwijl hij wijst naar de toppen der bergketen, die uit de morgennevel opdoemen. Achter die bergen bevinden zich de valleien der Waldenzen.

"Onze bergen! De Heere zij geloofd!" Met tranen in de ogen stemmen ze met hun leraar in en vallen elkaar in de armen.

"De God onzer vaderen, Die ons tot hiertoe geleid heeft, zal ook verder met ons zijn!" zo spreekt dominee Arnaud met vaste overtuiging. "Laten we Zijn aangezicht zoeken."

En daar, op de top van de berg Sci, in het flauwe licht van de dageraad, nog gedeeltelijk gehuld in nevels, knielen de vermoeide zwervers neer. Daar stijgt het dankgebed uit de mond van de leraar op ten hemel, en daar zucht die dienstknecht om verdere leiding en beveiliging.

Slechts even gunnen ze zichzelf rust. Nu ze zo dicht bij het doel van hun zware tocht zijn, vergeten ze alle vermoeidheid. Welgemoed dalen ze van de berg af in de vallei Pragela. Geen vijand laat zich zien, De volgende dag ontmoeten ze alleen een afdeling Piëmontese soldaten, die hen de toegang tot de vallei van Sint-Martin wil belemmeren. Vastberaden zetten ze echter door. De vijand schrikt daarvoor terug en verdwijnt.

De volgende dag, dinsdag 27 augustus 1689, bereiken ze het eerste Waldenzische dorp. Elf dagen na de overtocht over het meer van Genève hebben ze het doel van hun gevaarlijke onderneming bereikt. Wie zal beschrijven wat in het hart van deze dapperen omgaat? Met ongeveer negenhonderd man zijn ze vertrokken. Ze komen met ongeveer zeshonderd mannen aan. De meeste Franse vrijwilligers, die ook aan de onderneming begonnen waren, zijn, toen ze in de nabijheid van hun vaderland waren, daarheen uitgeweken. Velen van hen zijn daar een ellendige dood gestorven. Verder denken ze aan de soldaten die hun vrijheid of soms zelfs hun leven op de weg hierheen hebben verloren. Zij mogen hier nu staan. Staan op dierbare vaderlandse bodem. Hoe lang? Zullen ze zich staande weten te houden, als straks de hertog met zijn legermachten tegen hen zal optrekken? In ieder geval zijn ze bereid alles daarvoor te geven. Zelfs hun leven. Bevend trekt de nieuwe bevolking weg, wanneer zij de vorige bewoners der valleien zien. In Prali vinden ze de kerk ongeschonden terug.

In korte tijd worden alle afgodsbeelden uit de kerk verwijderd. Daar, waar hun getrouwe voorganger dominee Leidet voor de laatste maal het Woord des Heeren opende, voordat hij zijn leven daarvoor zou verliezen, daar houden de

teruggekeerde Waldenzen hun eerste godsdiensttoefening. Dominee Arnaud staat in het portaal. Lang niet allen kunnen anders zijn stem horen. Daar spreekt dominee na veel gevaren en na lange tijd opnieuw het Woord des Heeren.

En ontroerd klinkt na de prediking het gezang der geharde mannen omhoog: "Zij hebben mij dikwijls benauwd van mijn jeugd af, zegge nu Israël; Zij hebben mij dikwijls van mijn jeugd af benauwd; evenwel hebben zij mij niet overmacht."

15. Een twijfelaar

Op de hoeve Cinq-Pics is inmiddels weinig veranderd. Van de vroege morgen tot de late avond is Daniëlle een en al bedrijvigheid. Steeds vinden haar handen en zien haar ogen werk. Met volledige toewijding geeft zij zich aan haar arbeid. Ieder, die met haar in aanraking komt, waardeert haar. Steeds is ze vriendelijk en hulpvaardig. Zelfs de dieren schijnen er weet van te hebben: gewillig laten de koeien toe, dat zij in de stal soms haar werk verricht.

Moeder Barbara is de daad van haar zoon nog niet te boven gekomen. Met diepe smart is menigmaal het moederhart vervuld. Dat haar zoon, haar lieveling, haar Paolo er toe gekomen is een priester van de heilige kerk als een hond neer te schieten, dat kan moeder Barbara nog steeds niet verwerken. Kan een dergelijke zonde wel ooit vergeven worden? Dag en nacht wordt de arme vrouw door deze gedachte gekweld. Strenger dan ooit houdt zij de vastendagen. Meer dan ooit, ja, bijna zonder ophouden, roept de misleide vrouw de heilige maagd en alle heiligen aan. Ze roept om erbarming voor haar arme kind. Ze smeekt om wederkeer van haar ongelovige zoon. Doch antwoord ontvangt ze niet. Troosteloos gaat ze haar weg. En het helpt al evenmin, dat ze elk jaar, op de dag van het gebeurde, vijf pond waskaarsen schenkt aan het hoogaltaar van de kerk te Bairna. "Baat het niet, het schaadt ook niet," zo meent ze, en de goede pastoor is het helemaal met haar eens.

Picomo lacht nog altijd om dit alles. Over die vastendagen maakt hij zich helemaal niet druk. "Ik vast genoeg," zo vindt hij, "al is het alleen al op al die dagen, dat ik door mijn maagpijn gedwongen wordt weinig te eten."

Toch is Picomo veranderd.

Ondanks zijn leeftijd gaat hij de laatste tijd steeds meer last krijgen van allerlei kwaaltjes. Meer dan hem lief is, wordt hij er aan herinnerd dat hij slechts een broze tabernakel bewoont en dat ook zijn dagen op aarde bepaald zijn.

In de tijd dat Picomo soldaat was, is hij zich dikwijls te buiten gegaan. Een vrij losbandig leven ligt achter hem. Nu ondervindt hij daarvan allerlei gevolgen. Langzaam maar zeker worden zijn krachten ondermijnd.

Dat houdt Picomo bezig. Naar buiten toe mag hij dan altijd de ruwe en onverschillige spotter spelen, diep in zijn hart vraagt hem zijn geweten, of hij werkelijk gelooft, wat hij zegt. En dan kan Picomo tijdenlang voor zich uit zitten staren, verteerd door twijfel en vrees. Als het eens waar is, dat er een God in de hemel is? Als het eens werkelijkheid zal zijn, dat hij voor de rechterstoel zal staan om rekenschap van zijn daden af te moeten leggen? O, bange vrees vervult hem bij die gedachten. Met kracht komt soms de dood op hem af En die zal hij niet kunnen ontlopen O

nee, dat er enige hulp te verwachten zou zijn van priesters of heiligen, van vasten en gebedstijden, dat is voor hem duidelijk. Bij hen moet hij niet zijn. 't Zal zo zijn, dat diegenen, die het beste en netste geleefd hebben, in het eeuwige leven zullen komen. Zo zal het zijn. Dat is de samenvatting van Picomo's godsdienst. Lange tijd heeft hij hierop gebouwd. De laatste tijd lukt dat echter minder goed. Tot deze overtuiging is Picomo in ieder geval wel gekomen, dat het er met zijn leven, dat achter hem ligt, niet al te florissant voorstaat. O, dikwijls beschuldigt Picomo's geweten hem van vele zaken. Op duizend vragen zal hij eenmaal het antwoord schuldig blijven. Onrustig is zijn hart. En zijn hart blijft onrustig.

"Je mag wel eens beter op je kostbaarheden letten," zegt hij op zekere dag tegen Daniëlle, terwijl hij haar iets aangeeft. Daniëlle schrikt hevig. Het is haar bijbel. Nog steeds leest ze er elke avond uit. Nu is ze waarschijnlijk vergeten hem te sluiten en op te bergen. "Je hoeft niet te schrikken, hoor, Dani. Ik zal je niet verklappen. Dat weet je wel beter. Mogelijk loopt er echter iemand anders rond, die daar wel wat voor voelt. Ik geloof zeker niet, dat je slechter zult worden door het lezen uit dat boek."

"Hebt u er dan in gelezen?" vraagt Daniëlle verrast.

"Ik heb het even ingekeken," zo luidt het antwoord. "Ik wist niet dat jullie volk zulke boeken had. Er staan zeker dingen in, waar een mens best eens wat langer over mag nadenken. Ik zou er wel eens wat meer in willen lezen."

"O, dat kan hoor. Zo dikwijls als u dat wilt!" is het verheugde antwoord van Daniëlle. Ze is er niet bang voor, dat het boek niet veilig zou zijn bij Picomo.

Nog diezelfde avond zit Picomo in de kamer te lezen. Hij schijnt aan geen slaap te denken.

"Wat hen je aan het lezen, Jerome?" vraagt moeder Barbara.

"Ik heb een gebedenboekje," is het antwoord. Hij hoeft niet bang te zijn dat zijn vrouw het boek nauwkeuriger zal bestuderen, want de arme ziel kan geen letter lezen.

"Is het waar?" zo klinkt verheugd het antwoord. "Zal je nu steeds trouw alle gebeden opzeggen? Het 'Vader-ons', het 'Wees gegroet', het 'Bid voor ons, Sint Jozef, Sint Petrus, Sint "

"Ik lees alles, wat er in mijn boek staat," zo valt Jerome haar in de reden, voordat hij een grote stroom heiligen over zich teen gestort krijgt.

"Wil je soms mijn rozekrans gebruiken?"

"Nee hoor, ik tel de knopen van mijn oude hemd wel," antwoordt Picomo droog.

"Maar dan zal je voortaan toch wel, als je weer maagpijn hebt, gebruik maken van het haar van de heilige Bernardus....?" "Hoepel op met die pruikenbende!" roept Jerome ongeduldig uit. "Ik hoop wel bij mijn verstand te blijven!" Hij kan het niet langer verdragen dat zijn vrouw hem met al die onzin van zijn lezen afhoudt.

Moeder Barbara besluit maar om naar bed te gaan. Ze is toch nog niet helemaal gerust op de omkeer van haar man. Al de beschermheiligen worden daarom die avond aangeropen om zich over haar man te ontfermen

Picomo leest inmiddels verder Voortdurend slaat hij de ene na de andere bladzijde om. Soms bladert hij ook weer terug. Hij zoekt en zoekt, maar steeds weer blijkbaar tevergeefs. Tenslotte slaat hij het boek open bij

het vijfde hoofdstuk van de tweede brief van Paulus aan de gemeente van Corinthe.

"Want wij weten dat, zo ons aardse huis dezès tabernakelsgebroken wordt, wij een gebouw van God hebben, een huis niet met handen gemaakt, maar eeuwig, in de hemelen."

Nadenkend laat Picomo zijn hoofd op zijn rechterhand steunen. "Dat is het nu net," zegt hij bij zichzelf. "Wij wéten Maar hoe kán een mens dat nou weten?"

Picomo leest verder. De verzen over het ontkleed en het overkleed worden begrijpt hij niet. Hij begrijpt wel, dat iemand die in vers 1 zegt "Wij weten" enige regels verder durft te spreken over "goede moed". Dat spreekt eigenlijk vanzelf. O, als hij dat zeker wist, dat na de dood hij een gebouw bij God zou hebben, dan zouden maagpijn en zelfs de dood hem niet meer kunnen deren.

Weer leest hij verder.

"Want allen moeien geopenbaard worden voor de rechterstoel van Christus, opdat een iegelijk wegdrage hetgeen door het lichaam geschiedt, naar dat hij gedaan heelt, hetzij goed, hetzij kwaad."

Weer brengt hij zijn band naar zijn voorhoofd.

"Dat is het laatste oordeel!" zo overlegt hij bij zichzelf. "Allen voor de rechterstoel en geoordeeld, naar dat men gedaan heeft. Dat is geheel duidelijk. En toch, hoe iemand daarbij goedsmoeds kan blijven, vat ik nog niet. Eigenlijk kan dat toch maar alleen, wanneer men geheel zonder zonden is?"

"Wij dan, wetende den schrik des Haren, bewegen de mensen tot het geloof, en zijn Code openbaar geworden; doch ik hoop ook in uw consciëntiën geopenbaard te zijn."

"Daar moet het mee te maken hebben. 'Het geloof'. Daar heeft Daniëlle het ook altijd over. Maar wat houdt dat nu toch in?" Weer leest Picomo verder. Leest hij over de ene Naam, Die onder de hemel gegeven is, door welken we moeten zalig worden. Leest hij van die Ene, waarvan staat, dat Hij voor allen gestorven is.

Leest hij ook over een nieuw schepsel.

"Zo dan, indien iemand in Christus is, die is een nieuw schepsel, het oude is voorbijgegaan, zie, het is alles nieuw geworden."

"Wat dat is, is me ook nog niet duidelijk. Dat moet ik morgen dan maar eens aan Daniëlle vragen. Die kan me dat misschien wel uitleggen."

In ieder geval is Picomo in de overtuiging gesterkt, dat al die onzin van priesters, vastendagen, kaarsen kopen en neerknielen voor versierde beelden, geen enkele waarde heeft. Dat heeft hier werkelijk niets mee te maken. Dit is anders. Dit is echt. Dit is wezenlijk.

Toch is zijn onrust niet verdwenen. Teveel is er nog, wat zijn verstand niet kan oplossen. Teveel is er ook bij hem mis, om te menen dat er vrede voor hem zou zijn. Mismoedig zoekt hij tenslotte zijn bed op. Lange tijd duurt het, eer hij inslaapt. Levendiger dan ooit voelt hij zijn gemis aan.

Zodra hij de volgende morgen daarvoor in de gelegenheid is, schiet hij Daniëlle aan.

"Wat is een nieuw schepsel?" vraagt hij.

Daniëlle weet niet direct wat ze daarop zeggen moet.

"Dat boek van jullie zegt: 'Wie in Christus is, die is een nieuw schepsel'," verduidelijkt Picomo.

"Hoe wordt een mens dat?"

"Door waarachtige bekering, als een werk van de Heilige Geest," antwoordt Daniëlle. "Als God een mens bekeert, ontdekt Hij hem aan zijn staat voor de eeuwigheid en aan de schuld die hij heeft gemaakt. Wat hij nog nooit heeft gezien, leert hij dan zien. Wat hij nog nooit heeft geloofd, gaat hij dan geloven. Hij roept tot God in de nood van zijn ziel om ontferming en genade. Op Gods tijd toont de Heere aan zo'n mens een weg des behouds. Hoe groot is het voor zo'n mens, als hij onder de prediking van Gods Woord hoort, dat er van Gods kant een weg tot de zaligheid is ontsloten." "Ja, maar daar noem je nu wat. Je hebt het over Gods Woord. Jij gelooft, dat wat er in dat Woord staat, de Waarheid is, Maar hoe weten we dat nu eigenlijk wel zeker?"

"Het is de Bijbel!" stelt Daniëlle met nadruk. "Dat is Gods Woord." Tegelijk komt in haar gedachten de herinnering boven van de artikelen uit de Waldenzer Catechismus, die ze jaren geleden uit haar hoofd heeft geleerd. Achter elkaar zegt ze een deel daarvan nu op.

"Wij geloven, dat die God Zich aan de mens heeft bekend gemaakt door de werking Zijner schepping en voorzienigheid en door Zijn Woord, dat op verschillende wijzen tot de kennis der mensen is gekomen: in de eerste tijden door dadelijke openbaringen, en later in de beschreven vorm, te weten door middel van de boeken, die wij de Heilige Schrift noemen. Wij geloven, dat die Heilige Schrift moet aangenomen worden (en wij nemen haar als zodanig aan) als Goddelijk en canoniek, dat wil zeggen: als de regel van ons geloof en ons leven. Wij geloven dat die regel begrepen is in de boeken des Ouden en Nieuwen Testaments. Wij nemen de Goddelijkheid dezer boeken niet alleen aan op het getuigenis der kerk, maar ook en voornamelijk op grond der eeuwige en onfeilbare waarheid der leer, welke zij behelzen, en op grond van de Goddelijke voortreffelijkheid, grootheid en majesteit, die daarin onmiskenbaar is. Verder door de krachtige werking van de Heilige Geest, dewijl door die werking onze ogen geopend worden, zodat wij het hemelse licht kunnen aanschouwen, dat uit die Schriften ons tegenstraalt, en dewijl ook daardoor onze smaak gelouterd wordt, zodat wij de geestelijke spijs, ons in de Schriften aangeboden, als Goddelijk kunnen erkennen, omdat wij ondervinden, dat zij ons versterkt en voedt."

Met open mond staat Picomo haar aan te kijken. Hij weet van dit alles niets en staat verbaasd van Daniëlles welbespraaktheid. Hoe komt ze daar nu toch aan?

"Jullie dragen blijkbaar een schat van woorden om, die niet voor alledaags gebruik zijn. Hoe is het mogelijk?! Maar goed, ik zal er eens over nadenken."

En Picomo denkt er over na. Hij blijft het Woord van God naspeuren en doorzoeken. En zonder dat hij daarbij moeder Barbara's rozenkrans nodig heeft, knielt hij soms voor zijn stoel neer, en vraagt of God hem met dezelfde onmisbare genade van de Heilige Geest wil bedelen. Steeds sterker groeit in zijn hart de overtuiging dat Gods Woord de Waarheid is. En in plaats van de bijgelovigheden van zijn vrouw nog langer te bespotten, groeit een diep medelijden, wanneer hij er aan denkt, hoe ze in zo'n kluwe van bijgelovigheid op de ontzaglijke eeuwigheid aanreist.

16. Het leven van een zwerver

Nog altijd zwerft Paolo door de bergen.

Overal ziet men hem. Als men hem zoekt, vindt men hem echter nergens. Enkele mannen hebben zich bij hem aangesloten. Mannen die, net als Paolo, het avontuur liefhebben. De meesten van hen zijn afvallige Waldenzen. Zij hebben gevangen gezeten in de kerkers van de hertog. Toen is hun beloofd dat ze hun bezittingen terug zouden krijgen als ze hun geloof afzwoeren. Dat hebben ze gedaan. Ze zijn teruggekeerd naar de valleien. Daar hebben ze hun eigendommen teruggezien, doch in het bezit van anderen. Het is niet in de gedachten van deze mensen opgekomen om alles weer terug te geven. Ook de regering heeft geen enkele poging gewaagd om hen daartoe te dwingen. Wat zijn de losgelaten gevangenen teleurgesteld! Verbitterd hebben ze zich toen bij Paolo aangesloten. Zo is Paolo de aanvoerder van een kleine bende geworden.

Het is echter geen roversbende, die Paolo leidt. De armen en verdrukten vinden bij Paolo en zijn mannen bescherming. Nimmer zal hij hen enige overlast doen. Wee diegene echter, die anderen onderdrukt. Die vindt in Paolo een gevreesd bendeleider.

Dat heeft eens een gierige en egoïstische boer ervaren. Van een arme weduwe ontving hij nog altijd een klein bedrag. De vrouw kon haar schuld echter niet voldoen. Toen liet de vrek beslag leggen op de enige koe, die de vrouw bezat. Nog dieper zou de arme vrouw in haar kommer wegzinken.

Toen heeft Paolo de boer een nachtelijk bezoek gebracht.

Angst greep de lafaard aan. In zijn gedachten zag hij zijn huis en hof al in de vlammen opgaan.

"Ik zal de koe terug sturen!" zo beloofde hij Paolo smekend. "Eén koe?" zo reageerde Paolo. "Niets daarvan. Je brengt er twee! De ene koe, die van de vrouw is, en de andere voor de schrik die je het arme mens op haar lijf hebt gejaagd. Begrepen?" "Jazeker!" haastte de man. "Twee koeien."

"En waag het niet om haar nog een keer lastig te vallen. Dan hoop ik je opnieuw te ontmoeten..." waarschuwde Paolo hem, voor hij de deur uitstapte.

De volgende morgen had de arme weduwe vol blijde verbazing gezien, dat er twee koeien bij haar werden gebracht. En de boer heeft rustig gewacht op het moment, dat de vrouw haar schuld kon afbetalen.

Zo is Paolo.

Zo komt het ook, dat hij overal in de valleien zijn vrienden heeft. Vrienden, die hem voorzien van alles wat hij nodig heeft. Vrienden, die niet bevreesd zijn voor de dreiging van de hertog met zijn soldaten, die een beloning heeft uitgelooft voor degenen, die zorgen dat Paolo gevangen kan worden genomen. Vrienden, bij wie hij even veilig is als zwervend door de ontoegankelijke bergen.

Meer dan eens brengt hij dan ook de nacht in de valleien door. Eens is hem dat echter bijna noodlottig geworden.

Op zekere avond zit hij in het buis van een van zijn vrienden. Van jongs af aan kent hij hem reeds. Vele avonturen hebben ze met elkaar beleefd. Buiten loeit de storm, De regen klettert tegen de ramen.

Binnen heeft men daar echter geen last van. Behaaglijk is de temperatuur. Lekker is de wijn die uit flinke bekertjes gedronken wordt. Gezellig zitten de twee bij elkaar. Allerlei herinneringen worden opgehaald. Sterke avonturenverhalen vormen het onderwerp van gesprek. Tegen twaalfen wordt de gastheer echter nerveus. Gejaagd loopt hij nu en dan naar het venster, zenuwachtig grijpt hij soms de deurknop, om hem direct weer los te laten en ongedurig op zijn stoel te gaan zitten schuifelen. Paolo vertrouwt het niet geheel.

"Ben je bang voor verraad?" zo vraagt hij plotseling.

Zijn vriend wordt bleek. Hij mompelt enkele onverstaanbare woorden. De verleiding is hem te sterk geworden. Het verradersloon heeft hem zo aangetrokken, dat hij het werk van een Judas heeft gedaan. Nu het er echter op aankomt, verwijt hij zichzelf zijn laffe daad. De moed zinkt hem in de schoenen. Hoe heeft hij Paolo zoiets aan kunnen doen.

Paolo grijpt zijn geweer.

"Blijf!" zegt de ander geschrokken. "Als je naar buiten gaat, is het gebeurd. De deur wordt bewaakt."

"Verrader!" stoot Paolo uit.

"Misschien is er nog iets aan te doen," begint de gastheer opnieuw. "Precies om twaalf uur zou ik de deur opendoen Maar ik zal het niet doen, zo waar als ik hier sta. Maar wat moet ik dan wel doen, ons je te redden? Verwijten hebben nu geen zin. We moeten wat doen!"

Paolo kijkt naar de klok. Nog vijf minuten. Dan slaan de klokken. "Geef een touw," zo beveelt hij.

Gelukkig is er een touw aanwezig.

"Ga op de grond liggen, plat op je rug gebiedt Paolo, terwijl hij het touw aanpakt.

"Wat wil je dan?"

"Jou vastbinden. Het moet er op lijken, dat ik je overrompeld heb en je te sterk ben geweest."

De jeugdvriend ziet geen andere oplossing. Zo lang als hij is gaat hij op de grond liggen. Paolo bindt hem aan handen en voeten stevig vast. Dan geeft hij hem plotseling met zijn vuist zo'n harde slag op zijn neus, dat het bloed er uit springt.

"Au! Dat is gemeen!" roept de gebundene, die geen vin kan verroeren. "Nee jd, dat moet!" antwoordt Paolo, die er heimelijk plezier in heeft dat hij de verrader eens een flinke dreun kan geven." Ze moeten kunnen zien, dat we met elkaar gevochten hebben. Trouwens," zo zegt hij met enige lichterheid er achteraan, "misschien wordt de beloning je dan toch nog wel uitbetaald."

Op dat moment slaat de klok twaalf uur.

Aan de buitendeur wordt geklopt.

Het komt goed uit dat er een lange gang loopt van de buitendeur naar de kamer. Daar heeft Paolo eigenlijk op gerekend.

"Daar komen ze! Wat nu?" vraagt de dader, die moeite doet om een arm los te krijgen.

"Daar weet ik wel raad op," antwoordt Paolo, schijnbaar heel kalm. "Blijf jij maar rustig liggen. Of moet ik je daarvoor eerst nog een paar klappen

geven?" vraagt hij spottend.

Daar heeft de ander minder zin in. Paolo wenst hem beterschap, pakt zijn geweer en loopt de kamer uit naar de deur.

Het is donker in de gang. Paolo neemt de sleutel uit het slot, rukt de deur wagenwijd open en gaat tegen de zijkant staan.

"Hij is ginds, in de kamer waar het licht brandt," fluistert hij, terwijl hij zoveel mogelijk probeert de stem van zijn vriend na te doen. De mannen hebben nergens erg in. Ze haasten zich naar de kamerdeur. Paolo telt er vijf. Op het moment dat de laatste binnen is, stapt Paolo naar buiten. Hij trekt de deur in het slot, en begint te lopen. Nog even staat hij stil. Met innige vreugde kijkt hij nog een keer om. Hij is ze toch maar weer te slim af geweest.

In snelle looppas verdwijnt hij in de duisternis.

Zo is het leven van Paolo. En zijn gerucht verspreidt zich door al de valleien. Niemand is er, die niet heeft gehoord van de wilde jager uit het gebergte, de scherpschutter der valleien.

17. Balzille

Het gaat naar verwachting.

In de valleien ontmoeten de Waldenzen hoegenaamd geen vijandelijke troepen. Bijna zonder tegenstand nemen zij verschillende dorpen in de vallei van Sint-Martin en ook in de grote vallei Lucerne in.

In der haast verzamelt de vijand zich.

In een der bergpassen probeert een leger van ongeveer tweehonderd soldaten de Waldenzen tegen te houden. Uitdagend wordt geroepen: "Kom hier, duivelsgebroed! Wij zijn met drieduizend man."

De Waldenzen schrikken niet terug. Integendeel. Moedig wagen ze de aanval. Dan blijkt de overmoed van de vijand. Bloedig worden de soldaten teruggeslagen. Al de bezittingen moeten ze achterlaten en vluchten is de enige kans om het vege lijf te redden.

Aan de zijde van dominee Arnaud is slechts één man verloren. De buit is zeer welkom.

Nu komt het er echter op aan, zo redeneert dominee Arnaud, dat we de ingenomen dorpen inderdaad kunnen behouden. Allereerst is het nodig dat in alle dorpen, die ingenomen zijn, voldoende levensmiddelen aanwezig zijn. Juist begint in deze tijd het koren te rijpen. In grote haast wordt de oogst binnengehaald. Verder weten ze een grote voorraad noten, appels en kastanjes te bemachtigen, een prachtige voorraad voor de aanstaande winter. In Rodoret wordt een voorraadschuur opgericht. Daar worden de diverse gewassen en vruchten heengebracht.

In hetzelfde Rodoret wordt een algemene raadsvergadering gehouden. Om het recht en de orde te handhaven worden wetten en bepalingen gemaakt. Plechtig is het moment waarop ieder persoonlijk de eed van broederschap en trouw aflegt. Tot het einde toe zullen ze de goede zaak verdedigen. De wapens zullen niet eerder worden neergelegd dan bij het uitblazen van de laatste ademtucht, of de hertog moet voordien bereid zijn een eerlijke vrede te sluiten en hen de vrijheid te beloven.

Weldra wordt de trouw reeds op de proef gesteld.

Van verschillende zijden komen vijandelijke troepen opdagen. Wat te doen? Dominee Arnaud begrijpt nu, dat ze veel te veel dorpen in bezit hebben genomen. Het is onmogelijk om die allemaal te behouden. Daarom roept hij

al zijn mannen bijeen. Samen trekken ze naar de vallei van Sint-Martin. De overige valleien laten ze aan de vijand over.

Binnen korte tijd zijn ze dan ook van alle kanten ingesloten. Nog is de vijand echter niet sterk genoeg om hen te verdrijven.

Enkele maanden gaan voorbij.

Voortdurend worden de Waldenzen aangevallen. Menige Waldens moet daarbij het leven laten. Omdat ze ook reeds een gedeelte der Franse vluchtelingen zijn kwijtgeraakt, wordt het aantal op deze wijze wel steeds geringer. Als dan ook tegen het eind van de maand oktober een Frans leger van tweeduizend man de vallei van Sint-Martin binnentrekt, staan de Waldenzen een ogenblik besluiteloos. Wat kan hier tegen worden gedaan?

Er is geen tijd te verliezen.

Dominee Arnaud belegt onmiddellijk een vergadering in Rodoret. In het holst van de nacht begeven de geschrokken mannen zich naar de plaats van samenkomst. Overlegd moet worden, wat hen te doen staat. Er is verschil van inzicht. Sommigen, ongetwijfeld dappere mannen stellen, zonder dat ze verder de zaak goed overwegen, voor, om direct de vijand aan te vallen. Voor God is het niet onmogelijk een groot leger door weinigen te verslaan.

Dat is zo, vinden veel anderen, maar dat betekent niet dat we zonder verder goed na te denken en te overwegen maar op de vijand af moeten stormen. Dat zou wel eens roekeloos kunnen zijn, en we mogen onszelf ook niet moedwillig in enig gevaar begeven, Ook zij weten echter niet, wat ze dan wél moeten doen. Sommigen vinden dat ze zich maar zo lang mogelijk moeten verdedigen op de plaatsen waar ze zich tot nu toe gevestigd hebben, en dan in het uiterste geval met de wapens in de handen te sterven. Anderen vinden dat ze het beste het hooggebergte in kunnen trekken. Daar zijn voldoende schuilplaatsen om zich te verbergen.

Dominee Arnaud hoort een en ander aan. Hij is bevreesd voor onenigheid. Dat is op dit moment wel het allerlaatste, wat moet ontstaan.

"Mannen broeders!" zo klinkt zijn stem krachtig, "laten we niet proberen op eigen kracht en wijsheid te steunen. Zoeken we eerst het aangezicht des Heeren!"

Smekend roept dominee Arnaud de Heere aan. Ernstig bidt hij God om kracht, maar ook om wijsheid op dit moeilijke ogenblik. "Maak ons Uw weg bekend!"

Na het amen neemt dominee Arnaud het woord.

"Niemand van u twijfelt hopelijk aan mijn moed. Toch vind ik het roekeloos om de vijand af te wachten en al de ingenomen dorpen proberen te verdedigen. Wat dan? We kunnen natuurlijk het hooggebergte invluchten. Dat betekent echter wel dat we na al onze inspanning in een ogenblik alles kwijt zijn. God beware ons ervoor dat het ooit zo ver weer zal komen. Nu heb ik een ander voorstel. Onder al de dorpen die we bezet hebben weet ik er maar één waar we ons gedurende een lange tijd met Gods hulp staande kunnen houden. Dat is Balzille. Door de natuurlijke ligging is dat een bijna onneembare vesting. Ik stel voor ogenblikkelijk in alle stilte al onze bezittingen daarheen te brengen. Te Balzille is het mogelijk het tegen een vijand die tien keer zo sterk is, vol te houden. Wellicht zal dan de tijd nog aanbreeken, dat het onze buitenlandse vrienden, en dan denk ik vooral aan de prins van Oranje, zal gelukken om de hertog te bewegen vrede met ons te sluiten.

In ieder geval is het op dit moment zinloos om te proberen al de valleien tegen de overmacht te verdedigen. Beter is het dan om op tenminste één

punt voet aan de grond te houden. Dat punt is naar mijn idee Balzille!"

Als dominee Arnaud uitgesproken is, zijn alle verschillen van mening verdwenen. Dominee Arnaud heeft gelijk. Het is een wijs en goed voorstel. "Op naar Balzille!" zo klinkt het uit één mond. Diezelfde nacht nog gaan de Waldenzen op mars. Om zo lang mogelijk het plan geheim te houden, nemen ze niet de kortste weg, maar kiezen ze moeilijke en gevaarlijke bergpaden. Dikwijls moeten ze kruipend en klauterend op handen en voeten de tocht voortzetten. Het is een ontzettend waagstuk. Aan grote gevaren staan de mannen bloot. En toch gaan ze. Zetten ze door. Het moet wel.

Het dorp Balzille is gelegen op de meest noord-westelijke, nog bewoonbare, punt van de vallei van Sint-Martin. En inderdaad, het is door de natuurlijke ligging een bijna onneembare vesting.

Aan weerszijden van een bergstroom zijn de voornaamste huizen op de hellingen der rotsen gebouwd, rotsen, waarvan de wanden bijna steil omhoog steken. De twee delen van het dorp worden met elkaar verbonden door een stenen brug over de bergstroom. Bij deze brug staat een molen. Boven en over de huizen springt een tamelijk hoge rots vooruit, die van boven afgeplat is.

Behalve de heldere bergstroom zijn er drie bronnen, zodat het dorp nooit gebrek aan vers water heeft.

De achterzijde van de 110tsen is minder steil. Beneden is daar echter een tamelijk dichte begroeiing terwijl hogerop de rotsen bijna trappgewijze kleine vlakten vormen, waardoor ook deze zijde goed is te verdedigen. In één woord: Balzille verdient tenvolle de naam van vesting of kasteel, zoals de Waldenzen weldra hun laatste verdedigingspunt noemen.

Toch rusten de mannen van dominee Arnaud niet, wanneer ze eenmaal het dorp hebben bereikt. Terwijl de vijand denkt dat de Waldenzen nog beneden in het dal zijn, zijn de vervolgde christenen reeds bezig met voorbereidingen op het te verwachten beleg. Haast ig leggen zij verborgen wegen aan, werpen ze wallen op, graven diverse grachten, en zorgen door het graven van nog eens tachtig holen in de grond voor afvoer van het overtollige water. Aan de ach terzijde van de vesting werpen ze zeventien wallen achter elkaar op. Zullen de aanvallers op een gegeven moment een eerste wal veroveren, dan kunnen ze zich veilig terugtrekken achter een tweede, en zo verder, tot boven op de rots.

Nog hoger dan de eigenlijke vesting wordt een klein fort geplaatst, waar wachtposten geplaatst worden. Vanuit dit punt heeft men niet alleen zicht op de eigen vesting, maar kan de hele vallei in de gaten gehouden worden.

De Walden= haasten zich bij het werk. En dat blijkt weldra niet voor niets te zijn. Reeds op de vierde dag rukt de vijand naar de vesting op. Al de toegangen worden bezet en de voorbereidingen worden getroffen om aan de achterzijde een aanval te wagen. de Waldenzen wachten dit echter niet af Ze wagen een uitval, die de vijand meer dan honderd man kost, terwijl aan de zijde van de aanvallers niet één dode valt te betreuren.

De Franse soldaten raken na het eerste treffen enigszins ontmoedigd. Het is hun duidelijk dat een dergelijke vesting, die met zoveel moed verdedigd wordt, niet een, twee, drie valt in te nemen. Daarbij komt dat de winter voor de deur staat. De troepen hebben eerlijk gezegd genoeg van de tochten door de barre sneeuwstormen, en ze begrijpen, dat

een verblijf op deze plaats in de winter niet al te plezierig is. Voorlopig trekken ze zich daarom terug. Alle dorpen, die in de omgeving liggen, worden verbrand. Alle levensmiddelen, die ze vinden, worden vernield. In de nabije omgeving blijven slechts een klein aantal soldaten in hun winterverblijven achter.

"Wacht maart" zo wordt de Waldenzen voor het verlaten nog toegeroepen, "Met Pasen komen we terug!"

De Waldenzen halen een ogenblik opgelucht adem. Voorlopig is het directe gevaar geweken. Ze zijn nu weer wat vrijer in hun bewegingen. En ze houden goede moed. Ze strijden voor een rechtvaardige zaak. En al hebben ze dan in de eerste maanden na hun terugkeer veel lijden en ontberingen moeten ondergaan, ze zullen volhouden. Zij zijn de rechtmatige bewoners van de valleien.

In de maanden, die komen, zal niemand het wagen hen in dit berggebied aan te vallen. En boven dit alles: de Heere, Die hen tot hiertoe geholpen heeft, zal ook verder met hen blijven!

Dat geeft hoop! Ook voor de toekomst. Ook al zijn ze nog slechts overgebleven met een gering aantal van ruim vierhonderd man.

8. De winter

In Balzille gaat de winter rustig voorbij.

De belangrijkste vraag, die het kleine legertje dagelijks bezighoudt, is de zorg voor het voedsel. Al de dorpen in de nabije omgeving, met al de aanwezige voedselvoorraden, zijn door de vijand vernietigd. Toch is één voorraad op wonderlijke wijze voor hen bewaard. Juist in de tijd dat de vijand zijn verwoestend spoor door de omgeving trok, had de sneeuw als een zacht kleed de roggevelden bedekt. De bewoners, die uit angst voor de soldaten waren gevlucht, hadden de roggeoogst nog niet binnengehaald. Door de sneeuw was het de vijand ontgaan dat een deel van de oogst nog op het veld stond. Nu komt dat voor de bewoners van het kasteel wonderwel uit. Een aantal Waldenzen is weldra bezig de roggeoogst binnen te halen en verzamelt zo een flinke voorraad gezond en krachtig voedsel.

Ook wagen de bewoners af en toe een uitval in andere valleien. Elke keer komen ze dan met nieuwe voorraden zout, wijn en andere levensmiddelen terug. Nee, ze lijden gelukkig geen gebrek.

Soms zijn de uitvallen niet geheel zonder gevaar. Een enkele keer gebeurt het, dat een deel van de mannen van de hoofdtroep wordt afgesneden. Wanneer gewapende boeren hen dan achtervolgen, zijn ze wel genoodzaakt hals over kop de hoge bergkloven in te vluchten. Zoiets brengt veel narigheid met zich mee.

Eens hebben twaalf mannen zich in een der spelonken in de bergen verscholen. De honger wordt echter sterk. Ze moeten hun onvindbare schuilplaats wel verlaten. In een der valleien weten ze voedsel te verkrijgen. Nauwelijks hebben ze hiervan echter iets gebruikt, of een honderdtal gewapende boeren komt achter hen aan. De Waldenzen zetten het op een lopen. Af en toe draaien zij zich om en schieten de voorsten van hun achtervolgers neer. Eindelijk weten ze hun vervolgers van zich af te schudden. Tegen de avond stuiten ze echter voor de tweede keer op een troep gewapende mannen. Opnieuw sluiten ze zich aaneen. Opnieuw zullen ze voor hun lijfsbehoud moeten strijden. Reeds het eerste schot treft een der tegenstanders, of .. tot hun grote verbazing en blijdschap ontdekken ze dat hun tegenstanders zelf ook Waldenzen zijn. Op dezelfde wijze zijn ook deze mannen van een hoofdgroep losgeraakt en dwalen nu door de omgeving rond, belaagd door

vele vijanden. Ontroerd vallen de mannen elkaar in de armen. Welk een vreugde hun broeders te ontmoeten. Gezamenlijk zetten ze nu hun tocht voort. De weg leidt hen langs loodrechte afgronden en de dood grijnst hen dikwijls aan. Behouden mogen ze echter tenslotte hun 'thuis' bereiken. Soms ontvangen de soldaten van Balzille bezoek van familie of vrienden. Langs geheime wegen weten dezen hen soms te bereiken. Een enkele maal brengen ook boodschappers van de officieren van de legers der valleien hen een bezoek. Zij proberen de mannen over te halen de strijd op te geven. Dat zij deze zullen verliezen, wanneer in het voorjaar de hertog met zijn machtige legers oprukt, staat voor die boodschappers bij voorbaat vast. Op dat moment hoeven ze echter niet meer op genade te rekenen. Een wrede dood zou dan een einde aan hun leven maken. Nd is de hertog nog bereid hen een vrije aftocht te geven indien ze beloven voor altijd het land te verlaten, Trouwens, hoe zal het met hun arme vrouwen en kinderen aflopen, die zij in Zwitserland hebben moeten achterlaten? Als zij straks hun leven in de strijd zullen beëindigen, welke gevaren zullen dan hun onbeschermden en onverzorgde vrouwen en kinderen te wachten staan?

De Waldenzen laten zich echter door het zoet gefluit niet misleiden. Integendeel. Met alle macht werpen ze zich na zo'n bezoek opnieuw op de versterking van hun vesting.

Eens beschuldigt een der officieren hen ervan dat ze tegen hun wettige overheid in opstand komen en zo een misdaad begaan. Dominee Arnaud kan het niet toelaten, dat zij op een dergelijke wijze beschuldigd worden. Daarom stuurt hij naar de regering in Turijn een verdedigingsschrijven. Eenvoudig maar beslist legt hij de beschuldigingen als onwettig naast zich neer.

"De onderdanen van Zijne koninklijke Hoogheid, die tot de valleien behoren, zijn reeds eeuwen de wettige bewoners van deze streken. Als erfenis hebben zij deze van hun voorouders ontvangen."

"Met grote nauwkeurigheid hebben de bewoners van de valleien altijd alle lasten, die Zijne Koninklijke Hoogheid hen heeft opgelegd, gedragen."

"De bewoners van de valleien hebben altijd trouw en precies de bevelen van Zijne koninklijke Hoogheid opgevolgd en zijn altijd, onder alle omstandigheden, die in Zijn staten hebben plaatsgevonden, gehoorzaam gebleven."

"Tot op het moment, dat de hertog gemeend heeft hen te moeten vervolgen, waarna zij helaas hebben moeten uitwijken, heeft er in de valleien geen enkele misdaad plaats gevonden. Rustig en onderworpen zijn de onderdanen in de valleien altijd hun weg gegaan. Desondanks is de bevolking, na veel lijden in de kerken, verdreven van hun vaderlandse grond en heeft zij moeten rondzwerven door de wereld. Is het wonder, dat zij wensten terug te keren naar hun geboorteland? Zelfs de vogelen des hemelskeren na een lange trektocht soms terug naar hun vroegere nesten, en niemand denkt eraan hun dat te verhinderen. Zal men dit nu wel verhinderen en aan mēnsen, redelijke wezens, die geschapen zijn naar Gods beeld en gelijkenis? De Waldenzen zijn beslist niet van plan het bloed van hun medemensen te vergieten, tenzij ze uit zelfverdediging daartoe gedwongen worden. Zij pogen, na hun terugkeer in hun eigen grondgebied, zich slechts te handhaven met de wens om trouwe en gehoorzame onderdanen van Zijne koninklijke Hoogheid te zijn, de vorst, die door God over hen gesteld is.

Met ernst zullen zij bidden voor het welzijn van Zijne koninklijke Hoogheid en van het vorstelijk huis, en bidden om vrede in geheel Europa."

Aan de bevelhebber van de troepen van Piëmont wordt dit verdedigingsgeschrift overhandigd. Daarbij wordt verzocht om de hertog op de hoogte te brengen niet de inhoud van het schrijven.

Het is niet zeker of dit inderdaad ooit is gebeurd. In ieder geval blijft de regering van Turijn onvoorwaardelijke onderwerping eisen. Helaas kunnen de Waldenzen hieraan niet voldoen. Voor hen blijft slechts één middel over: met alle krachtsinspanning de vesting in nog betere staat van verdediging brengen.

Meer dan eens bewijst Paolo met zijn bende belangrijke diensten aan de bewoners van de vesting. Vanzelfsprekend denkt hij er niet aan om zich bij de bezetters aan te sluiten. Daarvoor houdt hij teveel van de vrijheid, Trouwens, hij zou zich eerlijk gezegd tussen de ernstige en godvrezende Waldenzen niet al te best thuis voelen. Daarbij komt, dat de leden van Paolo's bende voornamelijk bestaan uit afvallige Waldenzen. Het is te begrijpen, dat de bewoners van Balzille niet erg gesteld zijn op deze afvallige broeders. In één zaak zijn Paolo en de bezetters het echter geheel met elkaar eens: ze hebben dezelfde vijanden. De verdrukte Waldenzen kunnen rekenen op de steun van de rondborstige Scherpschutter. Die steun komt hen meerdere malen bijzonder van pas.

Eens proberen een dertigtal Waldenzen in het bezit te komen van een flinke voorraad levensmiddelen. De boeren zijn echter niet van plan dit zo maar toe te staan. De Waldenzen stuiten op een behoorlijke tegenstand. Tot overmaat van ramp valt een troep boeren hen ook van de andere zijde aan. Ze lijken reddeloos verloren. Het wordt een strijd op leven en dood.

Maar hoor: daar klinkt een schot! Het is afkomstig van een geheel andere zijde. En weer, en nog eens!

"Ho-la-hi" weergalmt het tussen de bergen. De boeren herkennen onmiddellijk deze kreet. Een rilling gaat hen over de rug. "Vlucht!" zo klinkt het als uit één mond. De boeren bekommeren zich niet langer om de Waldenzen en zoeken het vege lijf te redden. En vanuit de verte wuift een jager met zijn muts naar de Waldenzen. Een enkele groet, en hij verdwijnt weer tussen de bergen!

Zonder enige tegenstand kunnen de Waldenzen naar hun kasteel terugkeren.

Tegen het eind van de winter verneemt men op Balzille het gerucht, dat een flinke voorraad wapens en minutie, vooral kruit en lood, onderweg is naar de dorpen in de nabijheid van Balzille. Deze zullen flink bevoorrad worden, opdat, met het aanbreken van de lente, de vijanden opnieuw en goed uitgerust de aanval op de vesting kunnen wagen. De Waldenzen besluiten om te wagen deze voorraad te bemachtigen. De behoefte aan minutie is groot, willen ze zich kunnen handhaven tegen de oprukkende vijand.

Een afdeling soldaten krijgt de opdracht om dit konvooi, bestaande uit vijftig zwaar beladen muilezels, op te wachten en in handen te krijgen. De vijand zit echter ook niet stil en heeft hier eigenlijk op gerekend. Daarom worden niet alleen enkele militairen meegezonden om de ezels te geleiden,

maar wordt ook de hulp ingeroepen van een behoorlijk aantal gewapende boeren uit de omtrek.

Daar hebben de Waldenzen niet op gerekend. Ze wagen weliswaar een aanval, maar zien weldra in, dat de tegenstand te groot is en ze onverrichter zake terug zullen moeten keren.

Plotseling verschijnt Paolo met zijn mannen echter op het toneel. Een salvo klinkt. Een tiental hoeren stort reeds neer. Boven het geluid der wapens klinkt een roep.

"Ho-la-i! Ho-la-i!"

"Heilige maagd! De Scherpschutter!" roepen de boeren geschrokken. Ontsteld werpen ze hun wapens weg en zetten het op een lopen. Weg, eer dat ook zij getroffen zullen worden. Het lijkt wel, of de grond onder hun voeten brandt.

Slechts de enkele soldaten houden stand. Spoedig zijn echter ook dezen buiten gevecht gesteld. De gehele voorraad valt nu in handen van de Waldenzen. Onder luid gejuich keren ze met hun buit op Balzille terug. Een buit, die ze weldra broodnodig hebben.

19. Opnieuw belegerd

Vriendelijk schijnt de lentezon boven de valleien. De sneeuw op de bergtoppen smelt. Weldra zijn de heuvels weer bedekt met een groen kleed. De vogels zingen hun lied in de olijf- en kastanjabomen. Vrolijk zingend drijven de herders hun kudden naar het hoge gebergte van Hautcamp. Oud en jong verblijden zich in de naderende zomer.

Op Balzille kijkt men echter anders naar het naderend jaargetijde. Bange zorg vervult de harten. Het gevaar dreigt.

Nauwelijks zijn door het wegsmelten van de sneeuw de bergpassen begaanbaar geworden, of van verscheidene zijden naderen vijandelijke troepen. De Franse koning kan vanwege eigen moeilijkheden eigenlijk geen soldaten missen. Toch stuurt hij een legermacht van tienduizend man. Al deze troepen zullen met elkaar oprukken. De hertog is vastbesloten. Dat broeinest moet voorgoed uitgeroeid worden.

Het is alles ongelofelijk, maar waar. Voor een kleine vierhonderd man zijn tweeëntwintig duizend soldaten op de been gebracht. Niet de gehele legermacht is bestemd om de vesting te bestormen. liet grootste deel heeft de taak om de toegangswegen tot de burcht hermetisch af te sluiten. Niemand mag nu meer ontkomen. Er zal voorgoed een einde aan gemaakt worden. Touw is voldoende in voorraad om tot op de laatste man op te knopen!

De beroemde Franse generaal De Catinat heeft het opperbevel. Met een enkele dag meent hij het wel voor elkaar te hebben. Hij kan echter nog niet beginnen, want de afspraak is gemaakt dat hij zal wachten op de troepen uit Piëmont.

Als de generaal echter enige dagen in de omgeving van Balzille is en de omgeving eens nader heeft verkend, krijgt hij het vermoeden, dat het waarschijnlijk toch niet zo snel zal gaan als hij wel gedacht had. De generaal moet denken aan een stekelvarken. Zodra je hem wilt aantasten, rolt hij zich op en is ongrijpbaar. Zó lijkt Balzille: een zeer moeilijk te nemen vesting.

Daar komt nog iets anders bij, wat de generaal helemaal niet zint. Op een of andere manier staan de belegerden in contact met de buitenwereld, Het is

nu al enkele malen voorgekomen dat ze een aanval deden op punten, waar de soldaten juist bezig waren om een aanval voor te bereiden. Een andere keer werd een konvooi levensmiddelen, dat op weg was naar het kamp, door de belegeraars bemachtigd. Hoe is het mogelijk dat ze van dergelijke dingen kennis dragen, terwijl alle toegangswegen zijn afgesloten? Misschien bevinden zich onder de eigen soldaten wel spionnen...

Op een avond zit de generaal in zijn tent. Hij heeft het niet naar zijn zin. Zijn gezicht staat humeurig, terwijl hij af en toe ontstemd aan zijn snor zit te draaien. Een jonge priester loopt wat heen en weer in de tent. Ook hij zal de krijgsraad bijwonen, die in de tent gehouden zal worden. Dat heeft zijn hoogste interesse. Niets liever ziet hij, dan een totale uitroeiing van alles wat afwijkt van de leer der enige ware moederkerk.

"Wat kijkt u ontevreden, heer generaal?" vraagt hij, terwijl hij een houtblok op het smeulende vuur werpt. Voorzichtig pookt hij even tussen de zwartgeblakerde stukken, zonder de generaal aan te kijken.

"Ach, eerwaarde pater, we schieten niet op," zo klinkt het antwoord. "Nu ja, we zijn nog maar net begonnen," reageert de pater, "en daarbij ben ik ervan overtuigd dat generaal De Catinat niet eerder zal opbreken, zonder de heilige kerk aan deze oproerkraaiers gewroken te hebben. U weet, de maarschalksstaf van Frankrijk...."

"Nee, die zal mij niet ontgaan, mijn waarde, tenzij... deze ketters met de duivel zelf een verbond hebben gemaakt."

"Het staat in ieder geval vast, dat elke ketter een verbond met de satan heeft gesloten," zo onderwijst de pater de generaal, "maar, wij strijden voor het heilige kruis, en voor dit teken moet de hele helse macht wijken."

"Dan zou ik mijn soldaten beter een crucifix* kunnen geven in plaats van een geweer," merkt de bevelhebber droogjes op, "want met kruit en lood zullen we dan waarschijnlijk niet veel kunnen uithalen. Afijn, we zullen wel zien."

Onderwijl zijn diverse onderbevelhebbers binnengekomen.

"Mijne heren," begint de generaal, "Balzille móet vallen. Het zou een ontzettende schande zijn als onze sterke legers niet in staat zouden zijn om zo'n broeinest met enkele honderden boerenkinkels uit te roeien, Natuurlijk is het dan wel nodig dat ik rekenen kan op ál mijn mannen. En hier schort er wat! Er schuilt verraad onder ons!"

Als één man staan alle aanvoerders op en grijpen hun degen: bet teken dat ze ten enenmale onwetend zeggen te zijn van elk bedrog of verraad. Een dergelijke opmerking is immers voor een oprecht krijgsman een belediging.

"Rustig, mijne heren!" zo gaat de generaal verder. "Het gaat niet om u persoonlijk. Maar..., is ieder van u overtuigd van de oprechtheid van al uw onderhorigen?"

Ieder is daarvan overtuigd.

"En het is toch ook onmogelijk, dat de boeren uit de omgeving met de bezetters van Balzille contact hebben?"

"Onmogelijk!" zo klinkt het. Daarvan is iedereen overtuigd. "Enkele boeren komen wel af en toe in het leger om boter en kaas te verkopen, maar we laten beslist niemand door!"

"Behalve enkele vrouwen, die regelmatig naar Hautcamp gaan om levensmiddelen naar de herders te brengen, die daar 's zomers hun kudden welden."

De priester spitst zijn oren.

"Die moeten niet lastig worden gevallen," zo oordeelt de generaal, die een strenge krijgstucht voorstaat. "Het gewone landvolk mag in het werk niet belemmerd worden. Trouwens, ik zou wel eens willen zien hoe dat een vrouw van de zijde van de Hautcamp de rotsen opklautert om bij Balzille te komen. Nee, dat lijkt me onmogelijk."

"Vrouwen zijn soms tot dingen in staat, waar mannen niet doorheen zien," zo klinkt plotseling de stem van de priester.

"Ach, ja, de eerwaarde pater heeft nu eenmaal een angst voor vrouwen," merkt de generaal spottend op. "Het zou misschien wel goed zijn als we hem het toezicht geven op die zogenaamde spionnen in vrouwenkleding."

Allen schieten in de lach. Behalve de priester.

"Er moet niet gelachen worden, waar het om de eer van de kerk gaat," merkt hij enigszins beledigd op. "Trouwens, het zou niet de eerste keer zijn, dat een heel leger door een vrouw om de tuin geleid wordt. Maar goed... ik zal verder over deze zaak niet reppen." De pater duikt nog dieper in zijn mantel weg, en staart in gepeins voor zich uit. Hij laat zich verder niet meer horen.

De generaal draagt alle bevelhebbers op om extra waakzaam te zijn. Verdere plannen om te komen tot een aanval worden nu besproken. Over twee dagen hoopt men de beslissende aanval te doen, en wel aan de minst steile zijde van het kasteel.

Op de afgesproken dag, het is 1 mei, staan zeventuizend man gereed om de aanval te wagen. Bovendien staat een aantal ruiters gereed om die Waldenzen, die zouden pogen te vluchten, te achterhalen. Geen van hen mag ontkomen.

Het blijkt weldra dat de Waldenzen op de aanval berekend zijn. Ze hebben een groot aantal boomstammen dicht tegen elkaar neergelegd, en aan elkaar vastgebonden, en wel zó dat de takken wijzen in de richting van de aanvallers. Het brede wortelgedeelte, dat aan de kant van de verdedigers ligt, vormt een goed schild voor de Waldenzen.

Als de strijd aanvangt, werpen zich zeventuizend man op de genoemde verdedigingswal. Ze proberen door de takken heen te klauteren, maar merken, dat de bomen stevig vast liggen. Een groot aantal stenen is door de Waldenzen op de boomstammen neergelegd.

Wanneer dezen zien, dat ze niet zomaar kunnen oprukken, openen de Waldenzen het vuur. Het ene salvo na het andere klinkt op. Het lood der Waldenzen zaait dood en verderf tussen de aanstormende troepen. De oude, geofende strijders, die de geweren richten, missen zelden. De jongeren hebben de taak de geweren telkens te laden. Zo is een aanhoudend vuur mogelijk.

Lange tijd houden de vijandelijke legers stand. Ze schieten echter niets op. Tenslotte ontstaat er verwarring. Even deinzen ze terug voor de kogelregen vanuit Balzille. Dat is voor de Waldenzen het sein. Ze stormen weldra vooruit en vallen de in verwarring gebrachte vijand aan, een vijand die toch nog altijd zeker tien keer zo groot is. Het aantal blijkt echter niet te baten. Vol schrik slaan de soldaten nu, op de vlucht. De Waldenzen achtervolgen hen en velen weten ze nog te treffen. De grond wordt rood gekleurd van het bloed der onderdrukkers...

Welk een vreugde bezorgt de overwinning in de vesting. De vijand telt honderden doden. Onder de Waldenzen is niemand dodelijk getroffen. Slechts enkelen zijn licht gewond. Het is alsof engelen de benauwde Waldenzen hebben beschermd...

Als allen zijn teruggekeerd, wordt een plechtige dankstond gehouden. Geen

eigen kracht heeft immers hun die voorspoed toegebracht!

De vijand is zo hevig geslagen en geschrokken, dat ze gedurende vele dagen geen tweede aanval durven te ondernemen.

20. De vreemdeling

Enkele dagen later.

Met een mand op haar rug is Daniëlle weer op weg naar het gebergte van Hautcamp. Een hekende tocht voor haar.

De hoeve van Cinq-Pies heeft er beslist voordeel van dat de Waldenzen het beleg zo lang uithouden. Elke morgen brengt Picomo een bezoek in het kamp. Dan heeft hij boter, eieren en andere levensmiddelen, die zijn bedrijf voortbrengt, bij zich, en drijft hij handel met de soldaten. Een handel, waar hij flink aan verdient.

Dikwijls blijft Picomo langer dan nodig is. Als oudgediende zit hij dan te midden der soldaten en vertelt van zijn vroegere avonturen. Vol spanning zitten de soldaten dan te luisteren. Op hun beurt vertellen de soldaten weer van de plannen die ze beramen om de vesting in te nemen. Het is bijna vanzelfsprekend dat Picomo als oud-soldaat daar grote belangstelling voor heeft.

Moeder Barbara valt het wel eens op, dat hij zo lang van huis blijft. Eigenlijk bevalt haar dit niet. Ze weet in ieder geval niet waar hij huist en wat hij uitvoert. Verder verlangt ze als trouwe dochter van de kerk dat de vesting Balzille maar zo snel mogelijk onder de voet zal worden gelopen. Als dan Jerome echter thuiskomt, en haar in zijn hand de geldstukken toont, die hij weer verdient heeft, denkt ze er wel eens anders over.

Daniëlle moet op haar weg de voorposten van het vijandelijke leger voorbij. Vijandelijk, want als dochter der Waldenzen is dit leger ook voor haar een vijandelijk leger. Ongehinderd wordt de dochter der landsbevolking echter doorgelaten.

Bedrukt kijkt ze voor zich uit. Met zorg is ze vervuld over het lot van de bezetters van Balzille. O zeker, kort geleden hebben de Waldenzen een glansrijke overwinning behaald. Zo zal het echter niet altijd blijven. Daar is de bezetting te klein voor, te gering in aantal. Bij die gedachte beeft haar hart. Want ze weet hoe het dan met de gevangen genomen geloofsgenoten zal aflopen...

Zo in gedachten verzonken vervolgt ze haar weg. Als ze Balzille eenmaal gepasseerd is, staat ze plotseling stil. Ze kijkt naar alle kanten en verlaat dan snel het gewone pad. Nu vervolgt ze haar weg langs steile diepten en over rotsige punten, een weg, die eigenlijk onbegaanbaar is. Na enkele ogenblikken staat ze stil en kijkt gejaagd naar alle zijden. Het schijnt of ze iemand verwacht. En inderdaad komt uit het struikgewas een man tevoorschijn. Het is iemand van de bezetting van Balzille. Snel spreekt ze enkele woorden met hem. Van onder haar kleed haalt ze een brief tevoorschijn en geeft die aan de

man, die hem eveneens haastig wegstopt. Dan kruipt de man weer tussen het struikgewas weg. Daniëlle draait zich om en keert langs dezelfde gevaarvolle weg naar het gewone pad terug. Zo vervolgt ze weldra de weg naar Hautcamp.

Nauwelijks heeft ze enige stappen gedaan, of ze ziet in de verte aan de zijkant van het pad een man zitten. Blijkbaar heeft hij haar ook al in de gaten gekregen en wacht haar komst af.

Even schrikt Daniëlle. Een ogenblik weifelt ze of ze wel verder zal gaan. Zal ze zich maar niet omdraaien en een omweg kiezen? Die is er eigenlijk niet. Ook zou ze argwaan wekken, wanneer ze nu zou teruggaan. Laat ze maar doorlopen. Kijk eens, de vreemdeling wenkt naar haar, dat ze dichterbij moet komen. Wagen dan maar.

"Wees maar niet bang voor mij," spreekt hij met zwakke stem, "ik denk, dat gij mij meer kwaad kunt doen dan ik u."

De vreemdeling is niet afkomstig uit de valleien. Dat hoort Daniëlle aan het accent, waarmee hij spreekt. Ook zijn kleding ziet er wat zonderling uit. Een grote gedeukte vilten hoed met een brede rand hangt tut over zijn oren. Zijn grijze jas, die hij tot aan de laatste knoop heeft dichtgedaan, is veel te ruim. Zijn schoenen zien er oud en versleten uit.

"Wie bent u?" vraagt Daniëlle.

"Een ongelukkige zwerver," antwoordt de man, "die nergens rust vindt."

"Kan ik misschien iets voor u doen?" vraagt Daniëlle medelijdend. "Kan ik u wel vertrouwen?" is zijn wedervraag. "Ach ja, ik geloof het wel, als ik uw vriendelijk en openhartig gezicht zie. Ik geloof niet dat u een arme balling, die om zijn geloof vervolgd wordt, zult verraden."

"Bent u dan, zoals de priesters dat noemen, een ketter?" vraagt Daniëlle, enigszins verrast.

"Inderdaad, ik behoor bij degenen, die uw kerk met alle macht willen uitroeien," antwoordt de vreemdeling bijna fluisterend. "Maar, ga even zitten, of u moet bang voor me zijn...."

"U vergist u," spreekt Daniëlle, die zich vol vertrouwen naast de man laat neerzakken, "ook ik behoor niet tot de kerk der priesters. Ik ben een dochter der Waldenzen!"

Even flikkeren de ogen van de vreemdeling en stralen een vreemde gloed.

Dat ontgaat Daniëlle. Op vriendelijke toon vervolgt de man nu: "God zij geloofd. Mijn voorgevoel heeft me dan toch niet bedrogen. Vanaf het ogenblik, dat ik u zag, voelde ik me zo tot u aangetrokken."

"Maar waar komt u dan eigenlijk vandaan?"

"Ik ben geboren in het zuiden van Frankrijk," begint de man zijn verhaal. "In ons eenvoudige huisje hebben we daar genoeglijk geleefd. Wat hielden we veel van het schone dal, waarin we leefden. Samen met mijn vader bebouwde ik de akkers. Omdat mijn moeder enkele jaren geleden gestorven is, deed mijn zuster het huishoudelijke werk. Alles was goed en vrede heerste er in onze woning. Totdat..., ja, totdat de koning het Edict van Nantes herriep. Nu raakten we onze geloofsvrijheid kwijt. Een hevige, bloedige vervolging brak uit. Zij drong ook door tot in ons vreedzame dal. Mijn arme, geliefde vader werd gevangen meegevoerd. Hij is op de galeien terecht gekomen. Ook mijn zuster werd meegenomen. Zij werd in een klooster gestopt. Ik ben als enige ontkomen, doordat ik het Cevennen-gebergte ingevlucht ben. Lange tijd heb ik daar met enkele geloofsgenoten rondgezworven. Nergens waren we veilig. Overal loerde de vijand. Toen hoorde ik dat onze geloofsgenoten, de Waldenzen, teruggekeerd waren naar de valleien en er in vrede en rust konden leven. Direct heb ik toen het besluit

genomen om hierheen te gaan. Helaas, wat ben ik bedrogen uitgekomen. Het land krioelt van soldaten en priesters, terwijl ik bemerkte heb, dat mijn arme dwaze broeders bezig zijn zich met geweld tegen God en de mensen zich bezondigen."

"Maar is hun strijd dan geen rechtvaardige strijd?" vraagt Daniëlle enigszins verwonderd.

"Rechtvaardig? Natuurlijk hebben zij recht op de valleien. Dat is de erfenis, die de vaders hen hebben nagelaten. Maar de roeping van de ware discipelen van Christus is niet om met de wapens in de hand voor eigen recht op te komen, maar liever onrecht te lijden. De Heere zei tot de heiligen..., ik bedoel, Hij zei tot Petrus: "Allen die het zwaard nemen, zullen door het zwaard vergaan." Nee, men moet niet op een vleselijke wijze strijden. God heeft Zijn discipelen een geestelijk wapen gegeven en dat is Zijn Woord. Zo dienen ze te strijden. En dan is de hoogste overwinning om om Zijns Naams wille smaadheid te dragen. En werkelijk, daarvoor is meer moed nodig dan voor het grijpen naar de wapens en het met geweld verdedigen van eigen rechten."

Daniëlle heeft met grote ogen zitten luisteren. Ze heeft de woorden als het ware ingedronken. Diepe indruk maakt de man op haar. O zeker, ze heeft bewondering voor de moed en de dapperheid van haar geloofsgenoten op Balzille, maar waar deze broeder over spreekt, komt haar veel rijker voor. Nu ziet ze ook pas dat deze man, die zoveel vijanden heeft, geheel ongewapend is. Met enige eerbied kijkt ze hem aan. Dat ontgaat de vreemdeling niet. Daar is hem veel aan gelegen. Daarom vervolgt hij:

"Ik geloof, dat ik in u iemand heb gevonden, die verstaat, wat ik bedoel." Vertrouwelijk ziet hij haar aan. "Is het niet zo?"

"Nu, ik ben ook bang dat onze broeders het niet zo erg lang meer zullen volhouden. En meer dan eens heb ik, als ik hun tegenspoed zag, al getwijfeld aan hun hele onderneming. 'k Vraag me ook wel eens af, of ze in deze weg Gods goedkeuring wel wegdragen." "Och, als dat zo was, hadden ze dan niet allang de overwinning behaald?" zo vervolgt de vreemdeling. "Nee, het is duidelijk, dat ze hun ondergang nabij zijn, hoewel mijn hart bloedt, als ik eraan denk."

"Maar dan zullen ze zeker de moed hebben om voor hun geloof te lijden en te sterven!" stelt Daniëlle.

"Dat is best mogelijk. Doch de schoonste kroon, de martelaarskroon, zullen ze toch niet verkrijgen, daar ze zullen sterven met de wapenen in de handen. Ook ik zal weldra .gevangen genomen worden door mijn vijanden. Dan hoop ik me echter niet te verzetten, maar naar het voorbeeld van de Heiland me als een schaap ter slachting te laten leiden en in de ure van mijn dood hoop ik nog voor mijn vijanden te bidden. Alleen zulk een dood is tot de ere Gods."

De stille, rustige en vreedzame gelaatstrek van de man verhoogt nog de schoonheid van zijn knappe gezicht. Het gezicht heeft nog iets jeugdigs. Alleen de baard is blijk van zijn mannelijke leeftijd. "Maar u moet uzelf niet zomaar gevangen laten nemen, hoor!" antwoordt Daniëlle resoluut. Ze heeft plotseling een prachtig plan.

"Ik weet een bijzonder goede schuilplaats, waar ze u nooit zullen vinden. Daar zal ik u brengen, en daar kunt ge u verbergen, totdat de tijden hopelijk anders worden. In deze tijd hoop ik u dan te verzorgen."

"Werkelijk?" De vreemdeling is verrast. "Maar dan moet u me wel laten steunen bij het lopen. Ik ben werkelijk versleten." Daniëlle helpt hem bij het opstaan en laat hem op haar sterke arm steunen. De zwerver lijkt inderdaad volledig uitgeput te zijn. Zo helpt ze hem naar de grot, waar moeder Van Duren vroeger verblijf heeft gehouden. Gelukkig is de afstand niet al te groot. Eenmaal in de grot geeft ze de man uit haar voorraad flink wat te eten.

"U bent voor mij als een engel uit de hemel," spreekt de man. "Wanneer zie ik u terug?"

"Over drie dagen hoop ik weer naar Hautcamp te gaan. Op ongeveer dezelfde tijd als nu, hoop ik u een nieuwe voorraad te brengen." "God vergelde het u," spreekt de man, terwijl hij haar een hand geeft. Opgeruimd vervolgt Daniëlle nu haar weg. Ze heeft een grote sympathie voor deze man opgevat en ze is blij iets voor een vervolgd geloofsgenoot te kunnen doen. Ze heeft er geen erg in dat zeer vernuftig een val voor haar gereed gemaakt wordt.

Als Daniëlle namelijk verdwenen is, verschijnt een gemene grijns op het gezicht van de zogenaamde vreemdeling. "Die loopt er wel in," zegt hij bij zichzelf. "We weten in ieder geval al dat ze een ketterse is. Ik zal die vreemde toestanden nu maar afdoen, want generaal De Catinat lacht zich een ongeluk als hij me zo ziet." Hierop rukt de man zich de namaakbaard van zijn gezicht, rukt de hoed van zijn kaalgeschoren hoofd en doet de ruime, grijze mantel uit, waardoor een nauwsluitend priestergewaad zichtbaar wordt. Hierop pakt hij zijn gewone kleine, zwarte, ronde hoofddeksel, en doet dat op. De zwarte baard stop hij in een der zakken van de grijze mantel, en met deze over zijn arm verlaat hij wel! In de verborgen schuilplaats. "Goed verborgen," peinst hij bij zichzelf. Dan loopt hij het pad op en verdwijnt weldra in de richting van het hoofdkwartier van de belegeraars.

In een goede stemming treedt Daniëlle drie dagen later de schuilplaats weer binnen. De vreemdeling zit met verlangen naar haar uit te kijken. "O," zegt hij, "wat hebben deze dagen lang geduurd.

Ik heb zo verlangd naar je komst."

Ook Daniëlle heeft uitgezien naar het ogenblik dat ze hem weer zou ontmoeten. Het is nog maar de tweede keer dat ze hem spreekt, en toch lijkt het haar wel alsof ze hem al jaren kent. Vol vertrouwen zit ze bij hem en luistert naar de verhalen over het lijden van de Franse geloofsgenoten. Met welk een stille overgave hebben deze mensen zich gevangen laten nemen en zich naar de brandstapel en moordschavot laten slepen. Van haar kant vertelt Daniëlle haar levensloop en van het werk wat ze nu nog voor haar broeders op Balzille mag doen. Elke keer neemt ze immers, zo vertelt ze ook, de door Picomo geschreven brieven op haar tocht naar Hautcamp mee, en geeft die dan in de handen van een der Waldenzen, die, zonder dat de vijand het merkt, elke keer weer Balzille weet te verlaten en haar weet te bereiken op een afgesproken plaats.

Met belangstelling luistert haar broeder naar deze mededelingen.... "Nu weet ik genoeg!" spreekt hij, nadat Daniëlle de schuilplaats verlaten heeft. "Nu nog het laatste bedrijf van dit toneelspel," vervolgt hij, terwijl hij zijn vermomming aflegt. "Wat zal dat arme kind schrikken, als ze in de gaten krijgt wie ik ben." Een week later nadert Daniëlle opnieuw de grot. Met verlangen ziet ze uit naar de volgende ontmoeting. In haar hart voelt ze zich enorm tot de vreemdeling aangetrokken. Paolo zou jaloers zijn, als hij het wist...

Deze keer heeft Daniëlle haar brief nog bij haar.

"Geef mij hem," zo spreekt de man, als ze na een lang en vertrouwelijk gesprek opstaat om heen te gaan. "Ik zal hem wel voor je afgeven. Eerlijk gezegd schrik ik bij de gedachte, dat je bespied zou kunnen worden."

"En u dan? Hetzelfde gevaar zou u ook lopen, als u deze taak van me overnam. Bovendien mag ik aan niemand anders deze brief afgeven."

"Wantrouwt u mij dan?"

"Waarom zou ik?" vraagt ze verwonderd.

"Nu ja, bijvoorbeeld als ik nu eens iemand anders was dan dat ik u verteld heb..."

Daniëlle kijkt hem verbaasd aan.

De vreemdeling begint te lachen.

"Geef hem mij nu maar," zegt hij, terwijl hij haar beetpakt om de brief van haar af te nemen.

Daniëlle wringt zich los. de vreemdeling grijpt haar nu opnieuw vast, nu echter ruwer dan de eerste maal. In een ogenblik overvalt de angst Daniëlle. Ze wil niet toegeven. Ze rukt en wringt en worstelt om los te komen. Ze is geneigd om te gaan schreeuwen, maakt zich woedend en weet zich in een ogenblik los te rukken. Op dat moment brengt de vreemdeling twee vingers aan zijn mond. Direct schieten vier soldaten, die in de directe omgeving van de schuilplaats hebben staan wachten en overweldigden Daniëlle, die geen kans heeft om te ontvluchten. Ze staat als versteend.

"Neem haar de brief af, en breng haar bij de generaal," beveelt de vreemdeling. Dit zeggend rukt hij de valse baard van zijn gezicht, werpt zijn hoed af en trekt de grijze mantel af. Verschrikt ziet Daniëlle dat haar 'geloofsgenoot' in een zwart priestergewaad staat. "En kom, mijn kind," zo vervolgt hij tot Daniëlle," wees nu vriendelijk en laat je gewillig meenemen. Tegenstand zou toch niet baten." "Gemene bedrieger..." wil ze zeggen, doch plotseling klinkt een schot. Een kogel vliegt langs Daniëlle en met een gil zakt de priester in elkaar.

Verrast kijken de soldaten alle kanten uit, maar kunnen niets ontdekken. Dan klinkt een tweede schot en één der soldaten stort kreunend neer.

"Ho-la-i! Ho-la-i!", galmt het nu door de diepe rotskloof. "Heilige Maria! De Scherpschutter!" schreeuwen de drie overgebleven soldaten, draaien zich om en rennen zo hard ze kunnen. "Daniëlle, hen jij het?" roept Paolo verbaasd, terwijl hij naar het bevende meisje toeloopt.

Ze geeft geen antwoord. Bewusteloos zinkt ze in de armen van Paolo.

21. Ternauwernood gered

Zeer voorzichtig draagt Paolo Daniëlle de grot in. Als hij haar neergelegd heeft, neemt hij zijn veldfles en laat wat wijn tussen haar lippen lopen. Daniëlle slaat haar ogen op. Even ziet ze verbaasd rond. Dan vertelt ze Paolo hoe ze in deze toestand terecht is gekomen. "Je hebt die zogenaamde vreemdeling wel gemakkelijk je vertrouwen gegeven, en misschien nog wel meer..." zegt Paolo, terwijl een licht verwijt in zijn stem klinkt. "Het is maar goed, dat ik hier net een poosje wilde komen uitrusten."

Daniëlle kleurt enigszins. Ze zwijgt. Ze voelt aan, dat Paolo gelijk heeft, meer dan hijzelf weet.

"Het lijkt me het beste, dat ik de mand nu maar naar de herders breng en ook de brief zal afgeven," gaat Paolo verder. "'k Hoop dat je mij tenminste zult vertrouwen!" laat hij er lachend op volgen. "ja, vanzelf!" antwoordt Daniëlle, "maar waarom zou ik het zelf niet doen. Ik hen echt wel van de schrik bekomen."

"Daar gaat het niet om, meisje, maar als ik jou was, zou ik maar zo snel mogelijk thuis zien te komen. Er is een flinke kans dat die lafaard je allang verraden heeft. Als dan die helden, die zojuist de vlucht hebben genomen, in

het kamp terugkomen, zal direct een aantal soldaten naar huis gestuurd worden om vader en jou gevangen te nemen. Daarom ga jij nu direct naar huis en vertelt het hele verhaal, en daarna zorg je voor een goed heenkomen." Daniëlle moet hem gelijk geven. Ze staat daarom op en wil direct gaan. Paolo loopt echter een stuk met haar mee.

Bij de ingang van de grot liggen de priester en de soldaat, drijvend in hun bloed. Even bukt Paolo zich. Leven ze nog? Dan zou hulp geboden moeten worden. Beiden zijn echter reeds overleden. Paolo schopt het lijk van de pater verachtelijk opzij. Met Daniëlle loopt hij verder.

Aan het einde van het rotsdal gaan hun wegen uiteen.

"Daniëlle, het zou niet juist zijn om je voor te gaan houden, dat

138

ik je nu toch het leven gered heb," spreekt Paolo ernstig, "maar toch wil ik je nog één keer mijn vraag stellen. Je weet waar ik het over heb."

"Ik begrijp het," zegt Daniëlle zacht. "Ik ben je ontzettend dankbaar dat je me het leven gered heb. Ik bewonder je om je moed. En ik houd van je, als van een broeder."

"En niet meer?" vraagt Paolo, bijna smekend.

"O Paolo, ik kan niet anders," antwoordt ze. "Ik mag er toch niet om liegen?"

"Dan wens ik je vaarwel!" spreekt hij. "Waarschijnlijk zie je me dan nu voor het laatst."

"Maar wat ga je dan doen?" vraagt ze, wat geschrokken.

"Dat weet ik nog niet. In ieder geval wil ik jou niet meer lastig vallen," antwoordt hij, lichtelijk geraakt. "Ik hoop dat je weldra iemand vindt, die je meer verdiend heelt dan ik."

Dan draait hij zich om en verdwijnt weldra uit het gezicht. Daniëlle voelt zich ellendig en miserabel. Ze moet echter voortmaken, anders is haar vrijheid en die van Picomo in gevaar. Als ze op de boerderij aankomt, vertelt ze kort en goed wat er is voorgevallen. Picomo ontstelt, als hij hoort in welk gevaar ze verkeerd heeft. Overigens is er nu geen tijd om daarover te piekeren. Er moet gehandeld worden. Het is wel bijna zeker, dat men in het leger weet wie Daniëlle is. Daarom zijn zij geen ogenblik meer veilig. Er zit dus niet anders op dan zo snel mogelijk de wijk te nemen naar de bergen. In korte woorden vertelt Jerome moeder Barbara dat hij met Daniëlle om belangrijke zaken enige tijd de hoeve zal verlaten. Moeder Barbara begrijpt er niets van...

Tegen de avond ontstelt ze echter nog veel heviger, als ze ziet, dat de boerderij omsingeld wordt door een groot aantal soldaten. Met enkele soldaten treedt een officier binnen en vraagt, waar haar man is.

"Ik weet het niet," antwoordt ze naar waarheid. "Ze zijn juist vanmiddag weggegaan. Heilige Maria, wat is er dan toch aan de hand?"

"Nee, oude heks, dat zal jij niet weten," valt een van de soldaten ruw uit.

"Je denkt ons zeker voor de gek te kunnen houden. We weten heus wel datje in het geheim ook een ketterse bent!"

Dit is voor moeder Barbara te veel. Zij een ketterse? Ze beek bij de gedachte en slaat onwillekeurig een kruis.

"Dus de vogels zijn gevlogen," spreekt nu de officier. "Welnu, mannen, neemt deze vrouw dan maar mee naar ons legerkamp. Misschien werkt haar geheugen daar wat beter dan hier."

Dat was echter gemakkelijker gezegd dan gedaan, want op het moment dat

de soldaten op moeder Barbara toestappen, klemmen de kinderen zich met geweld aan haar rokken vast en beginnen overluid te schreeuwen. Ook moeder Barbara verliest nu haar zelfbeheersing, zakt op haar knieën en roept hartgrondig alle heiligen aan, die ze maar bedenken kan.

Juist op dat moment stapt pater Le Norme binnen. Die verzekert de officier, dat deze vrouw beslist een oprechte dochter der moederkerk is, en dat hij ervan overtuigd is, dat ze niets van de werkzaamheden van haar man en van Daniëlle afweet. Daar moet de officier zich dan maar bij neerleggen. Zonder buit keren ze zo van hun jachtpartij in het legerkamp terug.

In het kamp is men juist de laatste dagen bezig aan een nieuwe onderneming. In het grootste geheim worden plannen voor een tweede aanval op de vesting voorbereid. Bij verrassing wil men proberen de vesting te nemen

Men heeft daarvoor een zijde gekozen, vanwaar de Waldenzen geen gevaar vrezen. Aanvankelijk hadden de Waldenzen aan die zijde een fort opgeworpen. Weldra had men die bezetting echter moeten verlaten. Nu was dat niet zo bar erg, want tussen het fort en de eigenlijke bezetting lag een vrijwel onoverbrugbare kloof Van die zijde meenden de Waldenzen toch geen gevaar te vrezen te hebben. Juist daarop nu hebben de belegeraars het gemunt. Inderdaad, de kloof is steil en diep, maar niet onoverbrugbaar. In het diepste geheim wil men een brug aanbrengen over de kloof, zodat de soldaten Balzille kunnen bereiken, voordat de Waldenzen er erg in hebben. Het is een donkere nacht.

Soldaten naderen de kloof De duisternis bedekt hen voor het oog van Balzille. Vijf van hen zijn uiterst bekwame klimmers. Dat moet ook wel. De kloof is steil en diep. Langs sterke touwen laten zij zich in de kloof neerzakken. Ongedeerd bereiken ze de grond. Nu moeten ze echter aan de andere zijde omhoog klauteren. Ieder heeft een touw om zijn middel. Zo zullen ze tegen de wand op moeten klauteren. Het is letterlijk een halsbrekend karwel. Twee van de vijf storten tijdens de beklimming in de diepte. De drie anderen bereiken na ontzaglijke inspanning de overzijde. Ze bevestigen aan enkele scherpe en vaste rotspunten een stel stevige touwen en werpen ze daarna naar de overzijde, waar andere soldaten die opvangen. Ook aan die zijde worden ze vastgebonden.

Nu is het de bedoeling met de grootste voorzichtigheid op deze evenwijdig gespannen touwen planken te leggen, waarover de aanvallers gaan kunnen. Van te voren zijn die in het kamp reeds gereed gemaakt. Terwijl de soldaten hiermee bezig zijn, houden de drie soldaten aan de overzijde de wacht bij de touwen. Ze verkleumen van de kou. Het is hen natuurlijk ten strengste verboden om vuur te maken. Dan zouden ze onmiddellijk ontdekt worden door de wachter op Balzille. En als ze ontdekt worden op dit moment, aan deze zijde van de kloof, zijn ze onherroepelijk verloren. Er zou geen ontkoming zijn.

"Ssstt! Hoor je niets, Schanzo?" fluistert één van hen. Hij meent geritsel te horen.

"Het zal wel een of ander konijn zijn, dat wij in zijn nachtrust gestoord hebben," antwoordt Schanzo, een dapper, onverschrokken soldaat. "Maar, verdraaid, kruip niet zo dicht tegen Ine aan, Pierre. Het lijkt wel, of je bang bent. Je beeft als een rietje."

"Bang?" vraagt Pierre, enigszins beledigd. "Iedereen in het leger weet dat ik de rook van de kruitdamp de lekkerste geur vind. Maar, en dat zeg ik eerlijk,

ik heb er mijn pink voor over, om dit beleg te overleven. Want om tegen de hel te vechten..."

"Wat kraam je nu toch voor onzin uit!" valt Schanzo uit. "Dus je gelooft werkelijk dat die ellendige ketters een verbond met de duivel hebben gesloten?" Nou, let dan maar eens op, wat er straks gaat gebeuren, als de brug eenmaal gereed is. Dan zul je zien dat al die mannen werkelijk mensen van vlees en bloed zijn."

"Dat boze geesten bestaan, is natuurlijk een ding dat zeker is," valt nu de derde soldaat in. "Je heb toch ook wel gehoord, dat kapitein Du Pré bij de laatste aanval wel zestig meter door de lucht werd geslingerd en in een kloof werd neergeworpen, zodat hij zijn beide benen brak?"

"Grote onzin allemaal!" antwoordt Schanzo. "Alle respect voor kapitein Du Pré, maar ik denk toch dat hij de laatste keer het niet meer zag zitten, in angst zich omdraaide, zo snel als hij kon wegrende en voor dat hij er erg in had in die kloof getuimeld is."

"Nou, en denk dan eens aan het geval met pater Lacorde," mengt Pierre zich nu weer in het gesprek. "Die hebben ze toch maar gevonden, met zijn hoofd verdraaid op zijn romp. En wat vind je dan van die Scherpschutter? Dat is helemaal de duivel in eigen persoon! Huuu..."

Pierre slaat van angst een kruis.

"Je bent een oude zeurkous, dat zeg ik je!" vaart Schanzo uit. "Die Scherpschutter schijnt inderdaad iemand te zijn, die goed kan schieten. Maar dat is dan ook alles, Ik zou hem graag eens in het vizier krijgen. En laten we over de geschiedenis van die pater maar zwijgen. Ik vind het toch wel eigenaardig: een keurig nette pater, die in de bergen een eenzaam meisje achterna loopt. Laat me niet lachen."

"Foei, Schanzo!" reageert nu Pierre. Hij heeft teveel eerbied voor alles wat de naam van pater of priester draagt, om zo'n toespeling over zijn kant te laten gaan. "Je weet toch ook, dat die meid voor spion speelde, en dat de eerwaarde pater om die reden haar tot zich gelokt heeft!"

"O ja, ik weet er alles van, maar ik heb er toch zo mijn eigen gedachten over," glimlacht Schanzo. "Maar goed, de pater is er niet meer. De kapelaan zou zeggen: Requiescat in pace!"

"Ik draag in ieder geval nog een amulet, waarop de pater met eigen hand een zegenwens heeft geschreven," spreekt de derde soldaat.

"Nou, daar heb je wat aan, zeg!" antwoordt Schanzo. "Je hoopt dus werkelijk, dat als de vijanden op je afkomen, ze eerst even op dat stukje papier zullen kijken, en je daarna zullen overslaan. Nee, 't is prachtig!"

"Nou is het wel weer genoeg, Schanzo!" herneemt Pierre weer het woord, "Wat is het toch koud. 'k Wilde dat het dag werd en de brug gereed was."

Daar zijn de andere twee het roerend mee eens. Die nacht lijkt ook werkelijk nooit te eindigen.

Eindelijk breekt de morgen echter aan. Het bijna bevroren drietal ziet hij de eerste schemering, dat hun makkers flink hebben doorgewerkt en de brug bijna klaar is. Binnen een uur kan de overtocht van het leger plaats vinden en de aanval een aanvang nemen. Zo zullen de Waldenzen geheel onverwacht overrompeld worden.

"Ze zullen gek opkijken, die Waldenzen," zegt Schanzo. "Ja, mits de duivel er niet tussenkomt," meent Pierre.

"Stil eens," fluistert de derde nu. "Ik hoor iets."

Alle drie leggen ze het oor tegen de grond. Ze vernemen echter geen enkel geluid. Plotseling springen ze echter alle drie tegelijk op. Ze horen aan de overzijde een geluid. Ze zien echter niets. Dan knalt een schot.

Schrik grijpt de mannen aan. De grond schudt onder hun voeten. Een vreselijk lawaai en een angstig geschreeuw klinkt op. Met een oorverdovend lawaai storten de planken van de brug met allen die erop werkten in de laagte.

Dan klinkt een roep.

"Ho-la-i! Ho-la-i"

Paolo komt van tussen de struiken naar voren, Met innerlijk plezier ziet hij de uitwerking van zijn schot. Het was raak. Het ene touw werd dwars door midden geschoten.

"Daar heb je hem!" schreeuwt Pierre vol angst. Hij haast zich langs het touw het ravijn in. Te onvoorzichtig natuurlijk. Met een paar gebroken ledematen bereikt hij de bodem.

Schanzo heeft iets meer tegenwoordigheid van geest. Hij maakt het stuk van het doorgeschoten touw los, knoopt dat aan het andere nog gespannen touw en laat zich, gevolgd door de derde soldaat, voorzichtig in de kloof afdalen.

Inmiddels is men op Balzille gewekt. Verschrikt komt men aanlopen. Ze zien de ravage die overgebleven is van de hele onderneming. Opgelucht halen ze adem.

Voor de tweede keer is Balzille ternauwernood gered.

22. **Gelijk men het zilver loutert...**

De Catinat is woedend.

Is het clan werkelijk onmogelijk om dat gebroed uit te roeien?

Is dat nest dan werkelijk onneembaar?

Is dat handje vol bergbewoners dan sterker dan het grote leger?

De generaal kan en wil het niet geloven. Er moet aan dit beleg een eind komen. De Balzille moet vallen. En de Balzille zál vallen. Heimelijk is de generaal echter blij als op een dag voor hem de

boodschap komt, dat een ander de leiding van hem zal overnemen. Een andere taak moet door De Catinat worden waargenomen. Een

taak, waarmee hij wellicht meer eer zal inoogsten. Een taak, die hem ook dichter zal brengen bij het bezit van de maarschalksstaf. Want met al de ellende van dit beleg is dit voor de generaal een steeds grotere zorg geworden: zou hij op deze wijze zijn bevordering verspelen?

De Franse gezant De Feuquières neemt de leiding van De Catinat over. Deze laat de vesting nog nauwer insluiten. Nog heviger laat hij aanvallen uitvoeren. Na korte tijd is hij echter reeds tot de conclusie gekomen, dat een voortzetten van het beleg op deze wijze slechts kruit en kogels kost, zonder dat iets wordt bereikt. Er is slechts een middel, zo overlegt de nieuwe aanvoerder, om Balzille te nemen: de hele vesting moet eenvoudig weg in puin geschoten worden. Hij wil dan wel eens zien hoe lang ze dan nog blijven zitten.

De bevelhebber laat kanonnen aanslepen. Het kost ontzettend veel inspanning om het zware geschut tegen de rotsen op te trekken, zodat de kanonnen op gelijke hoogte met het fort staan. Eindelijk gelukt het echter om op de verschillende plaatsen de kanonnen schietklaar te maken.

Voordat tot beschieting wordt overgegaan wordt echter nog een poging tot verzoening gedaan. De nieuwe aanvoerder heeft heimelijk groot respect voor de belegerden. Hij wil de dapperen mannen als het even kan sparen. De witte vlag wordt opgestoken, en enkele boodschappers brengen op Balzille de tijding dat het leven der mannen gespaard zal worden, mits ze zich overgeven. Doch zelfs in het gezicht van de dood blijven de mannen onwankelbaar. "Wij zijn geen onderdanen van de koning van Frankrijk," zo luidt het antwoord. "Met zijn officieren wensen wij dus niet te onderhandelen. De grond waarop we staan, is ons rechtmatig eigendom. Het is de erfenis van onze vaders. Met de hulp des Heeren hopen we hier te leven en te sterven, ook al zouden er nog slechts tien van ons in leven zijn. We hebben kogels en kruid genoeg, terwijl de rotsen tegen uw kogels bestand zijn!"

"Dat zullen we dan eens zien!" antwoordt de bevelhebber grimmig. "Vuren!" zo klinkt weldra het bevel.

En de Waldenzen schijnen aanvankelijk inderdaad gelijk te krijgen. Al de kogels stuitten op de harde rotsen af, zonder dat ze ook maar enige beschadiging lijken aan te brengen. De vijand zet echter door. Urenlang klinkt het gedreun. Luid weergalmen de slagen tegen de wanden der bergen. Het is op den duur een ondraaglijk geluid. Voor de rotsen betekent het op den duur echter een ondraaglijk geweld. Hier zijn geen rotsen, hoe sterk ook, tegen bestand. Tegen het vallen van de avond wordt de eerste overwinning behaald. De buitenste verdedigingslinie der Waldenzen stort in elkaar. De mannen zijn gedwongen zich in de eigenlijke vesting terug te trekken. Gelukkig is nog niemand door het onstuitbaar geweld getroffen. Toch kan het zo nooit lang meer duren. Tot die conclusie moeten allen wel komen. En wat dan? De moedeloosheid is van de gezichten af te lezen. Waar moeten ze heen, als hun laatste vesting valt? Dominee Arnaud laat in de nacht zijn mannen bij elkaar komen. Onder het geluid van de voortgaande beschieting moet overlegd worden wat te doen staat. Over één ding is ieder het eens: nimmer zullen ze zich overgeven. Waarschijnlijk zou de vijand het overigens ook niet meer aanvaarden. Blijven is echter ook niet mogelijk. Ook dan is de strijd binnen een enkele dag beslist,

"Er blijft maar één weg over," spreekt dominee Arnaud, "en dat is de vlucht. Lukt het ons in het hooggebergte te verdwijnen, dan moeten ze ons voorlopig nog maar eens te pakken zien te krijgen." "Ja maar," zo klinken enkele stemmen op, "waar moeten we heen? We zijn totaal ingesloten! Alle wegen worden nauwkeurig bewaakt." Ook dominee Arnaud weet geen oplossing voor dit probleem. Ten einde raad roept hij uit: "Dan is het inderdaad verloren. Slechts één weg blijft ons dan over: te sterven op deze plaats. Als God dan dat over ons besloten heeft, laten we er dan in berusten. Voor Zijn Kerk blijft het gelden: *Hetzij dat wij leven, hetzij dat wij sterven, wij zijn des Heeren!*"

"Nee, dominee!" zo klinkt plots een stem. "Er is nog een mogelijkheid te ontkomen!"

De man, die dit gezegd heeft, treedt wat meer naar voren. Het is dezelfde man, die steeds met Daniëlle in verbinding heeft gestaan en uit haar hand de brieven overnam. Doordat hij geboren en getogen is in Balzille, kent hij de omgeving op zijn duimpje.

"Mijn weg is nog open! Begrijpt u wat ik bedoel?"

Ach ja, maar hier schrikken de meesten toch voor terug. Dat is geen weg.

Dat is geen pad. Die zogenaamde weg is volslagen onbegaanbaar. De bewoners der valleien zijn echt niet voor een kleintje vervaard, maar dit is volslagen onmenselijk en roekeloos.

En toch, dat zien weldra ook allen in, er is geen andere mogelijkheid. Ze zullen wel moeten.

De man, die het plan heeft voorgesteld, probeert zijn broeders moed in te spreken. "De nacht is donker. God heeft een mist geschonken, om ons onder te bedekken. Hij zal het ons ook doen gelukken. Ik zal vóór gaan, en jullie volgen mij, één voor één."

Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen. Voor dat ze heengaan, smeken ze God om een behouden tocht langs dit wel zeer gevaarvolle pad. Dan stappen ze op. De nauwe rotsspleet is juist breed genoeg om er één man tegelijk door te laten. Al kruipend, glijdend en hurkend vervolgen ze hun tocht. Voorwaarts. Ze mogen geen ogenblik verloren laten gaan. Daarom gunnen ze zich ook geen moment rust. De voorste man heeft zijn schoenen uitgetrokken. Zo kan hij elke plaats aftasten, om zeker te weten of een bepaald punt houvast genoeg biedt om er langs te gaan. De tweede volgt precies elke beweging van de man voor hem. Zo doen allen, teneinde het gevaar te ontgaan.

Plotseling klinkt geratel. Een van de mannen glijdt uit en laat zijn etensketeltje in de afgrond vallen. Allen staan direct doodstil. Op korte afstand is een wachtpost der vijanden. Juist wordt de ronde gedaan. De schildwacht heeft enig geluid vernomen.

"Qui vive!" roept hij.

De Waldenzen houden de adem in. Worden ze nu ontdekt, dan is alsnog alles tevergeefs. De Franse soldaat hoort niets meer. Lopen dan maar. Zeker verbeelding geweest.

Dan kan de tocht worden voortgezet. Tegen de morgen hebben ze het gevaarvolle pad achter zich. Even wordt gekeken, of er iemand ontbreekt. Allen worden geteld. Geen wordt gemist. Bemoedigd zien ze elkaar aan.

Twee uur lang na zonsopgang vervolgen ze ongestoord hun weg. In die tijd beuken de kanonnen onverstoord tegen Balzille. Niemand heeft tot op dat moment enig idee dat de vogels reeds lang gevlogen zijn. Nu stuiten zij echter op een van de vijandelijke voorposten. Direct wordt aan elkaar doorgegeven: "De ketters zijn op de vlucht geslagen!" De vijandelijke troepen zetten onmiddellijk de achtervolging in. Zoals wild door de jagers wordt nagezeten en zoals veld hoenders vluchten over de bergen, zó worden de Waldenzen opgejaagd. Elk ogenblik zijn ze in het grootste gevaar. Waarlijk, er is slechts één schrede tussen hen en de dood. En waarom? Omdat ze God willen dienen naar zijn Woord. Al die ellende overkomt hen slechts vanwege de vijandschap der wereld tegen de dienst des Heeren. Dat volk moet van de aarde weg. Het is niet betamelijk, dat zulke mensen leven. Met duivelse bezetenheid worden ze achtema gejaagd, alsof het de grootste misdadigers zijn.

Menigmaal dreigen ze ten onder te gaan. Enkele malen zien ze zich ingesloten door de vijandelijke troepen en moeten ze met het zwaard in de hand zich een doortocht banen. Menige dappere krijger vindt de dood....

Dit kan zo niet lang meer duren. Daarbij komt, dat elk dorp in de omgeving bezet wordt door vijandelijke soldaten, terwijl de Waldenzen toch af en toe gedwongen worden om zich in de dorpen te wagen, teneinde enig voedsel te bemachtigen. Telkens weer moeten ze zich dan met geweld losrukken van

tussen de soldaten.

O, het kan nooit lang meer duren. Werkelijk, het water is gestegen tot aan de lippen en het dreigt hen te overstromen. Dit is te veel, Dit is niet vol te houden. Hier schieten mensenkrachten te kort. De ondergang schijnt nabij. ...Doch zie..

Reeds drie dagen worden de Waldenzen zo achtervolgd als ze opnieuw een dorp binnentrekken. Enkele soldaten en boeren hebben zich verscholen op het kerkhof, Fel wordt er gestreden. Opnieuw weten de Waldenzen de vijand te overmeesteren. Meer dan vijftig doden hebben de vijanden te betreuren. De bevelhebber wordt gevangen genomen.

"Houd moed!" fluistert deze dominee Arnaud toe, terwijl hij hem zijn degen afgeeft, "een dapperheid als de uwe zal zeker beloond worden."

Verwonderd en verrast kijkt de predikant hem aan. Wat heeft dit te betekenen?

"Binnen drie dagen valt een voor u zeer belangrijke beslissing. In die tijd moet Victor Amadeus namelijk beslissen, of hij een verbond met Frankrijk wil sluiten, Of dat hij toetreedt tot een verbond tussen Duitsland, Holland, Engeland en Spanje. Vermoedelijk kiest hij voor het laatste."

Vanzelfsprekend veroorzaakt dit bericht grote blijdschap onder de Waldenzen. Als dit inderdaad zo zou zijn, dan is dat inderdaad hun behoud. Vol spanning wordt dan ook gewacht op het besluit van de hertog.

Niet al te lang worden ze op de proef gesteld. De volgende dag — het is juist zondag — naderen twee mannen met een witte vlag in hun hand. Het zijn twee overheidspersonen uit de omgeving. Deze delen hen officieel mee, dat de hertog in oorlog is met Frankrijk. Hij biedt hen de vrede aan.

Welk een vreugde heerst onder de arme, afgetobde strijders. Vrede. Niet langer verjaagd Niet langer verdreven. Terug naar het erfgoed van hun vaders.

De Waldenzen weten er werkelijk geen woorden voor te vinden. De volgende dag reeds zijn de rollen totaal omgekeerd. De Franse soldaten, die tot nu toe hen rusteloos achtervolgd hebben, moeten nu zelf maken dat ze weg komen. De soldaten van de hertog nemen ieder van hen, die nog in de valleien aanwezig is, direct gevangen. Aan de Waldenzen worden diezelfde dag, op last van de hertog, levensmiddelen uitgereikt. "De dappere verdedigers van Bobine", zoals zij nu genoemd worden, krijgen verder een dorp toegewezen, waar ze voorlopig zich kunnen vestigen. Zelfs wordt dominee Arnaud door de hertog uitgenodigd voor een onderhoud. Tijdens dat gesprek heeft de hertog niets dan lof voor de dappere strijders, die "slechts hun God en hun vorst wilden dienen." De hertog schuift de schuld van de vervolgingen op anderen, en belooft zich volledig voor hen in te zetten, terwijl hij tevens verzoekt, of ook zij hun trouw willen bewijzen.

Het is duidelijk, wat de hertog bedoelt. Hij heeft meer dan ooit de dappere bewoners der valleien nodig in zijn strijd tegen de Franse koning.

De volgende zondag komen alle Waldenzen samen. Na lange tijd kunnen ze opnieuw in vrede zich neerzetten onder het Woord des vredes. Dominee Arnaud spreekt ernstige woorden. In het kort verhaalt hij van het lijden en de verdrukking, die doorstaan zijn. Vol vreugde wijst de dienaar des Woords daarop echter heen naar Hem, Die hen in al die nood niet om heeft doen komen maar hen genadiglijk uit de strik heeft willen bevrijden. En velen wordt het te machtig als aan het slot van de dienst de leraar de gemeente opgeeft

te zingen van al die verdrukking én van die verlossing.

*Looft, gij volken, onze God,
en laat horen de stem zijns roems.
Die onze zielen in het leven stelt,
en niet toelaat, dat onze voet wankele.
Want Gij hebt ons beproefd, o God;
Gij hebt ons gelouterd, gelijk men het zilver loutert.
Wij waren in het vuur en in het water gekomen,
maar Gij hebt ons uitgevoerd in een overvloeiende verversing.
Ik zal met brandoffers in Uw huis gaan,
ik zal (7 mijn geloften betalen.
(Psalm 66)*

23. Geduldig gedragen

Van nu af aan staan de Waldenzen in de gunst van de hertog. Deze betonen hem dan ook ten volle hun vertrouwen. In de strijd tegen de Fransen, die nu gestreden moet worden, laten zij het niet afweten. Vol moed strijden ze aan de zijde van Victor Amedeus. Dat hebben de Fransen geweten.

Gehard in de strijd schrikken de Waldenzen, die normaal ingedeeld zijn bij het leger van de hertog, niet snel terug voor gevaren. Vele Fransen vinden de dood. Vier Waldenzen bekleden in het leger de rang van kapitein. Dominee Arnaud wordt door de hertog zelfs tot kolonel aangesteld. Hij ontvangt uit handen van de hertog een prachtig, met goud versierd, kleed, een degen, een horloge en een sjerp.

De ene goede tijding na de andere bereikt hierna de Waldenzen. Na enige dagen arriveren uit Turijn een groot aantal verloren gewaande broeders. Lange tijd hebben dezen gevangen gezeten in de kerkers van Turijn. De hertog heeft echter direct na de vredessluiting hen allen vrij gelaten. Onder hen bevinden zich ook twee predikanten. Tot hen zegt de hertog, dat ze van nu af aan de vrijheid hebben om overal het evangelie te prediken. Zelfs in Turijn zal hen dit niet verboden zijn.

Ook uit het gebied De la Tour keren een groot aantal Waldenzen terug. Tijdens de vroegere vervolging waren zij bezweken onder de verleiding om de zuivere godsdienst te verloochenen. Dat heeft hen echter geen rust gegeven. Nu keren zij daarom terug naar de valleien. Met berouw verzoeken zij om opnieuw zich bij de gemeenten der Waldenzen te mogen aansluiten. Zo vindt er een dagelijkse groei der gemeenten plaats.

Tevens ontvangen de Waldenzen de meeste van hun goederen terug. Dat gaat vanzelfsprekend niet altijd even gemakkelijk. Andere bewoners hebben er intussen reeds vele jaren verblijf gehouden. Daaronder zijn er wel, die door een eerlijke koop aan hun woning gekomen zijn.

In een goede harmonie wordt dit alles echter geregeld.

In het jaar 1694 laat de hertog de belangrijkste aanvoeders der Waldenzen hij zich komen. Op aandringen van koning-stadhouder Willem III sluit de hertog een nieuw verbond met hen. Voor altoos worden ze in hun oude rechten hersteld. Nimmer zullen ze meer uit hun bezittingen worden verdreven. Altijd zullen ze ook de vrijheid behouden om God naar Zijn Woord te dienen.

Vanzelfsprekend zijn de Waldenzen zeer verheugd met deze nieuwe beloften. Overal worden in de valleien dan ook kerken gesticht. Ook worden scholen gevestigd, waar

de kinderen onderwezen kunnen worden naar het Woord van God.

Vanzelfsprekend is deze bevoorrechting der Waldenzen een doorn in het oog der Roomse kerk. Daarom vervaardigt paus Innocentius XII een bul uit, waarin de inquisiteurs nog eens gewezen worden op het goed recht van hun werk en worden aangemoedigd daarmee voort te gaan. De regering van Turijn verklaart de bul echter ongedig. Zij is een aantasting van de macht der regering. Daardoor blijft de vrede der Waldenzen voor dit maal nog ongestoord.

En toch...

Ongedacht komt er weer een wending in het lot der Waldenzen. In het jaar 1697 wordt er te Rijswijk vrede gesloten tussen de Franse koning en zijn protestantse vijanden. Eén van de eisen die door Willem III aan de Franse koning worden gesteld is, dat de protestanten uit Frankrijk en de Palts in vrede voort kunnen leven. De Franse koning geeft toe, maar....

Nu heeft hij zijn handen vrij om eindelijk eens met hen af te rekenen. Op sluwe wijze zal hij zijn doel zien te bereiken. Opnieuw zoekt hij de vriendschap van de hertog van Turijn. Schone beloften worden hem gedaan. De hertog zal stukken gebied terug krijgen. Hij zal een geldbedrag van enkele miljoenen kronen ontvangen. En bovendien biedt de Franse koning hem aan, dat de dochter van de hertog, die nog slechts tien jaar is, in het huwelijk zal mogen treden met de hertog van Bourgondië. Ondanks alle beloften en eden schendt de hertog zijn trouw aan de Waldenzen. De overeenkomst met Frankrijk wordt gesloten. Opnieuw neemt het lijden der Waldenzen een aanvang.

Het eerste bevel wordt in 1698 reeds afgekondigd. Alle Franse vluchtelingen, die zich in de valleien bevinden, moeten ogenblikkelijk het land verlaten. Een tweede bevel zegt zelfs, dat allen, die niet in de valleien geboren zijn, deze moeten verlaten.

Welk een droefheid wordt hierdoor in de harten van vele Waldenzen verwekt. Hoevelen van hen zijn door huwelijken verbonden aan de vroegere Franse vluchtelingen. Hoeveel predikanten en schoolmeesters van hun volk zijn niet afkomstig uit andere gebieden. Mensen, die jarenlang reeds met hen optrekken en eigenlijk met hen een volk zijn geworden.

Het bevel blijft echter ongewijzigd. Drieduizend man moeten de valleien verlaten. Als ballingen zullen ze opnieuw een ander verblijf moeten zoeken. O zeker, er wordt wel een verblijfplaats voor hen gevonden. De keurvorst van Wurtemberg stelt zijn gebied voor de vluchtelingen open. Het leed is er daarom echter niet minder om.

Onder degenen, die de valleien moeten verlaten, behoort ook dominee Arnaud. Ook hij is immers van oorsprong een Franse hugenoot. Ook hij wordt daarom verbannen. En ondanks alle mooie woorden, eens door de hertog gesproken, ondanks de heldenmoed, die dominee Arnaud getoond heeft in zijn strijd tegen Frankrijk, moet ook hij als balling het land verlaten.

Opnieuw is hij de aanvoerder der Waldenzen, die het land verlaten. Gezamenlijk vestigen zij zich in de Duitse staat. Daar blijft hij zich inzetten voor 'zijn' volk. Hij weet ervoor te zorgen, dat ze niet naar alle kanten uitzwerven, waardoor het volk der Waldenzen als volk zou ophouden te bestaan. Het dorpje, waar de Waldenzen zich vestigen, noemt hij "Les Milders", de moerbeibomen. De nieuwe inwoners van het dorp voeren namelijk na enige tijd de moerbeibomen en de zijderups in. Ook laat dominee Arnaud op zijn landgoed, als eerste in de Duitse staten, aardappels verbouwen. Weldra vormt de aardappel niet alleen het voedsel van de dorpsbewoners, maar verspreidt de verbouw zich over het gehele land,

Ondanks de door de hertog genomen maatregelen leven er in het hart van dominee

Arnaud geen haatgevoelens jegens de hertog. Als na enige jaren de hertog opnieuw de strijd tegen de koning van Frankrijk moet aanbinden, doet hij weer een beroep op de Waldenzen. Dominee Arnaud weifelt geen ogenblik. Opnieuw gespt hij zijn zwaard aan en reist zelfs de valleien door om de Waldenzen op te wekken in de strijd tegen Frankrijk.

Na de overwinning op Frankrijk vestigt dominee Arnaud zich niet opnieuw in de valleien. Hij keert terug naar zijn woonplaats in Würtemberg. Daar mag hij nog een groot aantal jaren als predikant de gemeenten dienen. In 1721 komt voor hem het einde.

Dan mag de trouwe en dappere dienstknecht des Allerhoogsten op tachtigjarige leeftijd zijn oude hoofd neerleggen. Tegenover de pastorie wordt hij begraven. Op zijn grafsteen wordt het wapen der Waldenzen gebeiteld: een kandelaar, omringd door zeven sterren, staande op een bijbel. Daar omheen staan de Latijnse woorden "Lux lecet in tenebris", dat is: "Het licht schijnt in de duisternis".

De Waldenzen, die in de valleien mogen blijven wonen, ondervinden na het vertrek van hun vele broeders, nog ernstige verdrukkingen. Aangepord door verscheidene Roomse geestelijken worden allerlei maatregelen tegen hen genomen, die hen in hun vrijheid aantasten. Geduldig dragen zij echter het vele onrecht wat hen wordt aangedaan. En van tijd tot tijd mogen zij ademhalen, wanneer soms van onverwachte zijde hen hulp en steun wordt geboden.

24. **Als een broeder**

Schoon is het landschap der valleien. Op het plateau van Cing-Pies staat de grote boerderij. De zon neigt naar de ondergang. In de woonkamer zit een oud man. Het is Jerome Picomo.

Zijn gezicht is van pijn vertrokken. Vooral de laatste tijd heeft hij veel pijn. Hij is zelfs niet meer in staat om alleen zijn bed uit te komen en in de stoel te gaan zitten. Zijn oudste dochter moet hem daar steeds bij helpen.

Ondanks de pijn heeft zijn gezicht toch een milde uitdrukking. En teer klinkt zijn stem.

Vol aandacht luisteren alle gezinsleden naar vader. Hij heeft op zijn schoot een boek liggen. Een bijbel.

Af en toe leest hij enkele verzen uit het voor hem liggende hoofdstuk voor. Dan houdt hij even op, kijkt de kring rond en spreekt enkele woorden over het gedeelte wat hij heeft gelezen. Zo onderwijst hij zijn gezin in de leer der waarheid.

"Geen rozenkrans, geen vasten, geen bedevaarten, geen missen zullen ons kunnen redden. Alleen door het bloed van Christus en door de Geest onzes Gods kunnen we zalig worden. Zál Gods Kerk ook zalig worden. Want Zijn trouw staat vaster dan de bergen van Hautcamp. En wie daarin deelt, zal de zaligheid zeker beërven. Geen verdrukking, geen vervolging zal hen kunnen scheiden van de liefde Gods, die is in Christus Jezus. O, als ik dan terugdenk aan de tijd, dat het volk der Waldenzen zo hevig werd vervolgd. Wat een lijden hebben zij moeten doorstaan. Maar God hield hen staande, te midden van alle gevaren en heeft hen uiteindelijk de overwinning gegeven."

Zo spreekt Jerome verder. En hij prijst zijn huisgenoten de dienst des Heeren

hartelijk aan. "Daarin ligt meer genoeg dan in het bezit van de ganse wereld!"

's Zondags houdt hij in huis altijd godsdienstoefeningen. Dat doet hij al enige tijd. Zelf kan hij namelijk niet meer de reis naar Balma maken, om daar de diensten bij te wonen. Enige jaren heeft hij dat wel gedaan. Dan was hij een trouwe kerkganger in de gemeente der Waldenzen. Nu is dat echter voorbij. Nu kan hij niet meer. In de kring ontbreekt zijn vrouw. Zij is al enkele jaren uit de tijd. Nooit is zij de schrik meer te boven gekomen die haar aangreep, toen ze bezocht werd door de soldaten van de hertog om Daniëlle en haar man gevangen te nemen. Wel is ze verblijd geweest toen deze zijn teruggekeerd. De oude is ze echter niet meer geworden. Urenlang zat ze soms zo maar op een stoel voor zich uit te staren, zonder te weten wat rondom haar gebeurde.

Geheel bezweek ze echter toen ze vernam, hoe op een zondagmorgen haar man openlijk lid geworden was van de Waldenzen gemeente te Balma. Dat had ze niet kunnen dragen. De arme vrouw was met een luide schreeuw van schrik in elkaar gezakt. Ze was niet meer opgestaan....

Naast de kleine Waldenzenkerk in Balma staat een eenvoudige pastorie. Daar woont de leraar van de gemeente met zijn vrouw en kinderen.

Rustig zit de jonge vrouw aan tafel. De drie kinderen zorgen voor de nodige drukte. Gewoonlijk is de jonge huismoeder de hele dag in de weer om voor haar kinderen en haar man te zorgen.

Af en toe breekt ze er even tussen uit om een bezoek te brengen aan de boerderij van Cinq-Pies. Hoe zou ze immers haar vroegere woning kunnen vergeten....?

Daniëlle is na de sluiting van de vrede getrouwd met een jonge Waldenzenpredikant. Deze voelde zich door de rustige jonge dochter bijzonder aangetrokken, terwijl zij opkeek tegen de ernstige en vriendelijke evangeliedienaar.

Vrede woont er in hun pastorie.

Blijdschap en geluk werden verhoogd door de geboorte van drie kinderen.

Trouw staat Daniëlle haar man ter zijde. Moeilijkheden weet ze met hem te dragen en te overwinnen. In het verzorgen van armen en zieken is ze een ontzaglijke steun. En daarbij maakt ze geen onderscheid tussen hen, die lid zijn van de gemeente, en hen die lid zijn van de Roomse kerk. Zo is ze bemind in het hele dorp.

Aan de tafel zit ook een oude vrouw. Haar rug is gekromd. Haar gezicht is rimpelig. Helder kijken echter nog haar ogen en helder is ook nog haar verstand.

Het is moeder Van Duren. Samen met haar twee pleegkinderen woont ook zij in Balma. Deze hebben als dank voor alles wat de vrouw voor hen heeft overgehad, haar in huis genomen. Samen dragen ze nu de zorg voor haar.

Nu brengt vrouw Van Duren een bezoek aan de pastorie. Hoeveel jaren kennen de jonge en de oude vrouw elkaar al niet. Allerlei herinneringen worden opgehaald. Herinneringen uit de tijd dat Daniëlle nog woonde in het huis van de roomse Picomo's. Daar heeft ze wat standjes van moeder Van Duren voor gekregen, als ze met haar mand voedsel kwam brengen voor de weduwe en haar twee pleegkinderen. En nog is ze van mening dat de houding van Daniëlle in die tijd niet juist was.

"Dat waren bange tijden, mijn kind," laat ze er dan meestal op volgen. "De Heere geve, dat die nimmer terugkomen Maar als het anders zou zijn, dan hoop ik de moed te ontvangen, om opnieuw voor de leer der waarheid, die naar de godzaligheid is, mijn leven over te hebben." En opnieuw leeft in de ogen van de oude, afgetobde vrouw iets van de oude gloed op. En Daniëlle is ervan overtuigd, dat ze meent wat ze zegt. Zacht bidt Daniëlle voor zich uit, dat de oude vrouw daarvoor gespaard zal worden....

Op een avond nadert Daniëlle de oude hoeve Cinq-Pies.

Het is een stille avond. Een zachte wind suist langs de hemel. Geen mens wordt Daniëlle gewaar.

Tegen de avondhemel steekt haar ouderlijke woning scherp af. Hier heeft haar vader gewoond. Hier is haar moeder gestorven. Hier is ze opgegroeid. Hier is ze door haar pleegouders liefderijk verzorgd. Onwillekeurig gaan haar gedachten naar Paolo.

Nooit hebben ze elkaar meer ontmoet. Nooit is hij meer teruggeweest in het ouderlijke huis. Nadat hij haar het leven redde door de laffe priester neer te schieten, hebben ze afscheid van elkaar genomen. Toen heeft hij gezegd dat ze elkaar wellicht nimmer meer zouden ontmoeten. En het is uitgekomen....

Reeds lang hebben ze alle hoop op terugkeer opgegeven. In een diepe kloof zal hij jammerlijk zijn omgekomen. Wellicht uitgegleden op een harde rots. Of erger.... Daniëlle ontroert bij de gedachte. Nooit kan ze al deze gedachten onderdrukken als ze, zoals op deze avond, een bezoek aan de hoeve brengt. Altijd weer komt de figuur van Paolo dan voor haar geest.

Rustig treedt ze ook deze avond de woning binnen.

Ze heeft haar groet echter nog niet voltooid, of ze staat verbaasd stil. Wie zit daar in een stoel?

Ze herkent hem onmiddellijk. Het is Paolo. Paolo, van wie men dacht, dat hij reeds lang gestorven was.

Hoewel ze hem direct herkent, is hij toch ontzettend veranderd. Weinig is meer over van zijn lenige, krachtige gestalte. Van de frisheid van zijn gezicht is niets meer over. Zijn ogen staren flets uit de kassen.

Snikkend pakt ze zijn handen vast.

"Paolo! Mijn arme, ongelukkige broeder!"

Paolo's handen beven.

Van de kracht van weleer is wel zeer weinig overgebleven.

In korte woorden vertelt hij, wat hem in de jaren, die voorbijgingen, is overkomen. Hij heeft in het Zwitserse leger dienst genomen. Gestreden heeft hij op verschillende slagvelden. Soms zag hij de dood in de ogen. En toch, dát heeft zijn krachten niet gebroken. Hij heeft zich overgegeven in een zeer losbandig leven. Naar ziel en lichaam is hij verwoest. Nu is hij afgebroken. Zijn krachten zijn verdwenen. In het leger kan hij geen dienst meer doen. Nu komt hij thuis. Om te sterven.

Uitgeput beëindigt hij zijn verhaal.

"Ach, Daniëlle, had ik maar naar jou geluisterd. Had ik de weg gegaan, die jij me hebt gewezen. Maar ik wilde dat niet. Ik wilde de vrijheid. Ik wilde genieten. En ik heb de beker gedronken. Tot aan de laatste druppel. Nu is mijn leven bijna voorbij. En wat is de nasmaak bitter. O Daniëlle, jij hebt het goede deel gekozen, en ik koos het kwade. Nu ontvang ik het loon, waar ik recht op heb."

Daniëlle heeft tijdens zijn spreken haar tranen niet kunnen bedwingen. Vol medelijden staart ze hem aan. Maar ze kan ook niet laten, als hij uitgesproken is, hem te wijzen op Hem, Die zelfs een Manasse en een moordenaar aan het kruis genadig was.

Droefgeestig schudt Paolo echter het hoofd. Dat is voor hem niet. Verslagen keert Daniëlle die avond naar haar woning terug. De dagen van Paolo zijn inderdaad geteld. De vermoeiende reis naar huis heeft zijn laatste krachten gesloopt. Weldra raakt hij bedlegerig. Hij moet volledig verzorgd worden.

Daniëlle is zoveel mogelijk op de hoeve. Ze verzorgt hem met alles, wat hij nodig

heeft. Dikwijls spreekt ze hem aan, dat hij nog in de dag van zaligheid is.
Het heeft echter alles geen vat meer op hem,
Op den duur is hij zelfs niet meer bereikbaar.
Zo staat ze hem ook bij in zijn laatste nacht. Langzaam ebt het leven weg.
Moet ook Paolo gaan langs de weg, waarlangs niemand terugkeert.
Nog een enkele zucht. Dan blaast Paolo de laatste adem uit. Ontroerd drukt
Daniëlle de oogleden dicht. Zacht snikt ze. Tranen lopen haar over de
wangen. Tranen van droefheid over het heengaan van Paolo. Paolo, die ze
liefhad. Liefhad als een broeder.